

The Project Gutenberg eBook of Korpelan Tapani: Kuvaus kansan elämästä, by Heikki Meriläinen

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Korpelan Tapani: Kuvaus kansan elämästä

Author: Heikki Meriläinen

Release date: August 15, 2005 [EBook #16533]

Most recently updated: December 12, 2020

Language: Finnish

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK KORPELAN TAPANI: KUVAUS KANSAN ELÄMÄSTÄ ***

Produced by Tapio Riikonen

KORPELAN TAPANI

Kuvaus kansan elämästä

Kirj.

HEIKKI MERILÄINEN

Werner Söderström Osakeyhtiö, Porvoo, 1905.

I.

Itkin muistooni ensi kerran.

Huonemiehinä oli oltu, vaan nyt muutettiin toiseen taloon, joka oli omaksi ostettu. Se oli suuren järven toisella puolen.

Muistan kun muutettiin sinne. Oli silloin maailmankaato tuisku ja kirmakka pakkaneen. Keskellä järveä alkoi minua palella kipeästi jotta valitus pääsi. Taloon ajettiin ja kyytimies, lyhyenlätä, paksunlainen

miehen tallukka, kantoi minut lämpiämässä olevan savupirtin pankolle lämmittelemään. Siinä hän minut selvitteli vanhain ikikulujen raanuremujen seasta päivän valoon kuin linnunpojan munasta. Sitte hän piteli uuninpaisteessa pieniä käsiäni, joita heti rupesi kynnäroimään ja tikkuilemaan, jotta luulin joka sormen poikki katkiavan. Minä itkeä nirritelemään ja itkin muistooni ensikerran tämän mailman vaivoissa. Pekka, se kyytimies, puheli lirkitteli, etten itkisi. Sormellaan viittasi uuniin ja sanoi: »Katsohan.»

Puut palaessaan paukkuivat ja räsähtelivät ja punaset tulokielet niin liukkaan näkösesti nuoleskelivat uunin mustaksi savustunutta otsaa. Minä sitä jäin katsomaan suu auki ja unhotin itkuni. Kun nyt Pekka otti riepupalan ja pyyhki silmistäni kyneleet, niin olin taas niinkuin en olisi itkenytkään. Vähän vielä näpisteli sormia, vaan en tuosta ollut millänikään. Pekan hyvyys teki minut iloseksi, jotta aloin puhella ja naureskella ja leikeissäni tartuin tormailin Pekkaa partaan. Pekka muka vikisi kun minä vedin, ja se nauruani kutkutteli.

Sikseen se piti jättää pian se leikki, sillä lähdettiin taipaleelle. Pekka kääri minut ryysyihin kuin eväskukon ja kantoi rekeen. Ja kun hän sitte minut taas suoritti kääreistäni erään pirtin lattialle, niin sanoi, että

»tässä on nyt kotisi.»

Pirtti oli hyvin pimeä, ettei keskipäivällä tahtonut tuletta nähdä ja tuntui se ikävältä. Akkunat olivat painuneet penkin tasaan. Useampi ruutu oli tuohen ja päreen palasista, ja joka oli lasista, niin se oli paksussa karstasessa jäässä, niin ettei siitä ulos nähnyt. Vaan se minusta oli hupasta, sillä noissa jäätyneissä ruuduissa oli hyvä leikkipaikka. Jäätä kun sai kynsiä raapustella ja sormellaan hautoa reikiä siihen, niin se oli niin hauskaa, etten alussa muuta tehnytään. Vaan siitä minut hätyytettiin pois, äiti hätyytti, että piti leikkiseni ottaa muuta.

Pekka, jonka kanssa olin tullut hyväksi tutuksi ja joka oli kernas minun kanssani leikkimään, oli mennyt menojaan takasin. Muut miehet, joita meillä oli, eivät ruvenneet leikkiin. Yhtä miestä kerran, leikeissäni muka, löin piipun kopalla päähän, vaan tämäpä tästä ärteysi ja kiroili. Äiti torui minua ja kurittamaan hommaili, vaan isä sanoi, että »ymmärtämättömyydessä kai se sen teki.» Niin pääsin siitä enkä enään koettanut ruveta kenenkään kanssa leikkimään. — Katri sisko oli paljon minua vanhempi, ettei hänestäkään ollut leikkitoiveria. Niin sain yksinäni puuhata. Ja ainahan sitä puuhaa löytyi ja leikkipaikkaa jos ei muuta niin toista.

Porstuassa oli vesisaavi. Sinne kerran kuikistin yli laidasta. Ja minäpä kummiini, kun sieltä veden alta katsoi minua silmiin lihavanlainen, punaposkinen, ilosen näkönen poikamullikka. Minä aloin sille naureskella. Se nauroi minulle samalla tavalla. Minulla oli ristiraitanen, sinipohjanen pusero päälläni, jossa oli leuan alla valkea luunappi, ja sillä toisella pojalla oli samanlainen. Minä koettelini sitä nappia, että eihän liene vaan minulta varastanut. Se koetteli samalla lailla. Minä ojensin kättäni, se ojensi myös. Minä osotin silmään sormellani, niin se osotti silmänsä. Tuo kävi minun innolleni. Rupesin räpsäyttämään kädelläni vasten hänen kasvojaan. Käteni kävi veteen ja silloin särkyi se poika siellä saavin pohjassa, että yksinä riepaleina heilui vaan veden seassa. Minua rupesi se niin makeasti naurattamaan. Juoksin pirtin ovelle ja siinä nauraa rähisin, että kohona hyppelin. Vaan enpä kauan viipynyt ennenkuin juosta kilmasin katsomaan, että särkyikö se aivan iäkseen. Ilokseni näinkin, että poika oli aivan terve ja entistään ilosempi, silmät naurun tähden vähän vesissä. Mutta nytpä niin hyvää toveria en raskinut särkeä, vaan tein hälle kaikenmoisia kujeitani ja nauroimme yhdessä, että katketa oltiin. Jopa viimein huomasi, että se poika tulee likemmäksi kun painan pääni syvempään saaviin. Sitä rupesin koettelemaan, vaan siinäpä kadotin tasapainoni ja molskahdin saavin pohjaan. Pahasti olin ehtinyt kiskasta veden henkeeni, kun äiti hätään joutui. Sen perästä en kyennytkään leikin liehuun minkäänlaiseen moneen viikkoon. Sain vaan kätkeyssäni maata motkottaa.

II.

»Tapani, souata Samppaa.»

Talvinen aamupuhde oli. Päre palaa tuikotti nurkassa pihdissä ja tuuli huhahтели raskaasti nurkissa, kun heräsin yönestani vanhassa kätkylonkamassa. Uneni läpi olin kuullut kireätä itkua ja siitä minä heräsin. Äkkiä selvenivät silmäni unesta ja hyppäsin jalan viljaan katselemaan, että mikä on liikkeellä. Vaan en huomannut mitään niin erittäin ihmeellistä. Äitini makasi ajastuneen näkösestä sänkytiskossa ja eräs vanhanpuoleinen nainen istui pankolla ja piteli sylissään pienosta soikeata

vasua, jossa oli valkoinen riepumytty.

Se vieras sanoi, että

»tuleppas, Tapani katsomaan mitä täällä on.»

Toista käskyä en odottanut, juoksin ja kuikistin sinne vasuun. Näin siinä makaavan hyvin pienen punakan ihmisen, juoksin äidin luo, kysyin hältä hiljaa, että

»mikä se on tuossa vieraan vasussa?»

»Pieni poika», sanoi äiti. »Tuo vieras oli sen löytänyt saunan sillan alta.»

»Viepikö se pois mukanaan?» kysyin vähän pelossani, että jos tuo vienee sen löytökäisen.

»Ei suinkaan se vie», sanoi äiti. »Eikö tuo antane minulle tuota.»

Vieras naurusuin toi sen vasun äidin viereen.

Kun näin että se annettiin äidille, niin aloin houkutella sitä vierasta hakemaan toista minullekin. Vaan äiti sanoi, että

»pidetään yhteisesti tämä. Saat veikoksesi.»

»Pidetään», sanoin vähän verran ilossani ja aloin koetella etusormellani pienen pojan nokkaa ja poskia. Se oli minusta niin mieluinen, yhtä mieluinen kuin puuhevonen, jonka Pekka oli minulle tehnyt siellä toisessa talossa. Sitä hevosta minä sille näyttelemäänkin heti, vaan eihän tuo sitä nähnyt. Huuti ja melusi vaan. Kuitenkin oli se minusta mieluinen.

Joka päivä minä palasin sen ääreen ja pakkausin hypelöimään, niin että usein minut pois pyörähytettiin ja äiti sanoi:

»Ei se ole sinun leikkikalusi.»

Kului muutamia aikoja, niin alettiin sitä pientä ihmistä sanoa Sampaksi ja vallattiin minulta kätky sille Sampalle. Ja silloin muuttui asia. Kätkyestä en tahtonut luopua, kun se oli mielestäni minun omani. Ja siinä olin tottunut nukkumaan, niin muualla mielestäni en saattanut nukkua ollenkaan. Juonittelin vaan sen kätkyen tähden, ja joka kerran kun Samppa pantiin siihen nukkumaan, niin kävi kateekseni, että teki mieleni ajamaan se pois. Ja useimpa sattuihin että häiritsin hänen untansa, kun silmä sattui välttymään vanhemmilta.

Alettiin pakottaa minua souattamaan, muka kun olin siihen toimeen kaikkein joutilain koko talon rahvaista, sillä Katrinkin piti tehdä muuta. Ja se kun oli minua souvattanut, niin oli saanut osansa sillä kuitatuksi. Souvatus oli minusta vasten mieleen, kun oli kannemieltä kätkyen päältä. Ja tuntui tuskalle olla kätkyen korvassa, kun siinä piti olla alinomaa. Ja tuska tuli ylimmilleen, kun alkoi pakkautua uni ja nälkäkin apumiehiksi. Ei ollut minusta silloin enää mieheksi lapsenliken tehtävissä. Vaan silloinpa sanottiin tiukasti, että piti ruveta pysymään paikoillaan, ja sanan vahvikkeeksi ilmausi seinän rakoon vesan latvoja, jotka kaikki päivät voughottivat siinä muistuttamassa: Tapani souvata Samppaa! Meni mielestäni liiaksi poikkiloimeen, että piti minulta ryöstetyssä kätkyessä ruveta alituisen toista tuudittamaan. Vaan siinä ei auttanut mikään kuin: käydä käsketyt piti.

III.

Minua piiskataan.

Seinän raossa voughotti parin kyynärän pituinen karahka, jolla vahvistettiin päätös, ja kuin ei ollut yhdestä kerrasta apua, niin annettiin toinen kerta, joka tepsi. Vaan yhä sitä sentään tuli välinpitämättömyyttä, kun sattui silmä välttymään. Siskoni rupesi kieliä kantamaan vanhuksille, äidille erittäinkin, ja minua ropotettiin selkään ja sanottiin, että

»sentähden sinua kiusataan myötään yksinään souvattamaan lasta, kun sinä olet niin tottelematon. Kun olisit nöyrempi, niin annettaisiin Katrinkin souvattaa vuorollaan. Vaan kyllä sinä saat nyt olla yksinäsi.»

Sepä vaikutti Katriin hyvää, kun näki, että minua ruvettiin kurittamaan aina kun hän kanteli ja kertoi vikojani vanhuksille. Hän alkoi kerta kerralta lisätä ja lisäysten kanssa viedä äidille. Tästä pilausikin välimme sikseen. Minä koettelun salakähmässä käsirysyllä kostaa sitä Kattrille, vaan eihän siitä tullut kahta valmista, kun olin niin paljon nuorempi. Mutta sydän ei ollut sen sulempi: koettaa sitä vaan piti, tuli tuohta tahi malkaa, kävi syvin tahi matalin. Vaikka Katri voitti, niin oli hän heti valmis kantelemaan minun ilkeyksiäni, josta hetikohta tukkani põlisi. Vaan siitä ei ollut apua kuin siksi aikaa.

Katri kun oppi siihen, että äiti uskoo kaikki hänen sanansa, niin rupesi käyttämään leikkikalunaan minun pahaa sydäntäni. Aina nääritti ja kiusasi minua, että sai suuttumaan, ja siitä hän äidille sanomaan. Niinpä eräänkin kerran olin Samppaa souattamassa ja siinä vuoleskelin puikkaa kärkiniekalla puukolla, kun Katri taas tapansa mukaan härnäsi ja lupasi lähteä äidille sanomaan jotakin ilkityötäni ja menikin jo juosten pihalle. Silloin pisti vihakseni, että viritin puukon hänen jälkeensä. Puukko sattui käymään jalkaan ja teki vähäsen haavan. Nyt olikin syytä ja hyvä todistus. Silloin näytti asiani olevan sillä kannalla, ettei vähillä selviä, kun äiti tuli kouran täysi varpuja toisessa kädessä — ei isojen asioitten aikana piisanneet pirtissä olleet kuluksi pieksetyt vitsat. Tuli säihki äidin silmistä, kasvot olivat vihasta punaset. Kun alettiin paljaaseen selkääni ravistaa sillä varpukoprajaksella ja vielä tukasta pyörittää, koski niin kipeästi, että pyörryin nimeni tietämättömäksi. Kuinka kauvan lie sitä kylpyä kestänyt ja mitä lienee tehty, en osaa sanoa. Heräsin vaan kuin unesta ja pyörin maassa makkarana, tuskissani kirkuen ja voivotellen, kun koko ruumiini paloi kuin tulella. Vähän toimita kun aloin, niin äiti alkoi vannottaa, etten vasta olisi niin tottelematon. Vaan tuskat olivat niin ankarat, etten voinut puhua. Mutta äiti uhkasi uudestaan piiskata. Silloin nousi tuska mieleeni, kun tiesin että ilman en pääse enkä mitenkään saattanut ruveta anteeksipyyntöön. Pyörryin uudestaan. Kun toimesin vähän, alkoi äiti sitä samaa virttään. Tosin siinä ei olisi ollut pitkä läksy, sanoa vaan: annahan, äiti kulta, anteeksi, en vasta tee semmoista. Mutta niitten sanain sanominen oli vaikea. Muu kun ei auttanut, niin huulillani ne hõpõtin ja halasin äitiä. Siihen luuloon kuitenkin jäin, että minussa ei ollut syytä ollenkaan, että liiaksi viattomasti sain kärsiä.

Katkeamaton viha istuutui sydämmeeni siskoani kohtaan, ja yhä hän osasikin sitä kartuttaa. Eikä se ollut kiitettävä sopu Sampankaan kanssa. Pakostahan sitä piti hoitaa silloin kun olivat näkemässä, vaan kun lie kahden jääty, niin sai elää omillaan. Minä pojan kiles en malttanut pysyä siinä yhdessä sijassa aina kuin vanha koni. Vilhakka luontoni ei asettunut, vaikka kuinkakin kuritettiin. Senpä huomasivat vanhuksetkin, että ei tule oikeata lapsen hoitajata, jos miten opetettaisiin.

IV.

Vankeudessa.

Kun minusta ei tullut vanhuksille kelpavaa kalua, jätettiin minut kotiin yksinäni silloin kun muut kesäseen aikaan siirtyivät töille ulkokausteella. Pistettiin põnkän taakse. Varsinkin heinäaikana sain olla pitkät päivät vankeudessa.

Muistan ikäni, kun ensikerran jätettiin põnkän taa koko kesäseksi päiväksi. Ruuaksi pantiin voileipä ja kupillinen piimää ja lyötiin salpa lujaan oven päälle. Koetin rukoilla ja itkeä, vaan se ei auttanut. Sinne jäin ja oven edessä itkerehdin siksi kunnes väsyin ja uni tuli. Kun heräsin, tuli sama työ eteen. Syõntiä en muistanut ollenkaan.

Vihdoin viimein tuli äiti ja tapasi minut itkemässä ja silmiäni hieroskelemassa. Niin olin hieronut, että olivat turvoksissa, kohta umpeen turistumassa. Äiti torui ja kielsi hieromasta. Mutta kun niitä karvasteli, niin en saattanut olla hieromatta vieläkään. Silloin tarttui hän tukkaan ja pelmuutti että niskasuonet ruski. Ärjyi, että

»vieläkö itket, hä, vieläkö itket?»

Itkuani kun en voinut pidättää, niin haki sujuvan kepin ja nuhitti sillä kuin lampomusta koiraa.

Huomissa päivänä oli taas sama kohtalo, vaan en silloin tohtinut itkeä enkä silmiäni hieroa, kun äitini tuli kotiin. Ja muistin syõdä ruokiani. Ja siitä äiti kiitteli.

Sitä menoa kesti, samaa vankeutta. Siihen aloin tottua sen verran, ettei niin itkettänyt, vaikka eihän tuota olisi jaksanutkaan enään. Tuntui kun olisivat kuivuneet vesilähteet, joista karvas mieli imee kyyneliä. Ainoastaan välistä tuli sydäntä värisyttävä, katkera puuska, niin silloin muutamia pieniä

helmiä vierähti kasvoilleni.

Tuohon ikävyyteen umpipäähän haudattuna istuin yksinäni päivän päivältään. Mutta eräänä päivänä alkoi penkin alta kuulua jonkunmoista liikettä, jota minä tirkistelemään ja katsomaan. Vähän ajan perästä näin elukan, joka hiljaksen mateli penkin aluksia, keltasen ja valkean kirjava elukka. Se oli mielestäni ihmeen kaunis ja toivoin, että kun ei milloinkaan menisi pois. Koettelin ottaa käteeni, vaan se kun alkoi kähistä, niin minä näin, ettei se sille kelpaa. Muulla koettelin kesyttää. Hain piimäkuppini, panin sen lattialle eteen sille. Sepä rupesikin paikalla syömään, tokasi kuin lintu aina sitä piimää suuhunsa ja nosti sitten päänsä pystyyn. Aina tokasi ja aina nosti päänsä pystyyn ja sitä tekosta teki kauvan aikaa. Se oli minusta mieleen. Olisin antanut kaikki ruokani sille niin ihmeen kauniille elukalle. Vaan sepä aikansa syödä vintattuaan vetäytyi kokoon niin kummalliselle kiemuralle, että sitäkö ihmettelin ja rupesin taas ottamaan käsiini. Vaan se rupesi kähisemään ja pani suunsa niin vihasen näköseksi. Sitten kun heitti sähisemästä, niin lipsutti ja luikutti kieltään niin vikkellästi, etten erottaa tahtonut. Minä kun näin, ettei sille kelpaa minun hyvittelyni, niin annoin rauhassa nukkua siinä lattialla. Istahdin vaan viereen ja katselin sitä keltasen kirjavata, somasti tehtyä vyyhtiä. Olisin suonut olevan sen käsissäni. Mutta se aikansa siinä oltuaan oikaisihe hiljalleen suoraksi ja lähti mutkailleen mennä loirottamaan pois penkin alla olevasta reiästä, joka oli lahossa seinähirressä. En olisi mielelläni päästänyt ja tartuin häntään, kun oli siinä reiällä menossa. Vaan se oli kylmä ja liukas, niin luiskahti kuin matikan pursto ja niin se meni. Tuntui elämäni paljon hupasemmalta, kun olin saanut semmoisen toverin kanssa oleskella.

Huomenna kun jäin taas siihen entiseen tilaani, niin odottelin tulevaksi sitä eilistä kaunista elävää. Ja kun ei sitä näkynyt pitkään aikaan, luulin, ettei tulekaan. Mutta vihdoinkin kun jo olin herennyt odottamasta, havaitsin kirjavan elukan kuljeksivan penkin alla. Heti pyöristyi silmäni, ja kun niissä päivän valossa kimalteli vedet, niin se elukka toisinaan välähteli silmissäni koiran korkuisena ja ne kirjavat sen selässä oli niin moniväriset, ett'ei siihen olisi piisanneet vesikaaren kaikki värit. En joutanut siekailemaan, vaan kopoin piimäkuppini, vein eteen, ja se rupesikin syömään entisellä tavallaan ja loikuili eilistä rohkeammin ympäri pirttiä. Paistoipa aurinko muutamasta ikkunasta lattialle, niin hän siihen päiväpaisteeseen vetäytyi taas semmoiselle kiemuralle kuin eilenkin ja minä rupesin viereen köllöttämään. Siihen nukuimme kumpanenkin. Kun heräsin, niin se lasista tuleva pienonen valolevy oli kulkenut monta kyynärää syrjään eikä näkynyt makuutoveria. Hyppäsin katselemaan ja havaitsin ilokseni, että se oli siellä piimäkupilla appamassa. Menin sinne taas luokse, ja nyt ei ollut mihinkään ikävätä. Sekään ei arastellut enään, vaan antoi silitellä itseään.

Joka päivä tuli se kun palkattu sinne pirttiin ja alkoi itsestään etsiä piimäkuppia, jonka minä heti juoksin eteen. Tarjosin voileipääkin. Leipää toisinaan tokasi, vaan voita ei huolinut, lieneekö suolaa moittinut.

Pyhänä ja silloin kun oli muita ihmisiä kotosalla, niin ei näkynyt sitä. Minä kerroin kauniista elukasta muille, vaan ne eivät saaneet päähänsä, että mikä se olisi. Luulivat, että mitä lienen kerran unissani nähnyt, niin sitä muistelen, ja siihen luuloon jäivät. Minulle oli ihan sama, jos jäivätkin. Minut kun jätettiin vaan yksinäni, niin se silloin tuli. Oli koko pitkän kesän jokapäiväinen vieraani, ja minä pidinkin siitä enemmän kuin veli Sampasta ja sisko Katrasta.

Vaan syyskesällä äiti tuli keskellä päivää kotiin rieskan tekoon. Minulla oli paraallaan vieraani luonani piimäkupin vieressä kiemurassa. Se äidin nähtyään alkoi hommata pois lähtöä. Vaan äiti koppasi halon ja löi kuoliaaksi sen elukan. Minä itkemään katkerasti. Itkin, enkä voinut asettua, vaikka käskettiin, ja siitä sain taas kuria, että olin tottelematon.

Muut kun tulivat kotiin, niin äiti kertoi heille koko tapauksen ja miten minä olin niin houkka, että itkin käärmeen kuolemata. Siihen muut sanoivat, että

»ei ole paljon ihmisen luuta, kun semmoista säälii. Kuoharikin kammoksuu käärmettä, niin tämä meidän lapsi syöttää ruokansakin käärmeelle.»

»Käärmeen tuo lienee sukuakin, kun hän on niin tottelematon», sanoi muutama joukosta.

Tuota heidän puhettaan en ollut kuulevinani, surin vaan sen käärmeen kuolemaa. Juoksin pois katsomaan rauniolle, jonne se oli pantu, että eikö se alkaisi virota. Vaan eihän se vironnut, joka kerran kuollut oli ja jonka pää oli aivan repaleina.

Karvas oli mielestäni katsella kuinka se siinä kuolleena makasi.

Mitähän se silloin minusta ajatteli, kun en minä sitä suojellut. Kun en minä ainoata ystävääni suojellut.

Mitään hupaa, mitään toveria, mitään aikani hauskaa tuossa loppumattomassa, kolkossa vankeudessani minulle ei jäänyt, siinä meni minulta kaikki. Vesikarpaleet heruivat poskilleni.

V.

Karkasin metsään.

Se kesä meni semmoissaan ja tuli talvi. Välimme sisko Katrin ja veli Sampan kanssa ei siitään somentunut. Riitaa ja rätinää oli Katrin kanssa, ja Sampan hoito oli minusta karvasta kuin terva. Minä sain nöyryytystä, vaan sydämmeni ei ottanut nöyrytykseen.

Seuraava kesä kun tuli, oli se minulle samanlainen kun mennyt. Samppa vietiin Katrin kanssa niitylle ja minut jätettiin taas pönkän taakse siihen entiseen puolipimeään pirttiin. Koettelin rukoilla miten vaan osasin, lupasin olla nöyrä ja kuuliainen, vaan ei siitä heltynyt ylivalta. Piimäkuppi, leipäkannikka ja sen päällä vähän voita tuotiin, salpa oven päälle lyötiin ja sanottiin:

»Kyllä siellä ei ole hätää, ilman pahoissa juonissasi itket, vaan kyllä siellä sulaa sydämesi.»

Olin kuudennella ikävuodellani, siis kaikkein kilhuimmallani metsässä ja niityllä juoksentelemaan. Mutta menepäs nyt, kun olit oven taakse salvattu, koko kesäksi salvattu neljän seinän sisään.

Kyöneleet tunkeusivat silmiini ja vähän väliä ryöstäysi syvä huokaus. Nousin katsomaan ikkunasta ulos. Kaunis oli ulkona päivä. Lampaan vuonat tanhualla hyppivät ja kippelivät. Minun kävi kateeksi niiden tila. Aloin miettiä miten pääsisin ulos. Kävin pukata rysäyttämässä ovea, että eikö olisi unehtunut pönkkä pois. Vaan ovi ei mahtanutkaan, sama kuin uunin kylkeä olisi puskenut. Karvaaksi painui mieli. Entäs, jos sären lasin? Vaan samassa näin aivan kuin silmissäni äitini, karahka kourassa, ja valtasi minut semmoinen pelko, että kauhisti.

Olla täytyi siis niin kun olin pantu. Vaan mietteet pois pääsemisestä kun kerran olivat mieleen johtuneet, niin jatkuivat edelleen. Ja illan tullen tulin siihen päätökseen, että huomenna karkaan. Aamusella ennenkuin työlle menevät kätkeyn olkilatoon. Sitten kun ovat menneet, lähdän kävelyyn, menen vaikka minne asti. Joku hyvä ihminen ottaisi pojakseen. Minä kuvailin sitä niinkuin jo olisi tapahtunut. Vaan seuraavana aamuna, kun panin toimeen päätökseni, kävi huonosti. Löysivät minut olkiladosta hetken haettuaan ja äiti jo siellä antoi kukakäsäkyä oikein tuntuvasti. Niskatukasta talutti hän sitten kartanoon, työnsi oven raosta sisään ja iski pitimen ovelle. Huusi sitten:

»Menepäs, poika, nyt pakoon.»

Katri äidin kumppanina häysyi ja akkunan takaa huusi:

»Tule niitylle, siellä on marjoja.»

Niin mieltä karvasteli, että hampaat puristautuivat yhteen ja vasta kotvasen ajan kuluttua purskahti itku, tuli äkkiä kuin ukkosen sade.

Mutta karkaamis-ajatus ei ollut kuitenkaan täydellisesti haihtunut. Uudestaan se elpyi taas, ja tuli entistä valtavammaksi. Minä päätin karata metsään. Sieltä eivät löydä, kun juoksen kauvas. Tehty on työ alotettu. Ja toivo taas hivensi sen päiväistä vankeutta.

Ja kun seuraava päivä tuli, otin aitan ajohevoset, lähdin kapistamaan alle ilman aidattoman. En tiennyt mikä tien päässä lienee, menin sitä soittuaan, juoksin minkä minusta lähti, riensin kuin petoa pakoon. En uskaltanut tuskin hengittäääkään, pelko ajoi takaa. Pelotti, että jos joku näki minun lähtevän ja lyöttyi perään. Viimemain alkoi läpäästyttää ja sain rohkeutta katsomaan jälkeeni, että näkykö jälestä ajajaa, ja kun ei näkynyt ketään, silloin remahti vapauden päivä silmissäni valoisimmalleen, silloin puhalsin tyhjäksi tuon paisuneen rintani ja siinä puhalluksessa laskin tuulen teille kaikki katkerat muistot kärsimisistä. Ikäänkuin voitosta sykki sydän.

Muutaman vaaran liepeellä oli nuori, aukea aho, jolla oli paljon puolikypsiä puolukoita ja muutamia lyhyviä vatunvarsia, joissa oli oikein mustanpunakoita, suuria meheviä vattuja. Sille aholle oli kokoontunut suuri lammaskarja, joka niitä puolukoita syöä roplasi. Siihenpä asetuin minäkin ja aloin katsella niitä vattuja, jotka maistuivat paremmalta kuin vattu. Olin vapaana ja mieleni oli samanlainen kuin noilla pässikaritsoilla, jotka tuolla köryisivät keskenään ja välistä aina kapusivat suurelle kivelle. Minäkin hyppelin ilosta, laittausin siihen lammaskarjoihin. Katselin niitä vattuja ja kun niitä ei ollut, niin selvittelin kypsimpiä puolukoita suuhuni. Sen lystimpää en luullut olevan kellään tässä maailmassa. Ei ollut vilu, tuntunut ei nälkä. Kotiin en ajatellut mennä koskaan. Kaikki tuntui olevan paremmasti kuin kotona.

Ilma oli lämmin ja kaunis, tyyni poutapäivä oli. Vaan iltasella tuli hyvin julma ukkosen sade. Pilvi kun alkoi nousta ja liketä sade, niin silloin lampaat alkoivat juosta reklittämään ahon laidassa olevaan,

tiheään kuusikkoon. Siinä näkyivät jo ennenkin käyneen, koska olivat aivan mustalle mullalle kuluttaneet kuusen juuret. Siihen lampaat asettuivat sadetta pitämään kuin kotiinsa, rupesivat maata ja märehtiä vippasivat vaan niin rauhallisen näkösesti, eikä yksikään näyttänyt minusta pitävän väliä olinpa missä tahani. Pilvi nousi, ukkonen löi tulta niin hirveästi, että punasena läimähteli pilven savuavan näköset liepeet ja vettä alkoi tulla kuin saavista olisi kaatanut. Lehdikkömetsä kohisi kuin koski, ja tuuli riuhtoi puitten latvoja, että luuli mukaansa vievän. Tuo oli vähän kamakkaa, vaan kun lampaatkaan eivät pelänneet, niin en ollut minäkään tietääkseni. Asetuin vaan istumaan hyvin tuuhean, pitkäoksasen kuusen juureen, ja siihenpä tunkeusi lampaitakin mikä sopi ja asettuivat nukkumaan miessä huoletonna yöteloilleen. Minäpä kanssa työnnyin kahden lampaan väliin. Toisella oli kello kaulassa, kaunis kahdeksasoppinen vaskikello, ja se emä oli niin kesy, että käsiäni nuoleskeli, minä taas sen kelloa katselin ja väliin aina soittelinkin. Mutta pian uni silmät ummisti ja siihen nukuin ihan henkihieverinä kuin hako.

Heräsin kellojen kilinästä, kun lampaat puistellen pemistellen itseään kiireimmän kautta puittivat aholle etsimään mitä murua löytyisi eineeksi.

Minäkin laittausin pystyyn. Vaan äkkiä sälähti korviini kimakka, uhkaavan sointunen naisen ääni, että »täälläkös sen riivattu olet?»

Säikähdin, että lysähdin polvilleni, värisin, että joka luun solmu lotisi. Vallaton itku purskahti, eikä ollut tointa paeta. Tiesin kyllä mikä oli tulossa. Äitini sisko, vanhanpuoleinen nainen seiso i edessäni. Silmät seiso i hänellä päässä, ja hampaitaan purren tarttui hän kiinni, nakkasi olalleen kuin jonkun pyydyksestä saadun otuksen. Uhkaellen kantoi kotiini.

»Sinua kuritetaankin nyt niin paljon, että tottelet. Entiset kuritukset ovat olleet vähät.»

Ja minä sainkin kuritusta, että sitä kuritusta tottelin, en uskaltanut paeta toista kertaa. Ymmärsin, että oli tyytyminen pönkän takana olemaan.

Siinäpähän kesä meni.

VI.

Työnteossa.

Heinä kun saatiin tehdyksi ja leikkuut leikatuksi, niin äiti alkoi asua kotosalla. Minäkin sain vähän vapautta, ja nyt oli Samppakin jo vahvistunut, ettei tarvinnut souvatusta. Se vanha kätkytkin oli jo hävinnyt koko talosta. Vaan välit ei meillä Katrin ja Sampan kanssa paranneet siitään. Katri ei ollut heittänyt pois kielen pieksämistä. Samppa taas kun vahvistui, niin alkoi kyetä kanssani nätelemään. Minä kun pahan sydämmeni tähden olin joutunut sortotilaan, niin hän hoksasi sitä jo pienenä käyttä ä hyväkseen. Hän pakkausi minun kanssani nätelemään, kun ei hänelle suotu minkäänmoista leikkikalua paremmin kuin muillekaan. Hän kiersi minua kuin paha pässi karitsa, että oli ristinä joka paikassa, ja kun lien sitten sattunut sysäämään häntä vähänkään, niin silloin oli jo vankumassa ja ränkymässä kuin päästään leikattava. Se lankesi luonnosta, että minulle siitä selkään loikutettiin, olipa syy kenen tahansa. Sanottiin vaan, että vanhemman pitää olla viisaamman ja antaa perään. Semmoisenaan se meni aika edelleen, viikko viikon perästä.

Tuli kesäkin taas, vaan sitte sain jo seurata työmiehiä sekä niitylle että pellolle. Nyt luulivat vanhukset minun voimistuneen niin, että kykenen työhön muitten mukana, ja niinpä ajettiin aamusella ylös silloin kun muutkin lähtivät työhön. Se tuntui liian vaikealta taas vuorostaan. Niittämään pakotettiin, vaan eihän siitä tullut porikkata. Jälki tuli kuin lehmän syömä, että hävetti itseänikin. Silloinpa olin virkani menettänyt ja pantiin lehtiä taittamaan. Niitä kyllä rupesi tulemaan kuin turkin hiasta, kun vaan olisi voimia riittänyt. Vaan siitä tahtoi olla risti, ja nälkä pakkausi lopulla rupeamaan ihan yhdeksi taloksi, kun ruokaa ei annettu minulle tiheämpään kuin aikuisillekaan henkilöille. Semmoisen poika palleron luultiin kestävän miehen rinnalla. Tosinhan minä tavallani kestinkin, vaan huonomman se väsymys ensiksi voitti. Iltasellakin iltasta syödessä kun sain ruokaa kipeimmän nälän silmään, niin nukuin pala suuhun, että saivat muut kantaa vuoteelle. Mutta joskus jäin siihenkin, että yöllä kun satuin heräämään, niin palanen oli kourassani. Silloin ratuutin leipää vähän, nukahdin uudelleen, sillä unilusikka oli makeampi, aamulla neljättä käydessä kun piti olla matkassa.

Niin sitä mennä nuivattiin eteenpäin, ettei sen merkellisempää koko kesänä tapahtunut. Selkäsaunojakin tuli harvempaan, kun sain olla Sampasta erilläni.

VII.

Isoisä puhutteli kaimakseen.

Syksypuolella kesää muutamana pyhänä tuli meille paljon vieraita. Miehiäkin oli lähemmäs kymmenen ja niitten joukossa eräs hyvin vanha ja ryhdikkään näkönen äijä. Se kuului olevan minun isoisäni. Isoisä kutsui minua kättä antamaan ja puhutteli kaimakseen. Enkä minäkään kauvan viipynyt, ennenkuin menin rohkeasti, lopsautin kättä että läiskähti. Ja samoja antimia jakelin kaikille vieraille. Sitte se vanhus kutsui siskoani ja veljeäni kättä antamaan, vaan ne eivät tahtoneet tulla, ei minkään edestä. Vanhempien pakotuksesta tulla kännistivät kuitenkin. Vaan eihän siitä tullut oikeata kalua siitäkään annista. Isoisälle vaan pistivät kuin joku pikkukapine olisi ollut muilta salaa kouraan pistettävä ja sen kanssa mennä kyykkäsivät karsinasoppeen, josta alkoivat katsoa ällöttää kuin lehmä uutta konttia. Muuan niistä vieraista sanoi, että

»tulee raitis mies tästä Tapanista. Ei tämä ujostelee enään. Näe toiset ovat ujompia.»

»Ei sillä Tapanilla ole häpyä ujostella ketään», sanoi äiti. »Vaikka olisi minkälaisia vieraita, niin siellä se on joukossa. Jos kieltäisikin, niin eihän sille lie suusanasta apua, se ei tottele, kun ei vaan keppiä ottane. Nämä toiset ne vaan kyhnöttävät, ei ne nämä pakkau vierasten jalkoihin.»

Vaan siihen sanoi ukko, että

»rohkeus ei ole vika, vaan se on tapa. Oraasta se touko tutaan. Kyllä sen näkee että kaimasta tulee mies. Kunhan joutuu viidesti viisitalviaaksi, niin ei ole kutaleilla asiaa sen nokan alle sateen pitoon.»

Vaan äitini, joka oli melkein toivoton minun oikeamisestani ihmiseksi, alkoi vaikeroiden selvittää minun puoliani vieraille:

»Ei se olisi tyhmä Tapani, vaan se on niin tuiki tottelematon ja äikkäpäinen, että se ei taivu hyvällä eikä pahalla. Ei sitä vailla, että sitä ei ole kuritettu, vaan siitä ei ole apua. Se on niin pahankurinen ollut aivan pienestä lähtein näitten toistenkin sikiäin kanssa, että on kynsiä niiltä silmät pois. Ja sitä on kuritettu kurittamallakin, vaan sille ei ole tehoa. Sanotaan, että nuijien pojasta pahasta, vaan aivan pahasta ei nuijienkaan. Mutta täytyyhän sitä kuitenkin koettaa minkä voipi. Raamattuhan sanoo, että joka vitsaa säästää, se vihaa lastaan. Siitähän ei ole Jumalan edessä vastuuta, kun koettaa ohjata ihmisten polulle hyvällä ja pahalla minkä vaan voipi. Ja sanotaanpa niinkin, että silloin vitsa pitää vääntää kun vääntyy. Ja yrittänyttä ei laiteta», puhua laapotteli äiti ja huokaili vahvasti.

Eräs vieraista sanoi, että

»elkää tyhjää huolehtiko Tapanista. Siitä ei vielä tiedä ei uuta eikä aata. Se vaan on pääasia, että on vilkasluontonen, niin silloin siinä on vara mistä lähteä, sitte kun se mieheksi joutuu. Vaan joka on jo tyhmä lapsena, niin se ei sen viisaammaksi tule aikuissakaan. Eihän tuonikaan tyhjästä saa, eikä tauti päästä paljaasta. Ei tyhjästä voi järkikään kehittyä.»

Niin puheli vieras aivan kuin minun puolestani ja sanoi vielä, että

»Nähtiinpä tuo Pekolan Risto. Siitä nyt mustilaispojan kokosena ei luullut tulevan ei kolmen koiran syöttäjää, vaan kyllä se nyt miehestä moukasee. Se ei olekaan jokaisen räkänokan narrattava.»

»Mikä tuo nyt on Pekolan Risto? Suruton miehen roikale. Kyllähän sillä on sitä maailman viisautta, vaan kyllä taitaa Jumalan edessä lyhyeen loppua viisautensa. Ja sepä se juuri onkin, että nuorena pitäisi ihmislapsi saada vakautumaan ja pois siltä maailman hurjalta tieltä vierautumaan. Ja ensimmäinen ehto on se, että lapsen pitää nuorena oppia rakastamaan vanhempiansa. Joka sen käskyn rikkoo, niin se rangaistaan kolmanteen ja neljänteen polveen. Minä pidän sen muistossani eikä meidän lapset saa olla niin vallatonna kuin Pekolan Risto poikasena. Ja niinpä ei poikasena ole paljon jalkansa jatkuneet, kun vielä pyhäillat löi koppia ja kirppasilla räiki kylän poikaviikarien kanssa. Kaunis kunnia tämä! Vielä te viitsitte lasten kuullen sen miehuutta ylistää», puheli äiti oikein tosissaan.

Mutta minä kun kuulin, että iloisuus kelpaa vieraille, niin tulinkin vaan ilosemmaksi ja tein kaikenmoisia

sukkeluuksia. Muun muassa otin laudalta pikkusen harmajan lankakerän, solmisin sen purkautumattomaksi ja jätin siihen jukkoa parin kyynärän verran. Lähdin sitä sitten vetelemään siinä luulossa, että ehkä kissan poika huomaa, kun näkyy nyt olevan niin leikkituulella. Eipä pitkältä tarvinnut vetääkään ennenkuin kasahti pienenon harmaa elävä sen kerän kimppuun, otti sen hampaittensa ja käpälöittensä väliin, kemmahti selälleen, löi painia sen kanssa, potkia riksutti taivasta kohti, kipruili ja mulkerehti. Siitä hyppäsi kahdelle jalalle, taas paiskausi selälleen ja potki ja telusi kerän kanssa, ja aina kävi sen innolle kun minä hiljalleen nykäsin sitä kerää. Välistä heitti irti, loikastausi vähän syrjään, vaan kun minä liikutin kerää, niin silloin ropsahti taas kynsin hampain siihen käsiksi ja telkkusi ja mäiki sen kanssa, että vanha kissakin tuli siihen yhteen nujuun toiseksi sääksi. Ja sitte siinä vasta elämä rupesi lentämään, kun ne yhdessä rupesivat kemuamaan. Se nauratti jokaista vierasta, että katketa olivat, ja kutkutti se minuakin aivan sydäntä myöten. Joku vieraista sanoi, että

»kyllä tuo poika hoksaa ne lystipaikat.» Vaan silloin tuli äiti ulkoa, mulautti minuun silmänsä kuin kellokaslehmä siihen, jonka hän on saanut pelkonsa alle ja tahtoo, että pitäisi siirtyä tieltä pois. Äiti ärjäsi, että

»joko sinulla taas on muuan pirus siinä harjoitettavana? Älytkö vai tahdotko häntäluusi päälle.»

Silloin piti totella. Menin isoisän viereen rahille istumaan.

»Lyhyeltä on virsi kaunis», sanoi isoisä äidille, joka rupesi yhä jatkamaan riitelyään.

Vaan en minä siinä malttanut kauvan istua, lähdin kävelemään ulos vetäen jälessäni sitä lankakerää toivossa, että kissa ehkä sen huomaa ja tulee jälessä. Silloinpa juoksi Samppa jälkeen ja polki kerää, että katkesi jukko. Suututti se minua. Minä pukkasin häntä ja ryöstin pois keräni. Samppa rupesi itkeä värnöttämään. Samassa tuli äiti, jauhoi tukkaani, niin että säkenet silmissä vilisi, otti kerän ja antoi Sampalle, joka sitä katseli kuin pulliaishaukka kiiluvin silmin ylpeänä voitostaan. Vaan vieraista muuan sanoi, että

»nyt oli tuon toisen pojan syy, ei olisi pitänyt Tapania kurittaa.»

»Tapanin pitää huimemmalleen antaa perään. Mitäs rupesi koko peliin. Muistaa vasta istua tyynessä. Ja ei ole sitä vailla, että niistä joutavista ei olisi kielletty, kyllä se on saanut muistipaloja useammat kerrat. Mutta oikean ihmisen tavalla se ei kyllä pysy siunaaman aikaa. Sen on jo lapsena saanut sielun vihollinen riivata ja sokaista, että ei anna kuritustakaan totella. Toisia lapsia niitä ei ole tarvinnut monta kertaa piiskata eläessään, vaan näettepä miten ne ovat vakaat kuin vanhat ihmiset. Jo sitä on lysti nähdä tuommoista lasta kuin tuokin Katri on. Se ei ole ikänään särkenyt korvia ei vanhemmiltaan eikä muilta.» Syvästi huokaellen meni äiti asioilleen.

Vaan äidin nuhdesaarnaa en saattanut ottaa omakseni.

VIII.

Metsässä isoisän kanssa.

Isoisäni jäi meille. Hän oli ollut syntymäkylässäni ruotilaisena kaiken aikaa, minkä me olimme olleet sieltä poissa. Nyt pitkästä kotvasta kyläili poikansa kotona. Eräänä päivänä hän alkoi tuumailla, että

»ruvetaanpas me kaimakset lintuja pyytämään. Niinhän sanotaan, että ei tule liha linnun pyytämättä, kala jalan kastumatta.»

»Ei ole teissä linnunpyytäjää», sanoi isäni. »Meidän lintumaat ovat siksi kaukana.»

»Kyllä me ne taipaleet vielä jaksamme kulkea, ja eihän meillä olekaan piiskaa laidalla. Kuletaan mikä jaksetaan ja sitte levähdetään», sanoi ukkeli.

Aamulla päätettiin lähteä. Minua ei tahtonut nukuttaa, niin oli hyvä mieleni, kun pääsin vieraan kanssa niin hupaiseen työhön. Aamusella kun lähdettiin ajottuun työhön, niin mieli tuntui olevan vähän paremmalla sijalla. Minä hyppelin ja lentelin kuin siipiorava, silkoilin sinne ja tänne, juoksin edes ja taakse kuin metsäkoira. Päästiin sitte metsään, ja siellä rupesi ukko niitä pyydöksiä tekemään ja minä autoin minkä voin. Iltapäivällä lähdettiin kotiinpäin. Käveltiin vähän matkaa, niin istui telolle ukko ja sanoi, että

»tie käydä, hako levätä, haon vierus haukotella.»

Otti hän piippunysänsä, pani siihen rouheita, iski tulen, alkoi vedellä, ja siinä hän tupakoidessaan rupesi minulle puhumaan muistojaan. Kirkkaina loisti ukolla kuoppaan painuneet elävät silmät, kun hän kertoi elämänsä vaiheita. Siinä hän kertoi nälkävuosista, kalliista ajoista, tapausten edellä käyneistä luonnon ilmiöistä ja ennustuksista, Ruotsin kuninkaista, joitten alle hän oli kuulunut, niitten hyvistä ja huonoista puolista, Suomen surkeasta tilasta, sen paljo kärsineestä, kuitenkin voittaneesta kansasta. Hohtavia suuria karpaloita pyöri ukon tummille, kurttuksille poskipäille niitä kertoessaan. Ja silmiäni räpäyttämättä, suu kolmantena korvana kuuntelin hänen tarinoitaan. Ukkeli kun huomasi, että niin halulla hänen kertomustaan seurasin, tuumasi, että

»laaja se on uroon tarha. Tyvessä vielä olet, poikaseni, enemmän tiedät kun olet latvassa. Siellä tulet näkemään tuulenkin, tuiskunkin aina vastarantasenkin. Tikka on kirjava, vaan ihmisen ikä on kirjavampi. Ei sitä tiedä lapsena, minkälainen on olla aikamiessä.»

Levähdettyään nousi ukko, otti tien vieressä olevasta raitapehkosta vesan, siitä leikkasi kepin, lähti kävelemään ja tuumaili:

»Hiljaa se huono käypi, sauvan voimaton pitääpi, niin sanoivat ennen vanhat. Ja tosi tuntuu olevankin. Ei tunnu olevan miehestä menneestä eikä tuiki tulleesta. Niin ne olivat minunkin jalkani keveät sinun ikäsenäsi kuin sinulla nyt, vaan matka on vienyt eväänsä.»

Niin tuumaili ukko, kun käydä koppasi keppi kolmantena jalkana. Minä vaan siemakehdin ja suikelehdin ukon ympärillä. Menin aina eteen katsomaan, kuinka ukko astua vinnasi. Hiki valui vanhuksen päästä, että suortuvassa oli hopeaiset hapset, jotka valuivat imekkeinä kurttukselle, mustansiintävälle kaulalle, ja märkinä olivat kaikki nahka-aallot, jotka aika oli ajanut kokoon ukon kasvoille. Löyhällä näkyi olevan vanhat paikkaset sarkahousujen lahkeet ukon polvissa, jotka askelta tehdessä horjahtivat puoleen ja toiseen. Välistä oli toinen jalka toisen ristinä.

Matkallamme sattui noin parin sylen levyinen joki, jossa oli yksi sujuva puu hakattu portaaksi. Minä yritin sitä myöten juosta vitasemaan yli, vaan ukko kielsi ja sanoi, että

»Muistapas poikaseni vanhain sananlasku, että syli puuta, vaaksa vettä, askel paikkaa pahaa miehelle surmasijaksi. Hakataanpas puu toinen tähän kumppaliksi. Vara ei venettä kaada, eikä tuki suovaa alenna. Parempi on katsoa kuin katua. Tulee kyllä vahinko viisaallekin, mutta tyhmällä se on toisessa kädessä.»

Ukko hakkasi puun ja tulimme yli joesta. Siinä tuli erään talon isäntä vastaan. Hän ihastui nähdessään ukkoa, tervehti ja kummasteli:

»Kun vielä jaksatte kulkea näin pitkät matkat.»

»Vielähän sitä on kynttä ketoon pistetty», tuumasi ukko, »vaikka ei sitä ruton sataa vuotta eletä. Minkä minunkaan käyntini ei joutuisata ole, vaan aina olen seisovan puun kuitenkin jättänyt.»

»Miten vanha nyt on äijä?»

»Yhdeksänkymmentäseitsemän vuotta on minun kerälläni ajan solmuista lankaa. Siellä on jo monta mutkaa matkalla. Vaan pää tuntuu tulevan vetävälle. Maa tuntuu alkavan puoleensa minua vetää. Vuosi takaperin olin paljon topakampi, vaan tosi näkyy olevan kuin sanotaan, että vuosi vanhan vanhattaa, kaksi lapsen kasvattaa. Vaan mihinkäpä tästä mentäneee, täällä täytyy olla niin kauvan kuin henki luita lämmittää. Eikä minun aikani kulu yhdessä kohti, kun vähänkin pysynen pönkilläni.» Näin puheli ukko vähän sammaltavalla äänellä, tarjosi pitkävirtista, suonirikasta kättään sille isännälle, pyörähti ja lähti astua telläämään kotiin, ja minä koiran asemesta välistä edessä ja välistä jälessä.

Kotiin tultua äiti antoi iltasen, laittoi vuoteen, ja me lähdimme ukon kanssa vierekkäin nukkumaan kuin työmiehet konsanaan. Ukko nukkuikin heti, vaan minä, vaikka olin kyllä väsynyt, en nukkunut pitkään aikaan, ukon kertomukset kun lisäsivät ajatuksiani. Elämä tuntui niin suloselta. Siinä vieressäni oli semmoinen aarre, niin hyvä ystävä, jommoista en tiennyt aavistaa olevan koko maailmassa.

Olipa ennen pitkää uni varastanut minutkin toiseen elämään, jossa näin, että minulla oli kaunis kylvöpelto, niin kauniit, terhakat, hyöteät oraat, jonka oli isoisäni kylvänyt, vaan heti tuli ankara myrsky, joka ruhtoi ja reutosi ja mullan kanssa sotki kaikki oraat, ettei jäänyt kuin juuret jälelle. Siitä heräsin. Ukko oli jo mennyt pois vierestäni. Minä hyppäsin säikähtäen lattialle, kapasin pirttiin, kysyin äidiltä, että missä ukko, ja kun sain tietää olevan saunassa, menin sinne, Siellä hän oli tuohivirsuja tekemässä.

»Viikon virsua pitää, toisen viikon parsimalla», tuumaili ukko. Minä tahdoin tekemään itselleni myös,

jotka hän lupasi ja teki aivan heti.

Nyt kun saatiin aamiainen suuhunsa, silloin virsut jalkaan kumpasellekin ja lähdettiin astua vihmomaan eilisiä jälkiä. Virsut kitkasi jalassani, kun juosta väkellin kuin metsäkana ukon edellä, jonka valkoset tuohitöppöset harvakseen löpsivät tiehen. Elämän koreus ei meitä silloin kiusannut. Niin sitä vaan mentiin ja tehtiin tehtävänsä.

IX.

Isoisäni tautivuoteella.

Se talvi, joka nyt seurasi, oli mitä onnellisimpia eläessäni. Ukko jäi meille, ja hänen kanssaan kyönäsin kuin juottoporsas. Hänestä en jäänyt en puunkaan taakse. Ja koko pitkänä talvena ei seonneet asiat niin pahasti, että olisi selkään minulle annettu. Sen ukon seura vaikutti sen. Iltasilla kun rupesimme olkivuoteelle nukkumaan, niin opetti hän minulle virren värsyjä ja rukouksia, joita käski aina maata ruvetessa lukea ja rukoilla Jumalaa, että ruma henki ei saisi yön pimeydessä tehdä meille pahaa. Joka ilta hän opetti aina jonkun värsyn, jota hänen ei tarvinnut monta kertaa parsiakaan, ennenkuin sen muistin.

Ja sillä tavoin meni talvi.

Kesä oli alussa, lehti alkoi tulla puuhun, nurmet alkoivat härmittää, kun isoisäni sairastui melkein äkkiä. Minun kävi säälikseni, kun näin, että ukko on kipeä, ja olisin tehnyt hänelle vaikka mitä hyvää. Itkin hänen vuoteensa vieressä, jossa hän vielä värisevin huulin kertoi juttuja ja väliin luki virren värsyjä ynnä muita lukuja ja kehotti minuakin turvaamaan luojaan nuoruudessa, niin hän auttaa vanhuudessa, kun pahat päivät tulevat.

Tautivuoteensa oli hänellä ikkunan poskessa penkillä, johon oli pantu rahi viereen levikkeeksi ja siihen rehuja. Siinä hän nousi kerrankin istualleen, katsoi ikkunasta ulos. Päänsä vapisi, äänensä värisi, kun tuumaili harvasteesen.

»Lehti puuhun, ruoho maahan, minä marras maanrakohon.»

Sitten hän lausui minulle: »Jo nyt on, poikaseni, surman suitset suussani, kalman käpy leuallani, tuonen ohjat olkapäillä.»

Hän painui vuoteelleen, kirkasta vettä ilmausi syviin silmäkuoppiin, ja suurina herneinä vierähti se vuoteelle, kun vanhus päättään kallisti. Syvältä näytti lähtevän ne tuskalliset huokaukset, joita hän kaikin voiminsa koetti pidättää, että ei ulos tullessaan synnyttäisi minkäänmoista ääntä. Helppoa se ei liene ollut, koska hiki juoksi joka karvan nenästä ja tuo vanhanpuoleinen hurstipaitansa kastui kuin järvestä nostettu. Ei hän puhunut, ei valituksen sanaa kuultu.

Minä itkin hänen jaloissaan, kun näin, että paras ystäväni oli niin kipeä. Vaan sitä en voinut ajatella, että voipi kuolla. Viimein asettui hänen tuskansa ja hän näytti nukkuvan, kun muu rahvas tuli kotiin iltasella.

Aamulla kun heräsin, niin nukkui ukko rauhallisesti. Hän nukkui sitä unta, josta ei milloinkaan herää. Minä en tahtonut oikein uskoa, että hän oli kuollut. Menin katsomaan. Liikkumattomana lepäsi tuo illalla tuskasta koukisteleva ruumis, kuivina olivat nuo syvät silmäkuopat, joissa illalla kiehui kirkas vesi, kalpeana oli kurttuset kasvot, jotka illalla tuskasta punehtuivat, sammuneet olivat välkkyvät silmät, jotka säihkyivät kun hän kertoi elämänsä vaiheita, hermotonna retkotti tumma käsi, joka viime vuonna niin usein silitti päätäni ja taputteli olalleni, levollisina näkyi kuin vuori kesäpäivänä tuo tuhansien mielenvaikutusten reutoma, satojen maailman myrskyjen murtama ja kuitenkin voittanut korkea rinta. Autiona kuin maja saarella, jossa ystävä ennen on asunut, oli tuo vanhanakin urhollisen ja ryhdikkään näkönen mies, ei ollut rauniota parempaa nyt tuo kunnioitettu ystävä, jonka sydän vielä eilen sykki palavasta rakkaudesta minua kohtaan, jolle sulimmalla ystävyydellä toivotti Jumalan siunausta elämäni matkalle.

Kaikki oli siinä mennyt. Karvas oli mieleni, niin karvas kuin seitsenvuotiaan poikapalkeron mieli voi olla, kun surma teki semmoisen vääryyden, että vei parhaan ystäväni ja hyväntekijäni. Vaan siinä ei auttanut itku eikä valitus. Surma teki tehtävänsä.

Minä jäin orvoksi. Orvoksi jäin, sillä vanhemmistani ei tuntunut olevan mitään turvaa, synkkä pelko vaan heidän julmuudestaan kierteli tuntoani ja tuntui kuin olisi aina kappaleen repäissyt kierrellessään,

X.

Kissasta taas tuli harmi.

Nyt kun ei jäänyt minkäänmoista ystävää, niin rupesin opettelemaan lukemaan, ja siitpä sainkin huvitukseni. Aloin lukea mitä kirjoja vaan saatavissa oli. Vanhukseni pakottivat aapelusta ja katkismusta lukemaan, vaan minä varastausin tutustumaan muihinkin kirjoihin ja miellyin enemmän siihen kiellettyyn hedelmään. Silloinpa vanhemmat kokonaan kielsivät muitten kirjain luvun, siksi kun on aapelus ja katkismus aivan selvä. Minä kun kaikkein mielusimmin luin raamatusta kuningasten kirjoja ja aikakirjoja, joissa on niitten vanhain miesten seikkailuja, niin vanhukset katsoivat sen synniksi ja sielun vihollisen työksi. Siinä oli heillä selvä todistus, kun minun mieleni riensi paremmin maallisten perään. Se oli perisyntin vika, jonka juuret piti nuorena saada revytyksi. Ja jos ei hyvästä ollut apua, niin täytyi olla pahasta, arvelivat.

Mutta mitä enemmän komennettiin lukemaan niitä pakollisia kirjoja, niin sitä vastenmielisemmiksi ne kävivät ja sitä enemmän halutti vaan lukea maallisia kirjoja. Ja sepä veikin toivon vanhuksiltani. He alkoivat vaikeroida, että

»kyllä sen näkee, että sille ei ole apua. Vaan kunhan koettaa taivuttaa minkä voipi, niin eihän Jumalan tuomiolla anneta siitä syntiä.»

Ja siitä syystä tarkenikin selkänahkani mielestäni liiojakin kertoja.

Semmoissaan se meni aika edelleen.

Erään kerran tuli useita vieraita; oli sunnuntai, ja he rupesivat joukolla seurojaan pitämään. Isäni oli esimiehenä lukemaan saarnoja ja veisaamaan virsiä. Vaan kissasta minulle taas tuli harmi, kun heidän hartaudestaan huolimatta rupesin sille toiseksi sääksi. Äiti otti minua kädestä, suhahti korvaani jonkun nuhtelevan sanan ja alkoi taas muitten kanssa veisata höveltää. Mutta eipä aikaakaan, niin kissa siellä lattialla nosti häntänsä pystyyn, selkensä köykkyyn, jalkansa niin pitkiksi kuin voivat venyä ja silloin laukata köykkäsi korvat pystyssä, ikenet irvellään, tehden matkallaan jos jonkinlaisia joutavia mutkia. Se kiepasi sen penkin alle, jossa minä olin istumassa, ja siellä se alkoi kopperehtaa muutaman pienen kenkäräjän kanssa. Minäkin aloin kohdallani olevan penkinjalan juuresta varpaani kynnellä lattiata raaputtaa, niin silloinpa kissa kärehti kinttuuni täysin sylin, kynnet harallaan kimppusi ja kärysi, potki ja kuoputti minkä osasi. Minä ilosta ja säikähdyksestä päästin sellaisen äänen, että jokaisen silmät irtausivat virsikirjasta. Vaan siltä ei veisuu keskeytynyt. Äitini vaan sanoi hyvin katkeran haikeasti:

»Herra Jumala hyvästi siunatkoon tuota lapsiraukkaa», painoi päänsä alas ja kuiskasi tuskin kuuluvasti, »kuinka sinä ilkeät olla tuommoinen?»

Harmillisen näkösellä mielellä alkoi hän taas veisata ja äänensä vapisi. Kissapa jälleen kähähti jalkoihini, vaan minä päätin, etten päästä tällä kertaa mitään häiritsevää ääntä ja koetin pidättää sitä sisääni, että silmistä vesi tihisi ja poskeni pullistuivat kuin puhuttu rakko. Kissan into eneni, se liikkui nilkassani kuin tulen sammuttaja. Juuri virren nuotti sattui olemaan korkeimmillaan, niin silloin ratkesi siteet ja minulta porahti ulkoilmaan semmoinen ilonpurska, että sana katkesi jokaiselta kuin puukolla ja silmät erosivat kaikilla virsikirjasta. Muutamissa vieraisissa synnytti niin imelää kutkutusta, että luuli olevan sen kissanpojan povessaan potkimassa. Silloin silpasi äiti kädestäni, läksi viemään pihalle sellaista vilkkaa, että varpaat vaan välistä maahan hippoivat. Tunkion liepeellä sai varpuja kouransa täyteen, riisui, pani pääni polviensa väliin ja ropotti selkään. Minä koetin kirkua ja ränkyä kuin syötävä, toivoin, että vieraat ehkä lähtisivät auttamaan, vaan äiti kääräsi pääni hameen mutkaan ja tukki suuni, että henkikään ei päässyt kulkemaan. En tajunnut paljon tälle ilmalle, kun hän minut irti heitti, sillä maailma oli mustana silmissäni ja korvat kihisi kuin saunankiuas vettä lyödessä. Selvittyäni ja kun olin halannut äitiä ja sanonut, että anna anteeksi, rakas äiti, niin oli kaikki sovittu. Äiti talutti seurapirttiin istumaan penkille, katsoi isän kirjasta missä asti virsi menee, haki sen ja alkoi veisata.

Minä menin karsinasoppeen ja koetin olla tyynessä kuin vahinko loukossa. Vaan en voinut itseäni hallita, sillä väliin aina nousi rinnastani kova nikkasekanen puuska. Kuumana viilteli selkävuoliani ja sekin lisäsi syytä itkuuni. Virsi oli loppunut, niin isä sanoi, että

»tuosta Tapani pahasesta ei näy kalua tulevan, jos sitä ei kovemmasti kuritettane.» Ja minulle hän ärjäsi: »Et ole lukenutkaan koko päivänä. Otapa kirjasi!»

Minä en toista käskyä odottanut, otin aapelukseni ja aloin ääneen lukea. Vaan pelkäsin, etten osaa kyllin hyvästi, ja kun tiesin olevani entistä ankaramman lain alla, niin ääneni väkisenkin tahtoi väristä. Isä tokasi äreästi:

»Mikä siinä kiikastaa, kuin et raittiimmasti saata lukea?»

Mutta kun lukuni siitä kävi yhä sekavammaksi, niin hyppäsi isä ylös penkiltä, tapasi tukkaani ja möykytti päätäni seinään, että jytisi kuin riittä puidessa. Hampaat kirahtelivat yhteen isälläni ja hän rupesi pieksämään kuin mielifaivanen. Paljoa en olisi enää kestänyt, kun olin vastikään hengen rajoja myöten revitty. Sattui kummini, Keskitalon emäntä, ja kasakka Juho paikalle, niin että ottivat käsistä pois.

Kummilleni kertoivat vanhukset oikein sydämмен pohjasta lähtevästä harmista, että miten se on kovakorvanen ja miten tuossa seitsenvuotiaassa poikakuotassa on jo saanut ruma henki vallan. Toisia lapsiaan alkoivat kiitellä ja minua vaan laittaa. Kummini aikansa kuunneltuaan virkkoi siihen:

»Minä olin tuon kokosena aivan yhdenlainen ja luulivat kaikki, ettei minusta tule pahastakaan kalua, vaan kalunapa häntä on pidetty. Ei sitä vielä tiedä tuomita Tapaniakaan, siitä voipi tulla jalompi mies kuin näistä nyt kiitettävistä lapsista, se on nyt vielä uusi kiittää, kypsi laittaa.»

Äitini vastusti, että

»kyllähän sen nyt jo alkaa nähdä, ja sehän on aina, että joka ei parane se pahenee.»

Mutta kummin puhe sulostutti elämäni. En saata sanoa minkälainen kappale se oli mielestäni. Tuli hän pois lähtiessään vielä luoksenikin, silitteli päätäni ja pyyhki esiliinallaan silmiäni.

»Elä huoli olla milläsikään», sanoi, »kyllä sinusta mies tulee, kun jalka kasvaa, hammas karkiaa. Osaatko sinä jo lukea?»

»Osaan minä vähäsen», sanoin nyyhkyttäen. En saattanut oikein asettaa itkuani, vaikka se oli ilosta, kun kuulin että minussakin on jotain hyvän toivon sijaa.

»No, elä huoli itkeä, pilaantuu silmäsi. Anna hevosen huolla, pitkäjouhen juorrotella! Lähde nyt kanssani kotiin, niin annan sinulle kirjan, koska jo osaat lukea.»

He alkoivat hommata lähtöä ja minä olin aikeessa lähteä mukaan, vaan isä sanoi hyvin päättäväisesti, että

»Tapani ei saa mennä kylään. Kyllä ne siihen ovat oppimassa sittenkin, kun on korva korvan tasalla.»

»Kyllä se on koko herännyt, tuo Keskitalon akka», kuulin äitini puhelevan heidän mentyään. »On se koko kummi ja senlaisen se on hänkin valan tehnyt kummina ollessaan. Ilkeäisi, kelvoton, viedä mieroön sikiön, kun tuossa toinen koettaa paraansa mukaan opettaa ihmiseksi.»

Hetken perästä juoksutti naapurin poika meille sen luvatus kirjan, jonka nimi oli »Maunulan Matti». Siinä kerrottiin eräästä talonpojasta, joka isänsä kuoleman jälkeen oli tullut isännäksi ja muutamissa vuosissa juonut ja korttipelillä hävittänyt talonsa ja saattanut itsensä, perheensä ja vanhan äitinsä viheliäisimpään kurjuuteen. Se oli siis maallinen kirja ja se kannettiin oikein juhlariemulla palavaan uuniin. Katselivat ikäänkuin autuuden ihastuksella, kun kuitenkin tämän maailman tuli poltti niin jumalattoman kirjan.

XI.

Lehtiä taittamassa.

Olin kahdeksanvuotias, kun muutamana syyskuun päivänä hyvin kylmällä itätuulella lähdettiin koko rahvaalla lehtiä taittamaan. Minulla oli sormi kipeä, etten voinut taittaa, niin pantiin kantamaan jälestä kotiin niitä lehtiä. Vaan se ei ollut helppoa, kun takkaa kantaessa tuli hiostavan lämmin ja metsään mennessä värisyttävän kylmä, että piti juosta palatessaan.

Siellä oli isä jo aina takan tehnyt valmiiksi sillä aikaa, kun olin yhtä viemässä. Vaan nepä aina kerta kerralta väsyvälle poika ressureille eivät olleet sattuneetkaan paraiksi raskaita. Ei tarvinnut monta viedä ennenkuin itku tuli toiseksi kantajaksi. Sepä toveri vaan viivytti, että alettiin perillä torua ja sanottiin olevan laiskuuden syynä. Käskettiin joutua pikemmin takasin. Mutta se oli mahdotonta, aina kävi matka pitemmäksi ja itku hartaammaksi.

Raskasta takkaa kun yli voimaini kannoin ja sen ohessa itkeä turskin, niin se ei tehnyt sisuksilleni hyvää, ja jopahan viimein alkoi veri lähteä rinnastani. Silloin muistin mitä ukkovaari aina puheli, että Jumala auttaa ihmistä. Mutta minkätähden se minua ei nyt auttanut? Ihan pelkäsini kuolevani, rintani oli niin kipeä ja hengittäessä ryyhitti kuin metsäkissan rinta ja verta lähti. Koetin kuitenkin vielä takkaani viedä eteenpäin. Jonkun kymmenen syltä kannoin nuivasin takkaani ja aina makasin. Päätäni viemäsi ja sydäntäni ellosteli pahasti.

Isäni tuli hakemaan ja tapasi vielä minut taipaleella makaamassa. Jo matkan päässä tullessaan alkoi ärjyä, että

»vieläkö sen tulinen lurjus olet taipaleella nukkumassa, vaan heräät vissiin, kun minä joudun.»

Sen kuultuani säikähdin, verta purskahti suustani enemmän ja menin aivan tietämättömäksi tainnoksiin, etten tiedä kurittiko hän minua vai ei. Lähellä kotia olin isäni selässä, kun toinuin. Isäni kantoi kotiin ja äitini toi vähän rehuja lattialle ovensuuloukkoon. Siihen laskivat minut ja panivat vähäsen raanurepaleen peitokseni. Mutta tuli kova kuume, että tuleen luulin syttyväni. Kylmää vettä rukoilin, vaan sitä ei annettu kuin lusikka aina pitkän ajan päästä. Koettelin rukoilla miten vaan taisin, vaan siitä ei ollut apua. Törmäsin itse usein ylös vettä tavoittelemaan, vaan eivät sittenkään antaneet, sanoivat pahaa tekevän. Sitä tuskaa ei voi kertoa, mikä raivosi sielussani silloin, kun äidin, isän, siskojen ja veljien sydämmet olivat niin kivettyneet, että voivat tukkia korvansa minun rukouksilleni, niin että semmoisessa tuskassani ei annettu vettä. Siihen tuskaan luulin halkeavani ja kuolevani kerrassaan pois.

Viisi viikkoa olin ollut yhdessä houriossa ja kaksi kertaa kuului katsotun hengen lähtöä sillä ajalla. Pitkältä olin maannut ja paljon oli ruumiissani niitä paikkoja, joista nahka oli lahonnut pois, eläviä matoja oli muutamissa haavoissa. Sydäntä särkevä suru valtasi, kun ensi kerran katselin puoleksi lahonnutta, luiksi kuihtunutta ruumistani, hintyneitä, voimattomia käsiäni.

XII.

Ensimmäiset omat vaatteet.

Kymmenen vuotias olin, kun tehtiin ensimmäiset omat vaatteet. Siihen asti olin pitänyt vanhoja muitten tähteitä, mitä rehkasta lienen milloinkin saanut tuulen suojaksi.

Katrille ja Sampalle tehtiin jo nuorempana uusia vaatteita, kun ne olivat nöyremmät ja hiljsemmat. Ja niitä käytettiin kirkossa ja kylässä. Minä kun olin turhuuteen taipuvaisempi, niin minua ei uskallettu ottaa mihinkään, pelosta että minut sielun vihollinen ottaa ihan elävänä selkäänsä. Siispä en tarvinnut uusia vaatteitakaan ennemmin, enkä sittenkään ehkä muuten, vaan papit alkoivat messussa kaivata lukemaan.

Messuunpa laittauttiin oikein koko veneellä kerran, kun oli lähimmäisessä naapurissa messu. Silloin tuotiin minulle päälleni pantavaksi uudet harmajat, puolivillaset vaatteet, joissa oli röijyn helma kolmesta kohti halki. Sillä ne olivat mielestäni pilassa koko vaatteet, vaan minkäpä niille taisi, piti työntää päälleen ja messuun sitä vaan mentiin kuin mentiinkin.

Messutalon kartanolle menin muitten kokosteni poikanaskalien joukkoon. Mutta heti havaitsivat korttini, ja sanoi muutama mieheksi saapa poikatollisko:

»Ristuksen piiskariko tuosta kasvaa, kun on nuo viilekkeet selässä?»

Eräs taas sanoi:

»Karhu sitä näkyy tavanneen selästä, kun on kynnen jälet jääneet.»

Muuan sanoi:

»Keskitekonen se näkyy olevan tuo röijy.»

Ja niin osoittivat yksi yhtä, toinen toista. Minulla ei ollut minkäänmoista puolustuskeinoa, kuuntelin vaan vähän alamielisenä. Ajattelin että väärin tekevät, kun minua pilkkaavat, sillä enhän minä ole tahtonut mokomia leluja röijyni helmaan.

Miehet alkoivat tunkeutua messupirttiin, jossa jo pappi ja lukkari olivat. Pappi määräsi virren, lukkari aloitti veisuun, muu rahvas rupesi säestämään. Virren loputtua eräs talonisäntä piti rukouksen, jota yksimielisesti polvillaan kuunneltiin. Siitä päästyä rupesi pappi tutkimaan »Jumalan kymmenistä käskyistä».

Minä kuuntelin oikein avossa suin, kun kuulin papin selittävän, että Jumala rakastaa kaikkia ihmisiä. Vanhukset olivat minulle jo satoja kertoja selittäneet, että semmoista kuin minua ei rakasta Jumala, joka olen tottelematon vanhemmilleni. Neljättä käskyä pappi kun selitti ja määräsi ihan välttämättömästi rakastamaan vanhempiaan, ilman ei pääse Jumalan rakkauteen osalliseksi, niin oikein tyrmistyin. Ajattelin, pitääkö minunkin rakastaa vanhempiani, jotka ovat minulle niin paljon pahaa tehneet, pieksäneet, repineet ja kaikilla tavoin piinanneet hengen rajoja myöten. Koetin miettiä miten heitä saattaisin rakastaa. Ajattelin, että rupean olemaan hyvä ja teen kaikkea heille mitä haluavat. Koetan minkä voin. Ja minusta tuntui kuin olisin voinut nyt halata äitiä ja isää.

Miettiessäni meni aika, etten joutanut pappia seuraamaan. Vasta havahduin mietteistäni, kun ruvettiin luettamaan. Meidän numerosta kun huudettiin, niin minä pääsin rovastin eteen lukemaan. Sisästä luettiin rovasti virsikirjasta ja semmoista evankeliumia, jonka olin ennen lukenut ja olisin osannut vaikka ulkoa. Sitä kun minä päästin tulemaan, niin ei rovastille tullut ikävä. Sitte sattui taas aapeluksesta ja katkismuksesta selväksi luetut paikat. Niitä minä taas puotin kuin hyllyltä enkä pelännyt särkymistä. Minä näin, että rovastista on mieleen, niin minä parannin kuin hyvä hevonen juoksuaan, kun hiostua alkaa. Rovasti alkoi kallistella päätään kuin pulliaishavukka viiritangon päästä hiirtä vahtaellessaan eikä yrittänyt muistaa ottaa kiinni ollenkaan lukuani. Viimein kun lopetti, otti polvelleen minut istumaan ja siinä silitti päätäni, taputteli, ja kiitteli kupliksi veden päälle ja antoi pikku kirjan minulle ja sitten vielä kiitti.

Sitte rupesi toisia luettamaan, siskoani ja veljiäni, jotka olivat sen aikaa päältä katsoneet, kun minä lueskelin. Siskoni vaikka oli neljäntoista vanha, niin hänen luvustaan ei tahtonut tulla mitään tolkkua. Sitä niin ujostutti. Ja veljeni se ei osannut papin jälestäkään. Ei katkastua sanaa saatu siltä. Rovasti sanoi äidille, että

»säkissäkö näitä on kasvatettu, kun nämä eivät osaa ollenkaan? Ja tämä Tapani on niin erinomaisen hyvä.»

Äiti koetti selittää, että

»nämä ovat niin ujut, etteivät viitsi rahvaassa lukea. Kyllä nämä ovat ahkerammat lukemaan kotona kuin Tapani, ja muutenkin nämä ovat nöyremmät ja kuuliaisemmat vanhemmilleen kuin Tapani.»

»Miksi teidän lapsia ei kuleteta ihmisten ilmoissa, jotta ne tottuisivat ihmisiin? Se on vanhuksien vika, kun lapset pelkäävät ihmisiä. Onpa tuo nähtävä rippikoulun ijässä oleva ihminen tuokin tyttö, kun niin pelkää. Se tulee siitä aivan, että kasvatetaan kuin elukoita orjina ja vankeina, ettei päästetä mihinkään vapaasen liikkeesen ja muitten ihmisten seuraan. Niistä sillä tavalla kasvatettuina voipi tulla ikusia tyhmiä ja vieläpä mielivaivasiakin. Ja siitä menettelystä saa semmoiset vanhemmat katkerasti kärsiä ajassa ja ijankaikkisuudessa. Lapset ovat Herran lahjat, niitä pitää hoitaa sekä sielun että ruumiin puolesta, että ne jo lapsena pääsevät kehittymään oikeiksi ihmisiksi. Se muistakaa vaan.» Niin puheli kiivastuksissaan rovasti.

Äidin täytyi luimussa korvin kuunnella. Ei se nyt ollutkaan teerevän näkösenä, kuin ennen aina vesanlatva kourassa minua repiessään, luirutti vaan kuin uinut koira, nokka norpallaan ja alta kulmainsa syrjäsilmillä katsella volautteli, juurikuin olisi ollut minun syyni. Minä ilosena, kiittolisella mielellä kirjastani ynnä muista, pystypäisenä vilkuilin, vaan sentään kun äitiä toruttiin, niin kävi häpeikseni ja sääli tuli.

Siskoni oli niinikään nokka kyömässä allapäin, surkean näkösenä ja punastuksissaan kuin kalanpaistaja. Katseli vaan kenkiään. Veljeni katsella mollisteli viattoman näkösenä, kun äitiä toruttiin.

Kyllä mahtaa olla tuo rovasti suuri herra, kun ei äitikään uskalla virkkaa mitään, vaikka noin sille meinataan, ajattelin ja katsoin vuoroon rovastia, äitiä, siskoja, veljeä ja lahjaksi saatua kirjaani ja säälin ja ilon tunteita vaihtui mielessäni.

Kotiin päästyä alkoi äiti isälle, joka ei ollut messussa, laverrella, että

»tuo Tapanin hölmö se sai pahuutensa päähän kiitokset rovastilta, kun osasi lukea höpöttää. Ei ujustellut ollenkaan. Eipähän sillä liene häpyäkään ujustella ketään. Siellä se hökälehti ja körysi kuin mokoma varsa, että ilkeäksi kävi sitä nähdä siellä roikamassa. Nämä toiset vaan nyköttelivät äidin mukana kuin hyvät lapset ainakin. Ne kuitenkin ovat oikeita kirjoja lukeneet ja ahkerammin kuin Tapani ja paremmin ne osaavatkin lukea.»

»Vähät kait se nyt tekee kesää tahi talvea suruttoman pappirahjan kiitos, saipa tuon kuka hyvänsä», lasketteli isäni aivan tosissaan.

Tahdottiin minulta se rovastin antama kirja tutkittavaksi, että onko siitä lasten luettavaksi ollenkaan. Minä jo pelkäsin, että sillä on sama loppu kuin kummin kirjalla, oikein sydän löi. Isä luki jatuutti tavaamalla vähän aikaa sitä kirjaa muutamasta kohti. Siinä kerrottiin lähetyssaarnaajista pakanain maassa ja niitten kulusta sinne. Toisessa kohti juteltiin kuinka Ovambon maassa eräässä virrassa on virtahepo häytyttänyt muuatta lähetyssaarnaajaa, ja miten se on kumminkin ihmeellisellä tavalla pelastunut. Sen enempää ei tarvinnut lukea, siitä huomattiin, että se sisältäisi vaan joutavia taruja ja turhia loruja. Annettiin se kirja siskoni käteen ja käskettiin viedä uuniin. Sisar lähtikin paikalla niin sievästi. Koreasti pystypäisenä astua nöpötteli uunin luo ja suikahutti kirjan uuniin. Minä vaan ajattelin siskoa, että jos olisit tikkuna hampaan raossa, niin heti rusahtaisit. Veljeni näytti minusta niin ilkeältä, kun se katseli uuniin, suu auki, ja sitten siirtyi mun eteeni, maha kellollaan kuin leili, räkä valui nokasta kuin varsan sääri, ja kieli oli pitkällä kuin pakahtuneella peuralla ja katsella tillisteli minuun ja välistä virnotti. Isä alkoi puhella siinä, että

»sitähän se hepo syö, jota vetää. Joka härillä ajaa, se häristä puhuu, minkä kirkkoherra raiskakin, tuo jumalaton, paatunut mammonan palvelija, tekopyhä, ulkokullattu pöhlä. Kuinka taitaa häjy puu kasvaa hyvää hedelmää. Tuossapa nähdään hänenkin hedelmänsä: tuommoisia kirjoja viitsii, mokoma sieluton, levitellä seurakuntaan, vieläpä lapsille. Kun papit ovat jo sokeana perkeleen nuotassa, niin miten sen silloin käypi seurakunnan, mitenkä sen käypi? — Susien ja metsän petojen käsiinhän ja niitten keskenään jaettaviksihan ne joutuvat silloin lampaat, kun ei paimenta ole. Aikoihin häntä on eletty. Kylläkait merkkiin nähden ei ole mailman loppu kaukana. Ja kun Jumala nuo muutamit valittunsa kaappaa pois, niin kylläkait se nykysistä papeista ja nuoresta kansasta nähden saattaa hulmauttaa milloin mieleen johtuu.» Niin jaaritteli isäni harmista vähän kalpeana, hienossa vihan kihnassa kirkkoherralle.

Vaan minä ajattelin poltettua kirjaani. Vihani kiehui. Teki mieleni halko kaapata ja sillä iskeä Katria ja Samppaa ja vanhempianikin. Johtui mieleeni rovastin määräys, että pitää rakastaa vanhempiaan. Vaan haihtunut nyt oli kaikki rakkaus, mikä messussa oli syntynyt. Tunsin, etten voisi heitä rakastaa, vaikka kaaret syliin tulkoon. Ennen jääät palavat tammikuussa, kuin minä voisin hyvällä ajatella vanhempiani. Ja minusta tuntui hyvältä, että rovasti oli nuhdellut kopuuttanut äitiä. — Kutti, parahiksi kutti, kutti!

XIII.

Kirkossa.

Pastori oli paremmin Jumalan mieluinen isästä kuin rovasti. Sitä isä kiitteli, että se osaa näyttää tien taivaasen ja puhuu kauniisti ja raamatun mukaan. Mutta kirkkoherra se puhui vaan maallisesti. Ja maisterin saarnavuorolla aina isä ja äiti kurkkasivat surkean näkösinä kirkkoon. Minuakin arveltiin kerran käyttää kirkossa näkeiksi, rupeaisiko tuohon Jumalan sana pystymään. Ja isäni niin vei kirkkoon mukanaan. Istuttiin eräeseen penkkiin. Vaan siihen ristin nurkan suojasta sopi vaan laittaa näkymään kirkon perässä olevasta kuvataulusta, jossa oli Vapahtaja kuvattu ristiin naulituksi ryövärien keskeen. Minä aloin sitä kurkistella että näkisin kokonaan. Isäni kielsi. Vähän ajan päästä en muistanut enään kieltoa, aloin taas venyttää kaulaani sinne päin. Vaan kun lyhyeksi kävi kaula, etten yltänyt näkemään sen nurkan ympäri, joka suojasi kuvan, niin täytyi panna muuta ruumista jatkoksi. Isäni taas kielsi, nuhteli ja sanoi, että

»nyt pitää istua tyynessä ja kuunnella papin saarnaa».

Pappi juuri nousikin silloin pönttöön. Isä rupesi niin juhlallisen näkösesti selkä kenossa istumaan, kädet ristissä kirjalaudalla ja silmät tuijottivat rävähtämättä pappiin, juuri kuin olisivat kantoon lyödyt. Vaan minun silmäni ne olivat sitä hullummassa vimmassa. Ei ollut pitkä aika ennen kuin oli kolmeen kertaan yksin lukien luettu jokainen laipiolauta ja jouduttu sinne peräseinälle, jonka paraat kohdat olivat nurkan suojassa. Nyt taas rupesivat silmät kiskomaan kaulaani, vaan ei se sinkonut sen

pitemmäksi. Nousin seisoineni, kurkistin toisen penkin päältä, ja nyt näkyikin kokonaan se kuvasto. Silloinpa vihan vimmassa isä kiskasi viereensä istumaan. Minä taas katsomaan laipiolaautoja, vaan ne oli ennen luettuja, ennen nähtyjä. Silmäni kiersivät taas sinne peräseinälle kuin ainakin saalispaikkaan. Mutta nurkkapahuus kun oli siinä tiellä! Minä koetin kurkottaa ja kurkottaa nähdäkseen. Isä kiskasi ja jysäytti istumaan niin että koski kipeästi. Mieli poskeni vähän pullistumaan, silmäni hämärtyy, vaan siihen se kuitenkin sulii. Pari hernettä vettä solahti silmäkuopista, siinä kaikki.

Pappi paraaltaan saarnata mellasti, huuti, paukutti ja möyräsi, semmoisessa vimmassa, että koko kirkko helisi kuin vanha patarämä, johon rautakappaleella laitetaan koputtaa. Viimein heitti tuon kauhean melun, pyyhki otsaansa ja lukea pölisi vähän aikaa vielä, mutta rauhallisemmasti. Näytti kuin olisi se vihattu kappale loikastunut ulommas, jolle äsken näytti niin kovasti äkää olevan, että oli purra ja pistää. Kun hän laskeusi pois, niin me kävelemään ulos ja menimme kotiin.

Kotona isä torui minua ja sanoi, että

»ei oteta Tapania kirkkoon enään, kun ei malta olla yhdessä kohti».

Vaan minä ajattelin, että ottakaapa jos tahansa, ikäväpä tuolla on ollakin.

»Sen on ruma henki niin vallannut, ettei siihen pysty Jumalan sana», arveli isä lisäksi.

Minä en välittänyt sanomisistaan, muistelin sitä kuvaa kirkon seinässä, ja se johdattikin mieleeni mitä olin Jesuksesta lukenut. Ja kaikki mitä olin lukenut kuvaantui selvemmin silmiini, kun olin nähnyt Jesuksen kuvan.

XIV.

Rippikouluun.

Minussa syntyi nyt kiihkeä halu saada lukea Jesuksesta. Virsikirjaa sentähden pidin, milloin sain, käsissäni ja sittemmin rupesin raamattuakin lukemaan, kun kuulin isäni sieltä lukevan Jesuksesta. Katkismo se jäi syrjään enkä lukenut muulloin, paitse kun vanhemmat kepin kanssa hätyyttivät. Vaan eihän siitä koirasta ole haukkujaksi, joka väkisin metsään viedään, ei pystynyt päähän mitään katkismosta, mutta raamatusta osasin ulkoa pitkät luvut. Ja siitä olikin hyötyä rippikoulussa, kun sinne pääsin.

Kuudestoista ikävuoteni oli kulumassa, kun muutamana kesäkuun päivän aamuna harmajat, puolivillaset körttihelmavaatteet päälläni, suuri konttiraja selässä ja siinä viikon eväs, kävelin pappilaan. Pirtin porstuassa heitin kontin selästäni, pyyhin hikeä otsastani ja seisahdin kuuntelemaan, kun pirtistä kuului ilosta hälinää. Heti kuulin, että siellä on rippikoulupoikia, ja ne siellä viisaammat tyhmempiään pilkkasivat ja kiusasivat. Se mies, ken paraiten osasi, ja sillä sitte joukolleen yhdestä suusta remahdettiin nauramaan, että oven täydeltä tunkeusi porstuaankin sitä iloa. Minä seisoin kuin tuomittu, selkä seinää vasten. Tiesin että kyllä minä heidän makupalanansa noitten körttien tähden tulen olemaan. Vihloi sydäntäni, että olisin selkääni ottanut, jos vaan olisin sillä saanut pois selästäni mokomat autuuden välikappaleet. Sattuipa tulemaan pirtistä eräs oman kylän poika. Se ihastui kuin olisi nähnyt parhaan ystävänsä. Tuli tervehtimään ja kyselemään milloin minä olen tullut ja missä rupean majapaikkaa pitämään ja pyysi kumppanikseen. Samassa puhaltusi sieltä pirtistä iso joukko niitä ilosia velikultia porstuaan. Puhellessani toverini kanssa oli selkäni kääntynyt pois seinästä, niin hetikohta muuan viikari tuumasi, että

»nuotallekos tuo poika on menemässä, kun on verkon laudat selässä?»

Ja niin jatkoivat lasketellen mikä mitäkin.

Minun puolestani alkoi se minun kumppanini:

»Elkähän pojat pilkatko Tapania, kyllä se ajaa naurut päältään: tuskin on koko joukossa semmoista lukijaa kuin on Tapani. Minä kuulin viime talvena messussa. Ja sitte olen kuullut, että se on lukenut raamatun läpi monta kertaa, niin sitä ei olekaan rovestin helppo panna hymälään, sinne on itsellänne ennen asiaa. Ilvehtikää vaan siihen katsoen.»

»Raamatun monta kertaa lukenut! Ei ole sillä sijalla silmätkään päässä kuin raamatun lukijalla»,

muuan poika sanoi puolustuksekseni. Mutta siihen heittivät pilkanteon.

Tuntui minusta hyvältä, kun se naapurin poika oli puolestani. Se oli niinkuin turva, että jos alkavat hyvin sortaa, niin sehän se auttaa, ja sen kanssa olimme yhdessä kuin juottokarisat.

Kohta sitä saatiinkin lähteä koettamaan, miten se milläkin lähtee. Kirkon kello jo mälähti, se kutsui poikia kirkkoon, johon sitä lähdettiin joukolla kuin yksi mies vaan suhittamaan.

Siellä saatiin todellakin koettaa keltä lähti. Minä sain kiitokset luvustani, mutta se paras viisas, joka tänä aamuna enimmäen pilkkasi, määrättiin lukkarin kouluun. Kirkosta palatessa maksoin velkani, sanoin sille:

»Lyhyeenpä se loppui se tämän aamun viisaus. Kyllä siellä nyt vonkuu niskasuonesi, kun lukkari pyörittää hattaraasi. On miehellä pää kuin höppörasia, silmät kuin sauvakansompa ja sentään niin tyhjä, että sanat jo loppuvat ennenkuin suukaan aukiaa.»

Siihen pojat nauraa röyhähtivät ja tuumasivat:

»Jokohan Eliaksesta lukkari paininpuun tekee?»

Seuraavana päivänä tuli meillä ensimmäinen tutkintopäivä, ja se oli minusta hauska. Osasin niin hyvästi vastata, että rovasti kiitti minut ylimmäiseen taivaaseen. Muihin kun kyllästy, niin tuli minun luokseni minua tutkimaan ja lupasi jo ensi päivänä, että minun ei tarvitse käydä koulua kuin tämä viikko ja sanoi vielä, että voisi hän jo uskonopin vuoksi nytkin päästää ripille, vaan on tarpeellista virren nuottien ynnä muitten seikkain tähden viipyä tämä viikko. Sekös minusta mieleen. Ei huolettanut enään toisten poikain pilkat eikä mitkään, mieli oli hyvä kuin lehmällä kesällä.

Koulunkäyntini meni sitä jälkeä. Syksyllä Mikkelilauantaina käskettiin tulla rippikirjoitukseen muitten päästettävään koululasten kanssa yhteen joukkoon. Ja silloinpa menin. Rovasti tutki vielä ja lahjoitti raamatun minulle.

Huomenna piti kristillisen seurakunnan edessä vanhoja valat vakaset, ja silloin sitä päätettiin pyhän, kristillisen seurakunnan yhteyteen.

Mikkelisunnuntai-iltana tulin kotiin kirkosta, niin alkoi äitini:

»Nyt sinä, poikani, olet tehnyt kalliin valan ja pyhän seurakunnan edessä. Nyt sinä olet kasteesi liiton uudistanut, nyt sulla on oma nahka edessä. Siihen katsoen tee hyvää tahi pahaa, itse saat vastata. Nyt ei tarvitse minun kaulavilloikseni tehdä syntiä, nyt ei tarvitse minun eikä muitten vastata sinun edestäsi. Olen kait koettanut ohjata oikealle tielle, et suinkaan viimeisellä tuomiollakaan saata sanoa, että en ole pitänyt huolta kasvatuksestasi ja saattanut aikoinaan Jumalan tuntoon. Olen kait kokenut opettaa jo pienenä Jumalan sanan harjoitukseen ja elämätäsi hyvällä ja pahalla koettanut Jumalan sanan rinnalle asettaa. Siitä on omatuntoni vapaa, että parastani olen koettanut. Elä nyt niinkuin päästä käsketään, nyt on oma nokka edessäsi. Viime kerran opetan, pane nyt mieleesi vanhempasi opetus.»
Kyynelet valuivat äidillä pitkin poskipäitä.

Minä sanoin hyvin ivallisesti:

»Hyvästi on äidin leivät uunissa: ei pala eikä paistu. Nyt ei ole hätäpäiviä, jos ei ole kuura-aamuja. Niin paranee kuin pukin ruoka tää elos, koska selkänahkani jäi viimeinkin rauhaan. Vaan milläs maksatte ne velkavillat, joita olette satoja kertoja päästäni repineet. Ne saatte karvaasti maksaa, ennenkuin harmaita korviltanne nykittä.»

Äitini purskahti suureen itkuun ja koetti sanoa, vaikka ei tullut oikeata kaluakaan, että

»olen kyllä kurittanut, vaan en ole pahassa tarkoituksessa tehnyt. Omatuntoni ja Jumalan sana on minut siihen pakottanut. Syystä olen kurittanut ja vähäksi tuntuu käyneen, koska kosto on jo huulillasi.»

»Niin sanoi isoisä vainaja, että hyvä sana sydämmen murtaa, paha sana kankattaa, ja se on tosi. Ja tuon körttiröijyn, sen tulisen kiusan kappaleen minä hakkaan havupölkyn päässä tuhannen jauhoksi, jos ei vaan laiteta minulle oikeita vaatteita.» Sen kanssa menin ulos makuuhuoneeseen ja paneusin nukkumaan. Ajattelin aluksi, että kunpa ne nyt tosiaankin olisivat heittäneet rauhaan vihdoin viimeinkään, niin kaikkena se menisi. Eiväthän kuitenkaan ole vaivaseksi saaneet, vaikka paljonkin ovat repineet. On terve ruumis. Ja silloin ei sitä ole hätää. Nyt minä rupean oikein omasta halustani työtä tekemään. Niihin mietteisiin nukahdin.

Lapsuuteni aika oli loppunut.

XV.

Oikea Siionin veisaaja.

Nyt kun pääsin vapaampaan maailmaan, rupesin tekemään työtä oikein innolla ja voimani rupesi karttumaan päivä päivältä. Kohta kykenin lähtemään miehen reikään vaikka missä pelissä.

Isäni oli tarkka ja julma työntekijä, vaan puutokset ne tahtoivat ahdistella: talomme oli velkanen ja rappiotilassa. Mutta nyt kun lapsetkin alkoivat kynnelle kyetä, niin yhteisillä voimilla ruvettiin taloa korjaamaan kaikin puolin, minä etunenässä. Talvet hakkasin hirsiä, joita isä ja veljet vetivät kotiin, keväät salvoin huoneita, kesät revin peltoa uudelta, hoidin vanhoja hyvästi. Kaasin kaskea kuin Kullervo. Vuosia alkoi tulla hyviä. Pellot ja halmeet kasvoivat. Niin että ruvettiin rikastumaan yksin päivin, ja alkoi mielestäni olla kaikki hyvästi.

Meidän talonväkenä oli paitsi vanhukseni, siskoni Katri, veljeni Samppa, vielä toinenkin veli Mikko. Hän oli vielä niin nuori, ettei hänestä ollut hyötyä eikä tappiota, ei hupaa eikä haittaa. Sitte oli vielä tätini Liisa. Hänkin pääsi talon vakinaiseksi perheen jäseneksi, vaikka tähän asti oli ollut piian nimellä. Täti oli oikea Siionin veisaaja, harmaja kerettiläinen, mutta pahasydämminen, ja tuon pahan sydämmensä turvissa jäänyt yksinään tämän maailman saralle vakoilemaan. Ja tästä ihmisestä heitti ristin minulle. Hän siinä uskon vimmassaan yhtäläiseen korvan juuressa kurnutti, kuin kuteva sammakko. Ei äänensä lakannut, saarnasi yhtäläiseen ruikutti taivaan autuudesta, helvetin vaivoista, perkeleen kavalista juonista, Jumalan julmasta vihasta ja ankarasta tuomiosta, maailman turhuudesta, elämän turhuudesta, elämän turhasta koreudesta, helvetin laveasta tiestä, taivaan ahtaasta portista, orjantappuraisesta ruusun laaksosta, ja miten Jumala on ylpeitä vastaan, ja miten se nöyrille antaa armonsa, ja miten se kuulee vankein huokaukset ja kirvottaa kuoleman lapset, ja miten se maailman surut kääntää iloksi, ja miten se kuulee surevaisten rukoukset ja miten se ilosten ihmisten Jumalan palvelus on toisen käskyn rikkominen, ja mitä kaikkea hän lienee löytänyt puheensa aineeksi, vaan yhtenä mokinana se vaan meni, että pelotti aina työstä kotiin tulo, kun ei mistään muusta ollut kertomista. Ne saarnat olivat kaikki minua varten, kun minä olin ilonen, paraallaan oleva raitis ja ripeä miehen solakka, joka olin polttanut körttiröijyni ja teettänyt suoran takin sen sijaan ja luin vaan maallisia kirjoja enkä ottanut osaa heidän Siionin virsiinsä. Se oli heillä ainoana keinona, jolla koettivat saada minua kääntymään pois pahalta tieltä. Kovuudella ei ollut aikomistakaan, sillä minun karttuneet ruumiinvoimani olivat siinä ristinä.

Nuo heidän alituiset saarnansa kyllästyttivät minut, että koti ei alkanut kodiksi tuntua, ja tuo aina korvissani soiva julmanvihasen, ankaratuomioisen Jumalan nimi soi niin pahalta korvissani, että paljon mieluummin kuulin koirain nimeä mainittavan. Se varsinkin synnytti vastenmielisyyttä, kun kuitenkin ei ollut sen paremmat hedelmät heidänkään elämässään. He, kun tilaa sattui, pettivät kaupassa, kannäsivät köyhältä ainoan lehmän ja nytkivät missä saivat kuin paha mustalainen. Ja se kaikki tehtiin Jumalan nimessä.

Kotini kun oli minusta ikävä kuin hauta, niin pyhäpäivinä ja joutohetkinä täytyi hakea huvitukseni kylästä ja maallisista kirjoista, mitä sattui olemaan saatavissa ja lauluista, mitä yhteinen kansa silloin lauloi. Kirjoja ja lauluja, joita sain, varastivat ja polttivat kotilaiseni myötään, vaan ei ne sentään loppuneet. Kerran sain Rasilan renki Juusolta mielestäni oikein kauniin ja pitkän laulun, joka alkoi että »Kukkuu, kukkuu, kaukana kukkuu.» Sen oli äiti löytänyt minun pyhätakkini lakkarista, ja minun nähteni varsin minua suututtaissaan työnsi palamaan. Vaan sepäs pistikin värilleni. Otin äidin kiinni ja pitelin siksi kunnes lupasi, että hakee laulun mistä hyvänsä minulle sijaan eikä polta enää kirjojani. Äiti lähti Rasilan renki Juusolla kirjoituttamaan laulua, vaan toi sen valeuksen, että ei ole ruvennut kirjoittamaan, varsinkaan arkena. Vaan ei odottanut toista käskyä, kun minä laitoin uudelleen hakemaan. Hän lähti itkien kuin pikkulapsi astuskelemaan Rasilaan päin ja iltasella toi laulun. Mutta nyt oli isä kotona ja oli kuullut asian ja tuli kova kysymys. Isä luuli, että kun hän polttaa, niin menee omasta edestään. Siinä erehtyi: hänenkin täytyi luvata, että antaa minun kirjoilleni rauhan ja varottaa vielä muitakin niitä sortamasta. Niin pääsin siitä vastuksesta, ja nyt sain vapaasti lukea kirjojani, laulaa laulujani, väkivaltaa ei niille tehty.

Mutta yhä minulle saarnattiin ja sentähden pyhäpäivinä riensin kylään hakemaan huvitustani. Siellä oli tarjona viinan juonnit, kortin lyönnit, tanssit ynnä muut kehnnonmoiset seurat. Minä olin arvossa pidetty mies kylässä. Isäntämiehetkin pitivät vertanaan ja tarjosivat ryyppyn vuorollaan niinkuin muillekin miehille. Minä taas en ollut miestä kepeämpi: ostin hallin vuorollani ja olin antajana. Ja niin aloin oppia muitten mukana juoda lätköttämään, vaikka suurta humalaa olin pelkääväni.

Kyläretkilläni kurjassa uskottomassa joukossa irtausin taikauskosta, vaikka apuna oli siihen maalliset kirjatkin. Vanhempianikin ivailin, he kun olivat niin taikurit, että kulkivat kylissä tekemässä taikoja, kun

luultiin olevan jonkun rienen taloudessa. Vieläpäparansivat mielivaivaisia sairaita, panivat varkaat tuomaan takasin varastetut kalut ynnä muuta, mitä kaikkea lienee sattunut. Mutta kun taikauskosta irtausin, niin tulin muka tietämään senkin, ettei pirua ole olemassa, jota turhaan olin pelännyt, ja Jumalaa josta kaikkein enemmän eläissäni olin kuullut puhuttavan, että korvani olivat turtana, ei ollut sitäkään ollenkaan, eikä kuoleman jälkeen ijankaikkisuutta ollut enempi kuin vasikalla. Ihminen on kaikkivaltias vapaa elävä, kun vaan seuraa maallista lakia, siksi ettei se pääse kurittamaan, on uskollinen keisarille — ja siinä kaikki läksyt.

Niin olin ylpeä kuin kuningas viisaudestani ja voimastani enkä pitänyt vertaisenani ketään, sillä minä osasin taloni hoitaa hyvästi, että rikastuttiin paremmin kuin muut ja osasin paraiksi juoda viinaakin, että en humaltunut älyttömäksi milloinkaan. Joukkoon kun tulin, valtasin muilta puhevallan itselleni, rupesin joka paikassa inttämään vastaan ja sekausin muitten asioihin. Toisinaan tekivät muut kovan kiistan, vaan usein heittivät, minun tyhmyyteni tähden kun eivät viitsineet rähistä. — Vaan minä luulin että olin niin viisas, että eivät pitäneet puoliaan, ja se luulo antoikin vaan intoa jatkamaan ilvettäni.

Niin koko käytökseni kaikin puolin muuttui erillaiseksi kuin muilla ihmisillä. Minä luulin sitä hyväksi. Tuolla tavalla olin eksynyt pois muitten ihmisten tieltä ja kulin vaan omaa tietäni.

XVI.

Lepytän nimismiestä.

Talouden hallinnossa uskottiin kaikki isännän toimet minulle. Minä kulin maksuissa ja muissa asioissa missä vaan tarvittiin eikä niissä tullutkaan rettelöä.

Siihen aikaan oli paikkakunnallamme nimismies sitä laatua, että kun sai rahaa, niin saattoi kohentaa vähän syrjään kallistunutta asiaa. Niinpä kerran meilläkin oli naapurin kanssa asiat sotkeuksissa, että pelättiin pahaa.

»Käyhän tuumille nimismiehen kanssa», sanoi isäni. »Ja ota annettavaa mukaasi. Eiköhän tuo lauhtuisi, kun lepyttää?»

Saatua neuvoa noudatin. Ja kun tuumittelin nimismiehen kanssa ja annoin viisikymmentä ruplaa rahaa, silloin hän vakuutti, että ei ole hätää. Mutta se riitapuolelainen oli vienyt enemmän rahaa, ja minä olisin hävinnyt, vaan kun minä taas lisäsin rahaa, niin silloin kääntyi kello lampaan kaulassa, ja niin voitin kuin pyhä poika: toisen vähemmät rahat joutuivat vettä juomaan. Raha rikkaan kuluu, pää menee köyhän miehen, on sananlasku. Vaan sitä en tuntenut pahaksi jos niin käykin, kun voitto oli minun puolessani.

Vanhukseni tulivat oikein liposiksi ja näyttivät siltä, että alkoivat uskoa minusta miehen tulevan, kun joutuu, ja joukollaan rupesivat lampattelemaan moisista herroista, että ne ovat kaikki yhdenlaisia herroja.

»Toistensa kilvalla ne vaan nylkevät talonpoikia, keskenään ne kyllä sopivat: eihän koira koiran hännälle pole!» Ja niin tuomittiin kaikki herrat yhteen lautakantimeen.

Sattuipa erään kerran, että kuntaamme otettiin talonpoikanen mies lautakunnan esimieheksi. Sitä luultiin, että kyllä se nyt asiat oikoo. Vaan olipa kumminkin sattunut ruotiintasauksessa tulemaan semmoinen ereys, että oli pantu ruotilaista meidän elätettäväksi kaksi kertaa kuin minkä manttaalin jälkeen jaettuna olisi tullut. Niin silloin sanottiin, että jo on sekin samanlainen kuin muutkin virkamiehet. Kyllä on toiset osakkaat käyneet lahjomassa, ilman se ei olisi tuolla tavalla. Ja päätettiin, että pitää lähteä tuumimaan, eikö hän sitä muuttaisi, ja maksaa hänelle joku parikymmentä markkaa.

Laitettiin minut asialle. Minä menin. Aloin tuumia:

»Eikö sitä käy laatuun muuttaa sitä ruotilaisen kohtaa, kun sitä on meille tullut niin paljon enempi kuin toisille osakkaille?»

»Se ei ole minun asiani yksinään, kun sen on lautakunta niin asettanut. Se täytyy tämän vuoden antaa olla semmoissaan ja tulkaa tulevana vuonna itse ruotitasaukseen, niin silloin ehkä saatte muuttumaan.»

Vaan minä en sitä uskonut, tarjosin niitä rahoja ja pyysin yhäti. Vaan lautamies sanoi, että

»en minä sitä sun rahasi edestä rupea tekemään.»

»Minkä verran teille sitte pitäisi maksaa, jotta muuttaisitte?»

Lautamies suuttui ja käski heti huilata ulos rahoineni päivineni.

Vaan minäpä en niin pyörähtänytkään kuin jänis haavalta, vaan rupesin haukkumaan ja keräsimä mitä hävyttömimpiä haukkumanimiä ja sanoja vaan oli pussissani ja niitä latelin vasten partaa ukolle ihan tuhka tiheään. Mutta ukkopa ei kärsinytkään paljolta, vaan työnsi ulos. Kun en sittenkään tukkinut turpaani, niin kaappoi luudanvarren ja alkoi sukia selkääni. Silloin alkoi tie tuntua kaikkein makeimmalta, ja lähdin kyllä talmistamaan, että tukka oli suorana. Vaan kun se jälkimies mieli olemaan kulkiampi, niin yhä sateli sinne ruotopuolelle ja keppi ilmassa vinkui melkein tiheään. Minäkin parannin ja parannin kulkuani ja päästelin, mikä takasistani lähti, niin kyllästyi viimein saattajani ja jäi tielle seistä tököttämään kuin huuhdan kanto. Hiljennin silloin vähän kulkuani, vaan en uskaltanut enään suutani rupattaa. Pelkäsin, että jos se vielä tuopi tuota kiireen voidetta, niin kyllä rupeaa sapso laulamaan, kun oli vielä talvinen umpitie. Siinä jäi lähdön hötäkässä kintaatkin, vaan en tohtinut palata takasin niitä noutamaan. Kävelin niine hyvineni kotiini noin kolmen penikulman taipaleen pakkaskirtutuiskulla, käsiäni suojellen povessani, nokka norpallaan harmista ja häpeästä. Kotona kerroin juurta jaksain asiani, miten oli käynyt, niinkuin ainakin asiapoika. Siinä sitten joukolleen mietittiin ja aprikoittiin, että mikä oli siinä vikana, ettei virkamies rahaan taipunut.

Jopa viimein keksittiin syy, kun eräs tiesi kertoa, että se ruotimummo oli kulkenut kirkolla. Nyt arvattiin, että se on käynyt lumoamassa kantoheraa päästäkseen varakkaampaan taloon pitemmäksi aikaa. Ja silloin uhattiin mummolle kiusaamalla kostaa se ilkityö ja sanottiin, että

»tulehan muori meille, kyllä tulet tuulen tuntemaan, taivaan tajuamaan!»

Mummo tuli kuin tulikin. Sille luettiin tuo päätös, joka oli määrätty seurattavaksi. Muori kyllä koetti pidellä puoliaan ja selvittää suoraksi rantaansa, vaan se ei auttanut. Päätös oli seurattava. Ja niin mummolle alettiin antaa vaan ruuan tähteitä ja niitäkin määrän perästä kuin venäläisen koiralle. Makuupaikkansa sai hän rikkasopella, paljaalla lattialla. Muori rupesi nurkumaan, vaan vastaukseksi sai pilkkaa ja ilveilystä. Minä olin osanottajana siihen iloon. Olin harmissani tuosta kyydistä, minkä sain lautamieheltä, ja siitä halusi sydän puskea vihojaan muorille. Hänen vanhuuttaan ja vaivasuuttaan ilkamoin. Kaikkea se maa päällään kantaa toisten ristiksi, semmoista ja muuta sanelin muorista.

Muori koetteli rukoilla elämän parannusta, vaan siitä ei tullut sen paremmuutta. Hän näki, että hyvä sana ei tepsii, niin rupesi käyttämään pahempaa puolta. Alkoi haukkua ja häväistä kaikkia ja laitto vanhan suunsa laulamaan niin, ettei luullut häpyä olevan ollenkaan. Siten koetti kyllästyttää. Vaan silloin tehtiin päätös, että muori pitää laittaa saunaan:

»Ei tuota ilkeä kuunnella tuossa.»

Minä tiesin että nyt ei hyvä peri muoria, kun on talvisydän ja hatara sauna, jota ei tule lämmitetyksi sinne asti, että se voi sulana pysyä, varsinkin kun oli mieli tehdä kiusaa. Sentähden minä rupesin muorin puolesta tuumimaan, ettei vietäisi saunaan paleltumaan. Vaan ei ollut apua. Sauna lämmitettiin ja mummo teljettiin sinne, huolimatta hänen rukouksistaan.

Minun mieleeni kiertyi muistot omasta kohtalostani, kun minua pidettiin pönkän takana. Tuo muisto herätti sääliä muoria kohtaan ja alkoi hänen tilansa painaa minun mieltäni. Kaikin tavoin paneusin pitämään hänen puoltaan. Siitä ruvettiin minulle ilkkumaan. Vaan se ei kuin lisäsi sääliä muoriin. Ja omassatunnossani syntyi vähitellen kuin pakotus, että minun täytyi tehdä hyvää muorille. Ilman en saanut tunnossani rauhaa enkä lepoa. Salaa kuletin aina leipää ja kaloja, joita ikkunasta pujotin muorille saunaan, että eihän edes nälkä panisi päätä. Laitoin puita sinne, että sai mielensä mukaan lämmittää. Joutohetkinä menin mummon luo tarinoimaan hänen huvikseen ja vein aina jotakin. Kynnensilmän hän kiitti Jumalaa hyvydestäni.

»Niin olette tekin laupiasmielinen kuin Harjulan Marikin», sanoi muori aina. »Harjulassa olin tätä ennen.»

Ja sitten kertoi hän miten se Mari häntä hoiti sairaana ja miten aina autti. Kun oli ylistänyt tuota Maria kupliksi veden päälle, sanoi:

»Anna Luoja, suo Jumala, anna onni ollaksensa, hyvin ain elääksensä.»

Kevään tultua minä aloin viipyä pitkät keväiset päivät työssäni ja toisinaan muutamissa työpaikoissa useampia vuorokausiakin enkä päässyt käymään muorin luona. Tuli muori tautiin, ettei jaksanut lämmittää huonettaan eikä syödä, jos olisi ollut mitä syödäkin. Kerran käydessäni tahtoi hän muutamia vaatekappaleita, joita hänellä oli, vaihtamaan jauhoihin, että hän saisi hyvää leipää. Minä sen toimitin.

Sain 2 leiviskää jauhoja, niistä käskin äitini tehdä leipää mitä parasta. Vaan vielä tänä päivänä karvastelevaksi harmikseni hän pani puoleksi olkijauhoja siihen leipään, ja jätti leivontapalkakseen melkein toiset puolet niistä jauhoista itselleen. Sitä moista härän vihkoa ei tuo vilun, nälän ja kaikenlaisen kurjuuden katkasema ja sairastunut muori voinut niellä. Minä olisin vienyt hänelle lihaa ja voita, vaan se oli mahdotonta: ne oli pantu senkin seitsemän lukon taakse. Laitettiinpa lukko saunan oveenkin, etten pääsisi katsomaankaan. En voinut muuta, kuin välistä ikkunasta kävin puhuttelemassa. En aina kauvan voinut puhutella, sillä hänen katkera itkun hyskeensä teki niin pahaa. Tuossahan oli mielestäni todistus, että Jumalaa ei ole olemassakaan, kun ei pelasta tuota muoria eikä rankaise hänen kiusaajiaan.

Muori huononi huononemistaan, ettei alkanut viimein päästä istualleenkaan, mateli vaan kuin mato maassa siksi kunnes täytyi asettua yhteen selkensä tiehen ennenkuin katkeaa. Vaan monet viikot kuului valitus, kuului itku, kuului rukoukset, kuului sydäntä särkevät huokaukset. Ne kaikki vei tuuli, ei ollut korvia kuulemassa, ei ollut sydäntä ottamassa vastaan, ei kuulunut auttajaa. Minä aina aamusella ylösnostuani juoksin oven taakse kuulemaan, vieläkö kuuluisi virkanta. Kun kuulin jotakin elonmerkkiä, menin aina pois, purren hampaitani ja nieleskellen ikäänkuin estääkseni jotakin karvasta kohtausta suuhun nousemasta. Useinpa puristausi silmistä kyynelkin.

Siten kului kevät. Kesä alkoi jo olla käsissä, kun muutamana tyynenä aamuna heräsin ennen muita ja menin ulos ja arvelin sillä tielläni käydä taas muoria kuulemassa. Hiljasena kuin hauta seisoj matala lahonut, mustaksi savustunut sauna. Nouseva aurinko purpuroi saunan tervattua ovea ja kirkkaasti sälähteli punanvalo sen yksiruutusesta ikkunasta. Astuskelin oven luo ja kuuntelin, kuuluisiko mitään. Vaan ei valitusta, ei kuulunut huokauksia, ei itkun tursketta. Koputin ovea ja kysyin, nukkuuko muori. Vaan ei kuulunut risausta ei rasausta, ei hengenvetoakaan. Nyt tiesin, että nukkuu mummo. Minua hieman väristytti, vaan samassa tuntui iloakin. Pyörähdin takasin ja juoksin kepein askelin kartanoon. Herätin kaikki ylös ja sanoin:

»Muori on kuollut.»

Heti raitistuivat vanhuksieni silmät unen töhkeröstä. Lähdettiin joukolleen katsomaan.

Kokoon oli vetäytynyt tuo kaikenlaiseen lokaan ryvettynyt pienonen luuranko, tuskallisen näkösessä asemassa oli kurjuuden ja kaikenlaisen kiusan imeksimät, pistelevät, nahkapäälliset, likaset luut, nyrkkiin oli puristettu kuivan näköset luusormet, pään sisään oli uponneet suoniksi kujunneet silmät. Sitä levollisesti katsellessaan tuumailivat, että

»Niin sitä pääsee ihminen toisen pahoista, vaan omistaan ei koskaan.»

Ikäänkuin mummo olisi ansainnut tuon kurjuuden, jonka läpi hänen piti viimeinen taival kulkea ja johon hänen täytyi hukkuu!

Sitten lämmittivät vähän vettä, viruttivat enintä likaa, kiskoivat koukistuneet luut suoriksi, pujottivat paitaresun päälle ja oikoivat ruumiin laudalle. Veisattiin pari virren värsyä, luettiin Isämeitä ja Herransiunaus, vietiin vainaja riiheen, ja niin oli se palvelus tehty, joka oli tehtävä ennen hautaan vientiä.

Siitä ei kuulunut hiiskaustakaan, että muorille olisi vääryyttä tehty. Epäiltiin vaan muorin sielun tilaa, kun hän oli niin kätty kuolintaudissaan, eikä ollut tyytyväinen kohtaloonsa eikä kuuliainen Herran vitsalle, vaan luki muitten syyksi kärsimisensä. Niin tuumailtiin ja heitettiin mummo siihen kiukaalle keuvottamaan siksi kunnes arkku tehtiin. Ensi sunnuntaina vietiin viimeiseen lepoonsa. Kirkosta tultua veisattiin kuoleman virsiä, ja isäni puheli siitä viimeisestä majan muutoksesta, johon hän sanoi olevan syvään painuvana muistutuksena sen muorin kuoleman ja kehotti kaikkia tyytyväisemmällä mielellä ottamaan Herran kutsumusta vastaan.

»Eikä ole Herralle otollista», jatkoi isä, »niin vastenmielisesti kantaa ristiään kuin se muori vainaja. Meidän pitää olla taipuvaiset kuin hyvät lapset vanhempiansa kuritukselle, sitte ikeemme on huokea ja kuormamme keveä, silloin Herra ei pane raskaampaa kuormaa päälle kuin kantaa voimme. Se olisi meidän kaikkien varottava, ett'ei se aina väjyvän ja kiljuvan jalopeuran tavalla kiertelevä sielun vihamies saisi tulla ja kylvää ohdakkeita nisuin sekaan. Kyllä ne sitten kasvaa kuoleman hetkellä suuriksi vesoiksi, kyllä se sitte perkele joutuu seulomaan ja pohtamaan synnin tomua vasten silmiä, kyllä se sitte kun kuoleman kamppauksiin tullaan on mies sotkemaan taivaan tietä sen tuhansiin haaroihin, niillä eksyttääkseen pois elämän Herrasta. Ja silloin se siltä oikealta tieltä eksyneenä tulee ihminen niin kärsimättömäksi, niin tunnottomaksi, niin kiittämättömäksi hyväntekijöilleen, ja sanalla sanoen niin sokeaksi kuin järjetön luontokappale, jolle pitää suitset ja ohjat suuhun pantaman, kuin juuri tuo muori vainajakin. Vaikka en minä tahdo häntä tuomita, vaan hänet on jo Jumalan sana tuominnut, sillä se sanoo: joka ei usko hän on jo tuomittu. Uudestasynnyminen on tarpeellinen niille, jotka eivät tunne taivaan tietä, ja jotka eivät voi kantaa nurkumatta ja tuskailematta ristiään

kuolemanhetkeensä asti. Kyllähän sitä silloin on kaikki onnellisia, tyytyväisiä ja kuuliaisista, kun on hyvät päivät ja ollaan terveet. Vaan kun tulee sairaus ja pahat päivät, niin kyllä silloin on moni valmis kiepauttamaan syyn toisen niskaan, ja pyörähtää itse puhtaaksi kuin pesty kekäle. Vaan kun henki lähtee, niin kyllä sitte silmät aukiaa, kyllä se sitte näkee, mihin katiskaan on joutunut. Vaan se on sitte myöhästä, voi, se on myöhästä.»

Lopuksi rupesi isä hartaasti vapisevalla äänellä veisaamaan: »Ajalla, jolla emme ajattele.» Kaikki ottivat osaa oikein niekutellen ja kiskoivat minkä jaksoivat virttä. Minä olin ivoissani ja nauroin hengessä. Ajattelin että turhaan huutavat, sillä paha on olemattoman kuulla. Jos Jumala olisi, vanhurskas ja vihanen Jumala, niin tuohon istualleen ruhtoisi se nuo mölisijät, tekopyhät vääryyden tekijät... Jos minä olisin Jumala, niin minä näyttäisin kyytiä tuommoisille rukoilijoille.

Miten lie ollutkaan, niin joutui mieleeni tapaus lautakunnan esimiehen luona, kun sain kelpo kyydin sieltä. Rupesi hävettämään itseäni. Ja alkoi mieleeni pujottautua yhtä ja toista elämästäni. Niin että piti lähteä kävelemään.

Pihalla tapasin Marttilan isännän, joka oli hevosen hakuun menossa. Se oli työnsä teolla rikastunut niinkuin minäkin, ja sentähden oli minusta hänen kanssaan mieluista tuumia lopikoida, sillä hänhän oli paraita miehiä maailmassa. Kotvasen tuumimme maan hoidosta ja minkä mistään. Vaan en minä päässyt puheen intoon oikein, sillä oli kuin tuo muori olisi pakkautunut mieleeni alinomaa. Ja rauhatonna se piti minua koko päivän ja toisenkin ja vielä kauan aikaa. Tunsin syyllisyyttä hänen kurjuuteensa, enkä voinut tunnossani puoltaa itseäni, vaikka koetin.

XVII.

Mie oon vaimon pää.

Eräänä pyhänä oli Johannan päivä. Silloin kokousi paljon vieraita kunnioittamaan äitini nimipäivää. Vieraat olivat suurimmaksi osaksi naisia. Puheena alussa oli minkä mitäkin, vaan suljui se lopulta sinne, että rupesivat naisia ylistelemään, miehiä sortamaan. Sanottiin miehiä mitään tekemättömiksi, tyhjän toimittajiksi. Minä sen puheen olin virittänyt ja nyt jatkoin teerevänä.

»Minä en kärsi kuunnella akkoja kiitettävän. Tytär ei ole lapsi, eikä akka ihminen. Eihän sitä ole oikeitten ihmisten kera yhtä aikaa luotukaan, sehän on jälestä tehty, ja senpä vuoksi siitä on tullutkin vaan valmiin keittäjä eikä minkään saaja. Sen täytyy olla miehensä orja, orjaksi on hän luotu.»

»Elkää nyt olko noin suukas, tyvessä olette, ette latvassa. Kyllä se vielä härkä jäniksen tapaa, jos ei ennen niin kattilassa. Kun sattuu miten kuten, niin saatte itse semmoisen vaimon, joka antaa tietää, onko monta päivää viikossa. Vieläpä hyvässä lykyssä kääntää housun takapuolen eteenpäin. Jos ei sanokaan, että minä tässä isäntä olen, niin on kuitenkin», lasketteli muutama talon emäntä.

»Silloin on huulet hukassa, kun kieli maata vetää. Saattepa uskomalla panna, että minun ohjakseni ei pysy akkain käsissä niin kauan kuin tämä pää on tässä kaulassa. Minä olen itse itseni haltia niinkauan kuin peukalo liikkuu», sanoin minä, puustelin päätäni ja katselin voittosasti kuin hirvaspeura vaajin laumaa kiertäissään, karstisti kävellä ropsin lattialla, sihkoin sieramiini kuin säikähtynyt oinas pehkon takana, viskelin tulisia katseita akkaryhmään, joita pirtti puolillaan istua luhjotti, kuin lakovareksia.

Vaan sattuipa joukkoon siellä semmoinen muori, joka rohkeni aukasta suunsa. Hän tuumaili:

»Eihän siitä ole puheen hyvydestä, kunhan on suu märkänä. Sehän on vanha sananlasku, että haukkuva koira ei pure, eikä ulvova susi syö lampaita. Saattaahan siitä Tapanista siltä tulla vaikka kuinka taipusa vaimolleen, vaikka nyt ei tunne koko seikkaa, niin puhua pälistää kuin keitetystä pässin päästä, työntää mitä vaan sylki suuhun tuopi. Kyllä se reki varsan neuvoo. Ikä on pitkä ilman ranta, ja oppia se on ikä, ei elää. Panehan nuori mies se päähäsi, että sitä sanaa ei ihminen sano, jonka päähän ei pääse.»

»Oli miten oli, vaan mies on vaimon pää, niinkuin kissa hiiren pää», sanoin minä päättävästi ja käänsin puhettani toisaalle, kysyin Ruokolan isännältä, että

»joko teidän hevosen jalka on parannut, jonka se kuului aitaan repäisseen? Siinähan kuului olleen iso haava.»

»Jopa se alkaa olla jotenkin terve, ja kyllä siitä nyt näkyy hyvä tulevan», sanoi isäntä.

»Mitä siinä on pidetty voiteena, ja miten sitä on hoidettu?»

»Minä en oikein tiedä, mitä kaikkea se eukko lie siinä käyttänyt. Sitä on emännän pitänyt hoitaa koko ajan, se ei suvaitse silmiinsä miehiä. Se kun vaan näkee miehenpuolen, niin paikalla alkaa teutua ja hyppiä seinille kuin mielipuoli, ja siinä telmäissään särkee vielä pahemmaksi. Niin sille ei saata miehet ei silmää näyttää. Vaan eukko kun on yksinään tallissa, niin se kuului katselevan niin koreasti ja huulet kuului höplättävän kuin naurajalla. Eukko saa vapaasti pestä haavaa. Ori kuului pitävän vaan niin vakavasti, ettei silmäkään liiku, eikä se kuulu kimpsuvan vaikka tervaa panisi siihen haavaan. Niin on siihen eukkoon perehtynyt, että kun se vaan kartanollakaan kuulee sen puheen, niin alkaa hirnuu niin imelästi että luulisi olevan nälkään kuolemassa.»

»Se on tyhjä puhe ja surkea vale, että hevonen ei taivu miehiin eikä anna miesten hoitaa itseään. Se on vaan miesten kunnottomuutta. Kun lukee selkään, niin kyllä taipuu. Sen takaan, että jos olisi minun hevosenani, niin ei tarvitseisi akkain hoitaa eikä hyppisi seinille», puhelin ylpeästi isännälle.

Isäntä hyvin puoltaan pitäen ja miehuuttaan ilmaisten selitti:

»Kyllä se on saanut selkäänsä meidän ori. Se kun ei ruvennut taipumaan, niin sitä pieksettiin oikein monissa miehin, vaan siitä ei ollut apua, syöntyi räikämään vaan enempi. Me vannenäreillä rosotettiin puolelle ja toiselle, niin se heittäysi tuskissaan jo pitkäkseen ja sitte potki seiniin ja pilton laitoihin ja särki sen haavan paljon pahemmaksi ja särkipä toisenkin jalkansa. Ja kun mahapuolelle rapsittiin, niin ei kuin kiuhtui vaan ja alkoi älistä kuin peura käsissä ja työntyä soimen alle kippuraan kuin mato. Eikä se olisi monta minuuttia elänyt, jos emme olisi heittäneet pieksämistä ja jos ei eukko olisi tullut ja katkassut köysiä ja houkutellut leppymään. Siihen ei ollut likelle asiaa miehellä vielä sittenkään, vaikka ei ollut kuin yksi jalka terveenä. Kyllä se on silleen, että jos ei eukko ruvennut hoitamaan, niin korpeen olisi saanut vetää sen elävän. Vaan nyt kyllä tulee kalu, siitä olen varma. Ja sata markkaa olen aikonut eukolle maksaakin siitä hyvästä tulevana talvena markkinoilla, jos vaan ori tervehtyy. Ilolla maksan.»

Niin puheli isäntä vakavasti ja kopisteli piippuaan kenkäänsä kärkeen, että kypenet karisivat pois. Otti taskustaan massinsa ja alkoi panna tupakkaa piippukänäänsä.

»Mitä se sitte emäntä tekee sillä satamarkkasella? Onko sillä veronmaksuja?» sanoin ivallisesti ja katsoin nurkkasilmällä Ruokolan isännän puoleen, joka mielestäni oli semmoinen lampaan maidolla juotettu, ei ole hevosenensa kurittajaa tottelemaan asti.

»Kyllä niitä reikiä olisi, kun vaan nauvoja olisi. Akoilla on niitä rahan tarpeita niin hyvin kuin miehilläkin, ja ilman sitä, meidän emäntä on tarkempi rahan haltia kuin minä. Siltä ei luuna luiskahtele.» Ruokolan isäntä puheli ja lähti kävellä kyhnyttämään pihalle.

Minä katsoin jälkeen syrjäsilmillä hymysuin, arvelin itsekseni:

»Olet koko vätös, ukko riepu. Ilmankos on lakeistorvi kallellaan Ruokolassa, kun akkain pitää hevoksetkin hoitaa.»

»Kyllä se Ruokolan emäntä on järkävä nainen ja oppinut talouden hoitaja. Sillä on kaikki järjestyksessä. Vaan se ei nukukaan viimeiseksi. Eikä usko karjaansakaan piikain huostaan ei yhdeksikään päiväksi. Päivät myysää niitten kanssa ja itse iltasella vuoteuttaa lehmänsä, katselee jokaisen pitimet, kokoilee iltaset eteen. Ensimmäiseksi aamusella on kengässä. Kuka hänen tiennee kuinka monta kertaa se on jo ennen muitten nousun tallissakin käynyt hevosille antamassa heiniä ja vettä. Eikä sitä kertaa mene talliin, ettei sillä ole aina joku hipleämpi pala pistää hevosen suuhun. Hevoset sen äänestä tuntevat: ne kun kartanolla kuulevat sen puhelevan, niin alkavat piltossaan kiekua kahden puolen ja katselevat niin lempeästi, että luulee sulavan silmäin, ja heti äänen päästävät kun emäntä tulee talliin.»

Niin ylisteli Partalan renki Kusti, joka oli kaksi vuotta ollut Ruokolassa renkinä, jatkoipa:

»Se on niin hyvän sopunenkin siinä pereessään, ettei kahteen vuoteen kuullut harkosanaa. Ei tyhjiä tynise. Tuolle isännälleen se on kanssa niin hyvä, että sen mieltä se ei loukkaisi vähässä kummassa. Ja ne ovat niin vertaiset toisilleen, että kaikki asiat tuumivat keskenään.»

»Kyllä siinä on enempi kuin puoli taloutta semmoisessa emännässä, kuin Ruokolassa on. Sanotaanpa, että akka on hahti, akka on hauta, akka on pahan paikan kattila. Ja tosi onkin se. Ruokolainenkoan ei olisi enää talona, jos olisi ollut kehnompia akka, ja se tunnustaa sen itsekin vaikka minä päivänä. Ruokolainen jo yhdellä aikaa yritti ratketa juomaan. Oli salajuoppo jo poikamiessä ollessaan, ja semmoisesta useinkin tulee nahkajuoppo sitte kun naittuu. Niinpä Ruokolainenkoan alkoi vaan viipyä

viinan reessä ja tehdä huonoja kauppoja. Niin silloin jos emäntä ei olisi voinut hallita, ei olisi karvan kantavaa. Toisen pöydän alle saisi jalkansa työntää, ja kurjuudessa olisi joukko kuin Nimettömällä Matilla. Olihan se sekin porhakka ja siisti poikamiessä ollessaan, ei luullut vedenkään läpi kulkevan. Kosi pitäjän kuuluja, komeita, kauniita ja rikkaita, eikä ollut silloin suksimiesten puhuteltava. Vaan yhteen on tien päässä tultu: nyt ei ole itsellään eikä joukollaan suojaa ei sijaa ei tyyntä valkamaa. Samoin yritti käydä Ruokolaisen. Se on emännän ansio, että se isäntä pysyi talossaan. Kyllä se nyt katsoo kalunsa, kun pääsi vakautumaan siitä vasikkataudistaan», puheli Hyyrylän vanha isäntä.

»Vaan pahapäinen se on humalassa tuo Ruokolan isäntä. Minä näin kerran, kun veronmaksusta palatessaan oli Halilan pellon kupeella ajaa kahauttanut hevosensa nietokseen, että korvia vaan vilkkui. Siinä kun se ukko noitui ja äystäsi, vaikka oli humalassa, että silmät äljötti valkeana kuin juuston kokka ja kieli sammalti kuin olisi ollut pehkokupo suussa, ja teuhasi ja metulasti sen hevosensa kanssa ja repi suitsilla, vaikka se oli jo kääntynyt päin rekeensä ja oli kuristumassa. Siihen se olisi sen nylkenytkin, nahkan se olisi saanut korviinsa, jos ei me tuon Timolan Villen kanssa olisi satuttu tulemaan paikalle. Me ropostelimme sen hevosen irti niistä valjaista, suokkasimme tielle, valjastimme uudelleen, laitoimme ukon rekeen korottamaan, annettiin ohjokset kouraan kuin apinalle, ja päästettiin menemään. Vaan silloin ruuna tiesi, mistä latu lähtee: se kun päästi, niin häkärä paistoi perästä. Ei sitte vesi hulluja hukuta, jos tuo kunnialla pääsee kotiinsa, arvelimme. Vaan oma varjelijain sen oli varjellut. Ei ollut muuta tullut kuin kartanoon pyörähtäissä oli reestä toinen laita romahtanut luhin nurkkaan ihan tuhannen jauhoksi, vaan ukko jäänyt terveeksi kuin kultapoika, ei kuulunut olleen ei putken polttamata.» Niin selitti Niskalan nuori isäntä.

»Pikanen se on selvilläänkin. Se on semmoinen tulisukka, se kun puuttuu, niin se syttyy. Vaan se ei ole pitkävihanen, kun ympärinsä pyörähtää, niin silloin se on kuin vedellä pesty. Vaan se on kumma, että sille emännälleen se ei sano pahasti silloinkaan kun muille vihassa kalmaa», puheli Partalan renki.

Ja siihen loppui Ruokolan historian selvitys. Sieltä akkalaumasta alkoi kuulua hieno naisen veisuu, johon yhtyi koko pirtin väki. Eikä silloin virsi ollutkaan omalla asiallaan, kun kolmisen kymmentä henkeä repi yhteen ääneen, ja jokainen tahtoi että hänen äänensä pitäisi kuulua yli muitten.

Minä lähdin kävelemään ulos, ajattelin mennessäni, että jos tuo on kaikki totta, mitä puhutaan Ruokolan emännästä, niin jonakuna se sentään talossa menee, vaan ei sitä akassa kumminkaan kiitoksen sijaa ole: ruokansa edestä ne menevät akkain ansiot.

XVIII.

Hourauksia ja näkyjä tautivuoteella.

Ankarasti vilustuin ja siitä sairastuin. Sain niin kovan kuumeen, että puolessa vuorokaudessa rupesin houraamaan. Houreissani olin minä sortumassa kaikenmoisten vaarain uhriksi. Milloin olin korkealta putoamassa, milloin joku peto repimässä ja milloin mitäkin. Lautakunnan esimies usein tuli hirveä karahka kädessä ja uhotteli. Minä koetin juosta, vaan en päässyt minnekään, aina pysyi uhkaaja kintereilläni. Tuli naapurin isäntä nimismiehen kanssa ja panivat sänkyni pyörimään, että minua pelotti, ja nauroivat rähättivät, kun minä pelkäsin. Vaan ilmestyipä kerran ruotimuorivainaja ja toi Harjulan Marin ja sanoi: tämä hoitaa sinut. Ja aina sitten, kun tuli mikä vaara tahansa, niin lopulta tuli Harjulan Mari minua niistä pelastamaan. Minusta oli semmoinen ilo, kun näin hänen ovesta tulevan, että räpytin käsiäni. Olin sairastavinani, kuolemaisillani, ja silloinkin oli hän hoitamassa, puhutteli hellästi ja lohdutteli. Ja niin painui se mieleeni, että kun tunsin houriopuskan tulevan, niin aloin ääneen kysellä, että

»missä se Mari on?»

»Eihän täällä ole Maria», sanottiin.

»On se Mari, missä se viipyy», intin ja hätäilin.

»Jos sinä sisko Katria...?» koetteli äiti.

»Taikka minua. Minä olen tätisi Liisa.»

Hourauksen näyt kun yhä likenivät, huudin minäkin tiukemmin Maria. Vaan täti Liisa se luuli itseään Mariksi, koppoi raamatun siitä lohdutusta antaakseen. Keräytyi siihen muitakin akkoja, rupesivat

veisata killittämään vuoteeni ääressä ja opitulla tavallaan saarnaamaan parhaastapästä pahasta hengestä ja ijäisestä kuolemasta. Kun oli taudin tuskaa kestää asti, niin olivat jo enemmän kuin liiksi mokomat soittajat itkuineen ja huokauksineen. Useinkin koetin rukoilla jättämään minua rauhaan, vaan siitä ei ollut kuin kiihotusta. Jo kerran kävi vihakseni ja lähdin työntäymään ylös, että otan sopelta luudan varren ja annan kotikuria, vaan kaaduin ja kulmani kävi vesikorvon laitaan, niin että sija jäi kuuksi ijäksi. Niin täytyi jättää se homma sikseen ja saivat rauhassa soittaa suutaan miten ilkesivät. Minä hyrskähdin itkuun. Vaan ne luulivat, että itkin synteini paljoutta, ja sekös antoi vettä myllyyn. Päivät umpeensa sain asua saarnan ja veisuun paahteessa.

Kun tauti lientyi, näytkin muuttuivat. Katosivat nuo kamalat vaarat. Heikkous vielä päätä viemaili, mutta hyvä haltijani oli luonani ja hän minut piti turvassa kaikesta. Luulin häntä näkeväni selvin silmin, kuinka hän liikkui huoneessa, istui sänkyni laidalle ja näytti niin ystävälliseltä. Päivä päivältä hän tuli harvemmin, vaan selvänä mielessäni oli hänen kuvansa aina.

Isäni oli yhtä harras noitakeinojen kuin uskonopin harjoittamisessa. Sukkelaan pani hän koiransa kotiinsa, kun vaan lie joku uskaltanut vähänkään rienoa hänen elämistään. Ja kylään oli hän näpäteränen apuansa antamaan, jos sai tietää, että on joko metsän, maan, veden, tulen, raudan tai minkä haltija hyvään suututettu. Ja kaikki hän teki taivaan Jumalan nimessä. Hän uskoi, että ihminen on perisyntin kautta semmoisessa yhteydessä perkeleen ja kaikkien hänen henkiensä kanssa, että paha ihminen voi yllyttää ruman hengen voimalla hyviäkin olentoja pahaa tekemään, niinkuin metsän, veden, talon ja muita haltijoita, jotka eivät ilman vihotusta tee kellekään pahaa. Uskoi myös, että ihmisellä on valta hallita niitä olentoja tahtonsa mukaan, varsinkin semmoisella, joka oli uskon kautta kiintynyt Jumalaan ja sen kautta tullut Jumalan välikappaleeksi. Ja uskoipa isäni tautiakin voivan parantaa jonkummoisilla uhrilla.

Sentähden tuumi isäni minulle että tekisin semmoisen uhrin, että lupautuisin kaiken ikäni aivan jokaisen Pitkänperjantain olemaan syömättä koko päivän, ja jonkun vähäsen summan rahaa lupaisin kirkon vaivastukille, jos Jumala heti parantaisi tästä taudista. Sen uhrin neuvoi hän tekemään sillä tavalla, että Tiistai- tai Torstai-aamuna auringon nousun edellä menisin metsään semmoiseen paikkaan, jossa ei muut näkisi. Siellä piti riisuutua alasti ja sitten kädet ristissä taivaasen katsovin silmin rukoilla Jumalaa ja kaikkia haltioita jättämään minut rauhaan ja palkkioksi luvata yllä kerrottu uhri. Vaan minä kieltäysin siitä hommasta, sanoin että

»joka tajjan tietää, se tajjan tarvitsee.»

Isäni suuttui ja koetti pakottaa minua sitä tekemään. Saarnaili sen pitkää tämän lyhyttä sen asian tarpeellisuudesta.

»Minä olen neljästä kymmentä vuotta ollut jo terve, eikä ole sanottavia romuskoita ollut sitä myöten, kuin sen urkon tein. Se on enempi, kun saa olla turvattu terveydestään, kuin sen yhden päivän syömättä olo. Eikä se tule nälkäkään. Kyllä se antaa ruuan, joka työnkin. On se vapahtajakin paastonnut ja tuskin vaan lie nälkänsä volissut.»

»Kerta kuolla syntyneen. Kun ei kestäne, niin katketkoon. Silloinhan minun pahoistani pääsette», arvelin vaan vastaukseksi.

Siihen heitti ukko. Vaan minä paranin hiljakseen niine hyvineni, ei tarvinnut urkkoja eikä uhria.

XIX.

Mielikaipuuta.

Neljänkolmatta vanha vohlakka poika, täysirahkeinen mies olin. Ilonen olin. Laulelin joka lehdon, joka kummun kukkuelin. Vaan aina tuon tautivuoteen jälkeen tunsin niinkuin jotakin olisi poissa. Varsinkin töillä ollessani ulkokausteilla tuntui tuo kaipuu. Kalliorinteistä, kuusikkokummuista värähtelevä, kaukaisuuteen pakeneva kaiku, joka oman ääneni kertoi, eihän se puhunut minulle muuta kuin yksinäisyyttäni. Suorsa lahden perällä, rastas kummun kuusikossa, peippo rannan koivussa, ne kaikki lauloivat omaa onneaan kumppaninsa mielihyviksi. Kenen mielihyväksi minä? Omaksi mielihyväkseni. Mielihyväkseni? Eipä tuosta ollut lisää. Kuta enemmän lauloin, sitä enemmän tunsin mielikaipuuta. Enemmän, enemmän tuli lauluuni kysymyksiä, joihin mieli hentoisesti vaati vastausta. Vaan vastausta ei tullut. Kaiku kuletti kysymykseni yli laaksojen rinteeltä rinteelle ja sinne hävitti.

Erään kerran jo sanoin renki Pekalle, kun ruvettiin maata:

»Mikä se nyt lienee, kun en minä tiedä mitään tulleeeksi ja tuntuu kuin olisi viisi penniä poissa.»

»Siitäkö sinun on paha mieli, ettei ole hyvää mieltä? Eihän se ole tuulikaan aina yhdellä sijalla. Vedähän unta päähäsi, niin kyllä huolet kaikoaa», sanoi Pekka ja paneusi nukkumaan.

Minä valvoskelin vaan, ja ajatukset lentelivät, nousivat ja laskivat, menivät mailman ääriin ja sieltä toiseen. Jopa kajahti päähän, että ei ole aika tuon vähempänä, jos lähden huomenna sedän luo atimaan ja sieltä menen kirkolle Helluntaina, niin tulee yksi tie, kaksi asiaa. Niin teen. Menen mutkan kautta suoraan kirkolle. Muut ovat käyneet siellä kyläilemässä, minä en sitten kuin pikku pakurana toista kymmentä vuotta sitten. Kyllähän kieltävät, vaan menen, siinä ei auta ei laupiaat silmätkään. Siellä näen nekin Harjulan asukkaat. Köyhiä sanotaan olevan niiden, vaan eipähän se liene vika: eihän sitä pääse päättään ylemmäksi. Voi kun ei tullut se räätäli, jotta olisin saanut uudet vaatteet. On niin nukkaviero se minun takkini. Se pystykaulustakki olisi uusi, vaan se on niitä nuuskaukkojen takkeja, vaikka välttähän se, kun panee välttämään. Se muille välttää mikä itsellekin.

Aamu tuli, nousi Pekkakin. Pian olin pystyssä minäkin, vaan en tiennyt lähtisinkö setä-ukon luo atimaan. On pitkä matka jalkapatikassa tellätä: kolme pitkää peninkulmaa. En lähde. Onpa häntä aikaa vastakin. Todempaan menee aikani, kun lähden niityn aitaa Varpunotkolle panemaan.

Otin kirveen ja menin aidanpanokselle. Aloin rotuilla. Löin seipään. Kirsi, sen vietävä, on vielä, ei tästä tule mitään. Orja se ajakseen aittaa panee, ei talon mies. Istuin mättäälle ja mietin: mitähän jos hiljankin lähden setäukon luo kylään. Kyllä sen silmät aukeaa, kun minut näkee pitkästä kotvasta. Kyllä siellä kengät sillä taipaleella näkee taplakan, vaan liepä tuota kuolleen nahkaa. Lähden kuin lähdenkin. Käynyt matkansa sanoo, käymätön ajattelee.

»Käykääpä hakemassa vaatteen tapasia. Lähden sedän luo kylään», sanoin kotona karskisti.

Äiti ällistyi.

»No, mikä se nyt on päähän pistänyt, Mikä se nyt arkina on lähtö, tuleehan pyhiä perjantaina, jos niikseen on. Ainoa arkipäivä, niin nyt lähdet, ja eläs pikku taivalta jalkatannikassa.»

»En minä kuoltuani jalkojani potkittele, jos jalankin marssin. Käykää vaan puhtaita vaatteita.»

Äiti toi siintyneen paidan.

»No vedeltä pesty haisee, minkä tämä paita. Eikö ollut valosampaa paitaa näin kirkkaan päivän aikana?»

»Kyllä välttää. Kun järestään pitää, niin järestään jääpi.»

»No eihän tuo hevosta haittaa, jos miestä moititaan. Tietää kait sen lapsetkin, että naisethan vaatteita pesee, ei miehet. Eikä liasta lähde kunniaa kellekään», tuumin ja työnsin verhokseni.

»Se kunnia se sinulla aina huulilla. Vaan kyllä sen selästä surkeasti putoat kerran. Mutta oma otsasipa poukahtaa.»

Lähdin kävellä lopsimaan, tuumaillen itsekseni mitä tie neuvoi. Kyllä se lysti taitaa tulla tienatuksi, ennenkuin on kolme peninkulmaa lekkastu. — Kenenkäs hevonen tuo? Kaunis varsa, vaan siitä paha, kun ei ole minun. Tulevana talvena minä vaihdan laukilla hyvän hevosen. Sanotaan että vaimo on miehen kunnia, vaan on se hevonenkin. Kemiläisen sanaan, että kaikilla on kalaa, leipää, vaan harvalla on hyvää hevosta. Eikä raha raudassa katoa, minkä hevosessakin, sillä saa aina omansa. Vaan on se sentään toisinaan: miten Mustolan Esa, kun veljeltään perinnöstään otti tuhannesta markasta sen ison mustan. Liekö pari kertaa kirkolla käynyt, syötti keväimen hyvän parasta, työnti kesäksi metsään, päästi kuin linnun käsistään, ei ole mies nähnyt luun suremata. Sen tien perässä on ne tuhat markkaa. Toisen tuhannen markan kanssa kun veslailee tämän kesää, niin menevät ihan sormia nuollen. Siihen se meni sitten senkin isän tavara. Kyllä sen isä niitä rahoja kokosi oralla jos ongellakin, kalmasi ja nylki jokaista. Kylläpä toinen veli koettaa harpata samalla tavalla kuin isänsäkin: väärällä kuitilla oli kälmännyt Rantalan Tuomaalta sisarensa Ullan perinnön. Vaan katsokoon vaan, kyllä se vielä pää tulee vetävälle. Ei sitä ole yhtä ilmaa ijäksi...

Niin tuossa töllissä asuu entinen Kuosmasenmäen Iikka. Oli sekin porakka poika vuotta kymmenen takaperin, oli kylän kuulu, veen valio, kosi pitäjän paraita tyttöjä, sai suuren perinnön lähtiessään. Osti maita ja taas möi, kuin mustilainen hevosia. Vaan tosi näkyy olevan se isoisän sananparsa, että ei vierevä kivi sammallu eikä mies muuttava rikastu. Niin on kasvanut tämäkin mies kuin lehmänhäntä alaspäin...

No, kukas tuohon tekee taloa? Rikkolan Niilo kaiketi.

»No, päivää, Niilo!»

»Päivää, päivää! Terve mieheen! En yrittänyt tuta enää. Siitähän on päiviä hyvänkin variksen ikä, kuin olen sinua nähnyt. Ja kasvanut olet pääsi sitte viime näkemän. Mikä täytinen sinua nyt on korvista vetänyt? Ei ole siitä pitkä kun olit tuommoinen mustilaispojan kokonen kääry, ja nyt pää pilviä pitelee.»

»Eihän tuossa vielä ole liiaksi, tuossa kolmeen kyynärään alkaa tärppiä.»

»Silloinpa sitä on somimmilleen.»

»No, sinä tähän taloa tehdä pusket. Peltoa olet raatanut sen pitkää tämän lyhyttä.»

»Olenhan minä tähän rypypaikkaa laittanut. Olen kokenut hieroa vähissä voimissani, vaan eikö tuo liene pää harmaassa ennenkuin tästä elatuksen apua on. Sitä kun kylmään metsään rupeaa repimään ja laittamaan huonoakaan tölliä, niin siinä ei lennä kypsät karpäset suuhun ensimmältä.»

»Silmäthän ne työtä suurestuu, vaan kädet sen käventelee. Olehan odottavainen. Ei se päiväkään paista ennenkuin nousee. Ei se oinaan tavoin pukkaa maa, aikaa se vetää.»

»Toivossahan köyhä elää, pelossa rikas kuolee. Kun häntä kinnaroipi yhden päivän kerralla, jälellähän on sekin aika.»

»Siinähan sitä onkin, kunhan päivän pääsee. Jää terveeksi!»

»Terveeksi, terveeksi! — Mihin sinä kulet!»

»En tiedä itsekään. Tänne näin nokkaani päin kävelen, mikä hänestä sitte perästä tulenee.»

»Sinä menet sarapuita hakemaan, koska et sano. Sinulla taitaa olla karhu kierroksessa», huusi Niilo jälkeeni vilkutellen.

»Ei tule ne herkut eikä pure ne kirput. Ei kelpaa köyhät tanssiin eikä nihuväkiset painiin», arvelin ja lähdin lapikoimaan.

Tiepuoli se näytteli tapahtumia, näytteli elämän näkyjä.

Tuossa on ne rauniot, josta kerran ukkonen poltti talon. Muistan pikkusen kuin paha untani. Siinä se aika kuluu. Siinä on rauniot. Siinä on käynyt tähteetön vieras. Kerran kahdessa tiimassa oli mennyttä talo täysineen, talopa talon päivänenkin, pitäjän napataloja. Siellä ovat niin puhujat kuin tekijätkin. Lehtoniemen muori kerran puhui, että se tuon talon ukkokallas on tappanut rikkaan juutalaisen ja hukuttanut tuohon Kuntuvan lampeen ja sen tavaroilla muka olisi rikastunut. Lammista ei kuuluta sitte kaloja saadun. Sanotaan että se siellä Kuntuvan kankaalla näyttelehtää kulkijoille milloin minkin näkösenä. Kerrankin oli muka Tahvolan Reetiä vastaan sininen lammas verissä päin laukannut ja vähän matkan päästä oli metso lentänyt, jolla ei ollut päätä eikä kaulaa.

On niitä juttuja.

Tällä puolen maailmaa se on se talo, jossa on vanha härän pää tallessa. Sanotaan, että Sipolan ukko oli pannut aarteensa Petäjäjoen taakse ja sille oli pannut semmoisen urkon, että pitää olla vaskinen silta joen yli, ja sitä siltaa myöten pitää noutajan tulla, ennen ei saa nousta. Vaan olipa itselleen tullut rahasta kapela, niin ei ollut tuumaa tulevaa, vaan pitänyt huilata Lappiin kysymään neuvoja... Lappalainen sanonut, että

»kaataa roikase puu sen joen yli telaksi, vedä sen päälle vaskilanka, mene sitä myöten yli. Silloin olet tullut vaskista siltaa ja silloin on aarre käsissä.»

Sitten ukko oli sanonut, että »aamulla olisi kekri kotona, vaan täällä on pää, ei polttele näppiä kekripaisti.» Lappalainen sanonut:

»Kun antanet minulle palkasta sen mustan härän periparresta, niin aamulla olet kotona.»

Sipolan ukko miettii: hyvä olisi niin ja hyvä näin. Säälä huttua ja säälä vatsaa. Härän päässä on paljon mieltä, semmoinen härkä ei tule tuulesta, se on enempi kuin emälammas ja kaksi karitsaa. Vaikka tosin meidän talo ei sairasta yhtä härkää. Ja eihän silloin suon silmään mene jonka itse antaa.

»Sama on, oli menneeksi», ukko sanonut. »Kun lienee miestä melaan, niin saa tuon nähdä kerran kumman kyydin.»

Lappalainen laittanut ukon nukkumaan, sitte sytyttänyt pärekuvon palamaan ja sen selkään oli

laittanut ukon ja itse hypännyt siihen. Ka silloin kyyti valmis. Ja kun ne olivat lähteneet, niin ei niillä ollut rikkoja varpaissa. Kun oli rutakon kirkonviiri sattunut matkalle ja se oli Sipolan ukolta lakin repässyt, silloin oli ukko herännyt ja sanonut:

»Voi kun lakkini putosi.»

Lappalainen sanonut:

»Aika sitä nyt on hätäillä, jo ollaan yhdeksännellä kirkolla.»

Ukko oli nukkunut jälleen ja aamulla oli löytänyt itsensä oman pirttinsä pöydän päästä miessä huoletonna. Sitte oli akoille sanonut:

»Käykää musta härkä peräparresta päästämässä irti.»

Akat menneet navettaan, niin häntä vaan oli moiskahtanut oven pieleen. Sen olivat nähneet koko härkää, pää oli ollut kytkyessä parressa vaan. Ja sen pään sitte olivat vieneet aitan lakeen ja sanotaan sen tänäkin päivänä olevan vielä siellä tallessa. Ja se ukkokato kuuluu kuollessaan sanoneen, että niin kauvan pysyy talo kohallaan kuin härän pää pidetään tallessa. Siitä syystä sanotaan pidettävän sitä siellä aitan laessa, ja jos minä olisin niin joutilas kuin joutamaton, niin kävisin katsomassa, onko siinä puheessa hihaa tai helmaa, vai onko aivan tuulen tuoma, veen viemä.

On sitä uskoa tässä maailmassa. Ihan totena pitävät sitäkin juttua Leppimäestä. Vanhus oli kuoltuaan sanonut, että hänen peijaikseen pitää tappaa paras lehmä. Vaan eivät tappaneet kuin huonoimman. Mutta kylläpä oli itse käynyt hakemassa: muutaman viikon päästä oli eräänä aamuna piiat menneet navettaan, niin oli äijä ollut kellokkaan parvessa seisoa vokottamassa. Vaan siihen oli kadonnut. Piiat olivat katsoneet lehmää, niin siinä ei ollut henkeä helmeäkään. Olipas Pekka velkansa perinyt, oli vienyt julkeimman joukosta, ja siitä päivästä on muka Leppimäen talous tahkoa vetänyt. On se kyllä mennyt takaisin aivan varrasta vaeltaen ja likeltä kaapii, ettei häviä koko talo ihan puille juurittomille. Sinne se vetää kuin köydellä: Vaan on se nykysessä isännässä vika: juo ja kaupittelee.

Matkasta ei ollut kuin tähteet jälellä. Näkyy jo setäukon talo. Tuossa se nyt rehjottaa tiellä poikkiteloin kuin santakuorma. Akkavalta on, kun pirtin piippu on kallellaan. Mitähän tuo setä sanoo, kun pitkästä kotvasta näkee. Tuossa se on Harjula, talo kuin talo. Eihän tuo niin köyhän näkönen ole päältä katsoen. Veräjä on hyvästi, kyllä se on molemmin käsin tehty. Ja hyväksi muokattu pelto. Isäntä kiitetään jo pellon veräjällä, emäntä vasta pirtin kynnyksellä. Minkälaista lie talossa. Soma nähdä sitä Maria, joka tautini aikana oli kummituksia luotani häätämässä.

Semmoinen mieliteko paloi minussa tuohon taloon mennä ja silmät kulkiessani palastivat sinne asumaan, etten muualle paljon joutanut katsomaankaan. Koetti silmä hakea sieltä, että eikö sattuisi liikkumaan Mari puuhissaan ulkona, jotta saisi häntä nähdä. Mutta kerkiääpä hänet vielä nähdä sittenkin, ja jos ei näekään, niin ei tuosta vahinkoa. Eihän se muita tyttölapsia kummempi lie.

XX.

Setäukon talossa.

»No, aina elävän silmät näkee. Terve mieheen! Mistä sinä kirposit? Puusta vai pilvistä?» alkoi setä hyvillään minulle, kohdattuamme pajan ovella.

»Lähdetäänpä tänne mökkiin katselemaan risua nälän silmään. Onpa ollut taivalta. Eiköhän siellä mahanahka lie käynyt läikemään selkärankaan?»

»Miestä päiväksi, koiraa viikoksi. En minä ole niin hätäpoika, että yhtenä päivänä nälkäni vinkuisin.»

Huoneesen tultua käskettiin suoraa päätä pöytään ja setä sanoi:

»Käypäs, pitkän matkan kulkenut mies, ota murua rintaasi. Talonpoikasia nämä on tässä eväät, vaan syöpihän se nälkänen jäniksenkin pään. Kyllä tässä nälän silmä sokiaa.»

Syödessä puhuttiin asiaa minkä mitään. Kyseli setä meidän puuhistamme ja minä taas hänen toimistaan ja viljelyksistään. Kun sattui aukkopaiikka puheesen, teki mieleni kysellä jotakin Harjulasta, vaan aina pelotti, että jos luulevat mitä tahansa, ja sentähden arvelin, että suu kulta, elä virka mitään.

Ja omille ajatuksilleni sanoin, että mitä se minua liikuttaa miten Harjulaiset elävät.

»Eipä ollut meidän leivällä keliä, eipä tullut suurta koloa», arveli setä syötyämme.

»Ei mies meri ole, vaikkei taas tyhjälläkään elä. En minä vielä ole ennenkään pöytää poikki syönyt.»

»No, parempi on ruoka syömättä kuin painamatta, sanotaan. Rupeapas nyt köllöttämään siksi kunnes sauna joutuu, niin saat selkääsi oikein veden kanssa. Minä lähden pajaan. Taitaa siellä sepällä viisi näkemätä olla oveen, kun yksin heitettiin.»

»Ei uni maaten lopu eikä virret veisaten vähene. Enkä minä ole tänne nukkumaan tullutkaan. Minä lähden pajaan. Seppä sitä minäkin olen. Seppä sepän takanen, tuhkasasara sepältä nimeä riitelee. Vaan tekemällänhän mölkä soutaa: omiksi tarpeikseni olen takonut jo vuotta pari kolme. Välistä olen vieraankin hädästä päästänyt.»

»Apu lapsesta lienee, minkä sillä velimiehellä, kun on pojat tuommoisia miehiä. Kyllä sillä nyt on pahin taival kulettu. Nyt elää luotuja päiviään, kun on pere se saapa, mikä syöpää. Vaan toisin on minulla: yksin olen pojaton pinolla, tyttäretön huuhmarella. Yhdestä aisasta on reki perässä, vaikka kolmen eukon ikäseksi olen elänyt. Kahdesti katala naipi, kolmasti kovaosanen, sanotaan ja onkin tosi. Kyllä sitä ei orithevosellakaan vaihtaisi sitäkään kauppa, eukonkaan kuolemaa. Vaan se pitää ottaa kuin annetaan», tuumaili setä surumielisesti.

Minä ilvehtien sanoin:

»Eikö ole teillä, niinkuin kerran mies oli tuumailut eukon kuoltua, että kaksi sitä on ilopäivää ihmisellä: ensimmäinen on kun akan saapi ja toinen se kun kuolee.»

Setä vähän rykäsi ja sanoi:

»Kaukana siitä on leikki.»

Ääneti astuimme pajan luo.

Paja ei ollut päivän piilemässä. Se oli kauniilla paikalla kuin keskellä maailmaa. Peltoja oli ympäriinsä silmämäärään ja taampana oli maailma järviä täynnä, yhtenä repaleena kuin kerjäläisen takin selkä. Helppo tästä oli katsella ja kaunista. Aurinko oli laskullaan ja sen punertava valo levittäisi kuin kullalle kimalteleva vaippa yli avaran laakson, yli harjanteitten ja saaristen järvien.

Laulua kuului taampaa harjun rinteeltä metsän sylistä.

»Kuka siellä laulaa?» kysäsin.

»Kuulustaa olevan tämän toisen talon tyttö, Harjulan Mari», sanoi setä, ja seppämieskin sanoi:

»Marihan siellä taas heläyttelee.»

»Kylläpä se laulaa vähän liika kauniisti. Aivanko se talonpoikasesta suusta laskee ilmoille tuommoisia säveleitä? Kuunnellaanpa ottaako korva mitä se laulaa.»

Ei ottanut korvaan sanat, vaan vienot säveleet tulivat tänne kuin aallot, pienet väreaallot, jotka lempeästi lipottelevat rantaa vastaan. Tuonne kukkuloihin kun vastasi äänensä, synnytti se monenkertaisen kaiun takaisin, niin että koko avaruus helähteli yhtämittaa.

»Enpä ole tähän elettyyn kuullut tuommoisia säveleitä», arvelin.

»Kyllä se laulaa koreasti, mutta kaunis se on laulajakin. Siinä on tyttö, joka on ensi uunin leipiä. Se on etukärryn väkeä, se tyttö», kehui setä.

»Miksi sitä ei ole viety miehelään?»

»Sitä hyvät hylkii ja pahat pyrkii, sillä kun ei ole perintöä. Köyhähän ei katsota risuaidan läpikään. Eikä se juuri lähdekään kaikkien renttujen rekeen. On se siksi itsestään pitävä, että kyllä se katsoo syömään ruvetessaan, piisaako sitä veroksi asti.»

»Vaan jos sattuu luu lihan valitsijalle, kuori leivän alkajalle. On monelle käynyt niinkin, että kun ovat aikansa valinneet, niin ovat jääneet aivan ilman, tai on pitänyt syöstyä, kunhan on saanut torrakkaa.»

»Ei hyvä heinä suovassa pilaudu. Kyllä se aika tavaran kaupitsee», sanoi setä ja jatkoi naurahtaen vähän toisella supuolellaan:

»Saat sinä ottaa siitä rekilinnun, silloin ei ole tyhjä reessäsi.»

»Huoleksi on hyvä hevonen, katumoiksi vaimo kaunis», arvelin minä. »Eikähän ne semmoiset minusta perusta enempi kuin Jumala lehtikerpusta.»

»Yrittäneen päätä ei leikata. Sitte sen tietää, kun koettaa. Se näkyy lehmiä tuovan kotiin. Tähän pellolle tuopi niitä lypsääkseen. Kyllä sen saat nähdä.»

»Eihän tuosta silmät osaa ota, jos tuota katseleekin. On kait se ihmisiä nähnyt ennenkin, näkee kai se minut alalleen.»

Kun pajasta jouduimme taloon astumaan, niin siellä pellolla oli Mari lehmiensä kanssa.

»Hyvää iltaa, Mari!» tervehti setä.

»Iltaa, iltaa! mitä kuuluu?»

»Eipä liikoja, rauhaa vaan. — Tää ilma on kesän sijalla nyt, niin minä näyttelen tätä vaaraa tälle harvijaisvieraille.»

»Kuka on vieraanne, en muista nähneeni. Jos hyvinkin lienee likeltä.»

»Tämä on minun veljeni poika tuolta toiselta puolen pitäjästä. Ettepä usein ole mahtaneet ollakaan yksillä tulilla.»

»Korpelan Tapani», sanoi Mari ja lähetteli minuun semmoisia silmäyksiä, etten tiennyt minä, minne katsoa ja mitä tehdä.

»Olenhan kuullut puhuttavan», jatkoi Mari ja tähysti yhä.

Minä ajattelin sanoa, että olimme yhtä aikaa rippikoulussa, vaan mikä lie ollut, etten saanut suutani auki. Minä neljänkolmatta vuotias poika, reimaluontonen, aina rohkea ja suupalto ennen, seisoin siinä kuin lapsi ujona. Luulin että hänen silmänsä kiertää nukka vierutakissani ja sen pystykauluksessa, repaleisessa silkkihuivissani ja siintyneessä paidankauluksessa.

»Häpeä sanoa, kipeä kärsiä: minä en jouda vieraita viemään huoneesen, ja muut on ihan joka kynsi potun panossa. Ei ole ristin sielua talossa kotona muita kuin minä, ja minun täytyy näitä lehmämullia hoitaa ja ilta-askareita tehdä, etten jouda en päätäni sammuttamaan. Niin saapi aivan rautahammassa käydä tuokin ensikertanen vieras. Vaan tulkaa huomenna, niin sitte on miehet kotona, tulkaa niiden kanssa rupattelemaan», saneli Mari.

Setä naurusuin arveli:

»Ei me tänne sinun luoksesi nälän tähden tultu, vaan sinua katsomaan, itseämme näyttämään. Jää terveeksi!»

»Terveeksi, terveeksi! — Kyllä täällä oli teillä koko katsottavat, tällainen karjakörri, likakäpälä.»

En minä ollut huomannutkaan hänen vanhaa paimennuttuaan ja suuria pieksulopposiaan, olin nähnyt vain hohtavat posket, loimuavat silmät, ruskeat tukkakiemurat ja solean vartalon.

»Työmies on työnsä karvanen. Kyllä se ei hyvä hävetä, jos työssään on vähän likanenkin», sanoi setä ja lähdettiin.

Minusta tuntui kuin olisi Marin silmä seurannut, ollut välistä takin kauluksessa, välistä silkkihuivissa ja siintyneessä paidan kaulustassa. Minä astua rauskuttelin kiivaasti ja vasta kun etemmä päästiin saatoin vapaammin hengittää.

»Kovinpa ehätät», sanoi setä jälessä astuen.

Minä hiljennin kulkuani ja sanoin:

»Soma tyttö, tuo Mari.»

»Kyllä siinä on tyttö, jonka kelkka kääntyy, kun se lähtee asiaan», heti kehumaan setä. »Ja se antaa pakinan hyvälle ja huonolle, se ei tee rajaisia missään tilassa, niinkuin moni tekee, jolla on vähän parempi vaatenuttu päällään ja niin ovat olevinaan, ettei luulisi vedenkään läpi kulkevan. Vaan kyllä ne semmoiset sentään haravatta loukosta löytyvät.»

»Eipä sitä tiedä tuotakaan. Saattaa se alas katsoa, vaan ylös ajatella. Saattaa se olla tuon näkönen, vaan monen makunen», sanoin minä, vaikka mieli muuta ajatteli.

»Niin, en minä hänestä tiedä sanoa muuta kuin sen, minkä olen nähnyt, toista vuottahan nuo ovat

tuossa olleet, ja niinhän sitä sanotaan, että pian jalo tapansa näyttää. Enkä minä tahdo toden päältä sinulle eukoksi esitellä, leikillä vaan äsken sanoin. Ei se sinulle ole sopiva eikä varsinkaan teidän taloon: se on siksi liiaksi koreuteen taipusa. Siitä on omiensakin vanhusten kanssa riitoja, vaikka se itse tekee kaikki vaatteensa ja vieläpä muillekin. Ja kun huomenna katselet, niin ei ole sen tytön rinta porossa. Sillä onkin vaatteet yllä eikä vieressä, niin ovat sievästi tehdyt. Omassa tekemässään se on aina, ja sen puolesta siitä pidän. Ja vaate se varren kaunistaa. Näkö ja kokohan on niinkuin Jumala luopi, vaan tavat niinkuin itse tahtoo», sanoi lopuksi setäukko pirttiin astuessamme.

Emäntä, joka kuuli sedän viime sanat, kysyi:

»Kellä ne niin on?»

»Jokaisella muullakin, vaan Harjulan Marista tuolla puhelimme.»

»Taidatpa sitä leuhaketta olla jo puhemiessä vieraallesi. Eihän tuota viitsi toki vakaset ihmiset suulleen vetää, näkeehän tuon toki alalleen.»

»En ole ollut puhemiessäkään, enkä minä tiedä kiittää enkä laittaa, vaan kun tuolla tuli puheiksi, niin sanoin sen minkä tiesin, että se on tekevä ja komea ihminen. Ja mitä olen kuullut ja nähnyt, niin se on paljasta hyvää kaikki. Kuka tuntenee hänet omakseen, niin vieköön, itse kullakin on oma mieli maksan päällä, sopikoot keskenänsä. Ja kaksi kun keskenänsä sopii, niin kolmannelle korvapuusti.»

»Minkä hyvän se sitte on sinulle tehnyt, kun et saata sanoa asiata arvolleen. Mikä ihminen se on? Korea rutkale, ei pidä muita ihmisiä vertanaan. Oli se näkemys viime pyhänäkin tuolla Kurkelassa seuroissa, kun sinne tulla kohahti kuin parempikin Jumalan sanan vaivanen. Korea kuin riikinkukko, avopäin keiluaa joukossa. Vaan älysi se, kun Taipaleen Lauri-isäntä alkoi katsella mulautella oikein pahoilla silmillä ja siihen muut lisäili, niin hengestä tiesi, mistä tuulee ja takansa katsomatta läksi pois kesken saarnan lukemisen. Tuskin se siellä heti on toista kertaa. Onko se oikeitten ihmisten joukkoon luettava tuonlainen kauneuden käärme? Kyllä se on kaunis kakku päältä, vaan silkkoja on sisässä. — Ja köyhä rutale, eihän sitä katso kukaan miksikään.»

Minä tuumailin verkalleen eukolle:

»Niin sanoi ennen iso-isä, että rikas ei ole aina rikas ja rakas ei ole aina rakas eikä kaunis ole aina kaunis, vaan *hyvä* on aina *hyvä*.»

Eikä sen enempää puhuttu enään Marista.

Vaan maata panna ei tullutkaan uni vieraakseni heti. Koko ajan oli ajatukset Maria kierrelleet, vaan nythän ne vasta valtaansa pääsivät. Minä näin selvän kuvan hänestä semmoisenaan kuin hän oli pellolla ja semmoisenaan kuin hän oli luonani sairastaessani. Ne eivät olleet samanlaisia, vaan minä en osannut sanoa, kumpi oli kauniimpi. Eikä siitä tullutkaan kiistaa. Ne liittyivät toisiinsa, hiljakseen yhtyivät yhdeksi henkilöksi. Niin että kun muistin tuota Maria, joka haamuna kuin enkeli liikkui tautivuoteeni ympärillä, tuntui se samalta Marilta, jonka äsken olin nähnyt todellisena inhimillisenä olentona jokapäiväisissä askareissa ja joka siinäkin työssä oli mieltäni miellyttänyt. Ja tuon Harjulan Marin rinnalla minä näin Korpelan Tapanin vähäpätösenä nukkavierutakissa, repaleinen silkkihuivi kaulassa ja siintynyt paidankaulus ja omituinen rauhaton tunne rinnassa.

Mutta uni vihdoin mieleni kietoi. Minä seisoin pajan luona, ja alhaalta harjanteen rinteeltä kuului kaunis laulu ja lehdossa näin Marin ihanana kuin Tapiolan impi.

XXI.

Lähdin Harjulaan.

Aamulla heti kun silmäni auki sain oli ajatukset Marissa. Ja ensimmäiseksi ajattelin, että eihän tuo pukuaani pahaksune, eihän tuo tuntunut sillä lailla puhuvankaan. Ja lähdin Harjulaan päin kävelemään, sillä oli niinkuin olisi köydellä vedetty sinne.

Pajasärkälle kun tulin, näin Marin istuvan pellon pientareella kivellä, selin minuun, hiljakseen lauluja hyräillen. Arvelin, että menen ja puhelen hänen kanssaan, kun on niin palava halu. Eihän ota, jos ei annakaan. Onhan tuota suuta surmallekin, kieltä maassakin märätä.

»Päivää! Miksi niin yksin istutaan?» kysyin ennenkuin ehti vastaan tervehtiä.

Mari vähän säpsähti, pyörähti katsomaan.

»Päivää, päivää! — Sentähden minä olen yksin, kun ei ole kumppania.»

»Pitää ottaa kumppani.»

»Mistäpä se tulee voi lehmättömälle. Ja parempi onkin yksin kuin kehnon kumppanin kanssa.»

Mielestäni oli vähän liian ylpeä tuo Marin puhe. Vaan istahdin kuitenkin toiselle kivelle ja kysyin tyynesti:

»Ketäs kaikkia meni kirkkoon?»

»Aivanhan ne meni joka kynsi, ken vaan kynnelle kykeni. Ruotimuorin kanssa minut hätyyttivät tähän talon silmäksi. Tuon laihopellon aita on huono, niin sitä vahtailen, ettei pääsisi elukoita tulemaan.»

Siitä se puhe alkunsa sai, ja kun minä näin puheeni miellyttävän Maria, niin laskettelin tulemaan oikein lautasiaan myöten. Kerroin halki halean maailman, kaikki ummet ja pimeät. Usein Marin suu vetäysi viattomaan hymyyn ja silmät liekehti niin lämpymän näkösesti. Se puhalsi pois ne äsköset kainouden väreet mielestäni ja täytti sen ilolla ja rohkeudella.

Mari viimein sanoi lempeästi:

»Olisi sitä huoneen tapasta, jos vieras lähtee huoneeseen. Vaan kyllä te olette kovaosanen mies, kun ei ole mitä tarjota. Äiti on vienyt avaimet, etten saa edes vesikuppia tarjota ensikertaselle vieraalle. Se kierteleekin kuin mustalaisen kirous: illalla en joutanut, ja nyt on käsi tyhjä, toisessa ei mitään.»

»Lähdenhän kyllä käymään huoneissanne, vaan turha on huolenne siitä minun hoidostani. Lähdin vaan huvikseni kävelemään, kun setäukko ja nuorempi väki kaikki meni kirkkoon, ettei jäänyt kuin emäntä ja yksi kaatuva muorinlaho soppeen veisaamaan. Sen veneen huutaminen ei minua paljon miellytä», tuumailin.

»Jos sananne olisi paikoissa, niin ette olisi ylimmäisen papin tuttava», sanoi Mari naurahtaen.

Lähdimme kävelemään piennarta verkalleen ja väliin aina seisahduttiin puhelemaan. Syrjästä katsojan silmään olisi eroa tehnyt minun pystykauluseni, nukkavieru, ikävoitto, harmaa takkirehkani, silkkihuivini ja siintynyt paidankaulus verraten Marin raitaseen, vasta neulalta heitettyyn pumpulileninkiin, nuo minun ikänsä eläneet pieksulontsani verraten Marin narskaviin kiiltokärkisiin anturakenkiin. Mutta se seikka unehtui minulta aivan muistamattomaksi, eikä Marin mielestäkään näyttänyt olevan huomioon otettavaa erilaisuutta.

Marin kamari oli sievänpuoleinen, järjestys oli sisustuksessa mukava, jota vielä teki elävämmäksi kukkapöytä, jossa oli senkin seitsemänlaiset pensaat sievissä astioissa kasvamassa. Mari näytteli vaatepakkoja, joita hän oli kutonut. Kyseli, että

»onko teillä nyt minkälaista miesten kesävaatetta tehty?»

Sitä sanoessaan katsahti hän minun takkiini, ja siitä katseesta luin, että tuon sijaan saisi tehdä uuden ja vähän eri tapan. Sanoin naurusuissani, että

»kutoi ne muutamanlaista, vaan ei siinä meidän talossa niillä väriaineilla pilata kankaita. Mitä sattuu lampaan selässä olemaan, niin sen näköstä siitä tulee. Eikähän Jumalalle kuulu kelpaavan kuin harmaa.»

Samassa tuli sedän emäntä happamet sieramissa oikein kiirein askelin kamariin, vihasena, että henkeä ahdisti ja tulta silmät oksenti. Hän vaan koetti hallita ja siivolleen tuumaili, että

»setäsi laittoi hakemaan pois. Kuului olevan asiata tärkeätä.»

»Sanokaa sedälle että ensi päivinä tulen», tuumailin naurahtaen.

»Se käski tulla paikalla, ilman siekailematta.»

»No ei ole niin kiirettä, ettei lähteä kerkiä. Kiire ei ole niin suuri herra, ettei jouda vähää aikaa odottamaan. Sanokaa vaan, että kyllä minä elän ja tulen kun kerkiän.»

Eukko alkoi tulistua ja sanoi vihasemmasti:

»Miksi et nyt saata lähteä minun mukaani?»

»Sitä ei tarvitse teidän tietää, se on aivan sama saaliillenne kuin sitä ette kysykään ja vielä paljon helpompi hengellenne. Minä pääsen taluttamatta sitten, kun minä lähden, ja vieras tietää talosta lähteä, kun on tietänyt tullakin. Minulla ei ole kiirettä koskaan, enkä myöhästy mistään.»

Muori löi jäsäytti vihasesti ovea kiinni ja lausui mennessään, että

»nyt ei kiitetä, kyllä minä nyt tiedän mikä on merrassa.»

Kun tulin sedän taloon, siellä emäntä otti kirkkoon minut. Se potuutteli oikein aika tavalla mokomasta käytöksestä kyläretkelläni. Ajattelin että ei nyt pidot parane, jos ei vieraat vähene, ja pistin pillit pussiin, lähdin kävelemään kotiin. Emäntä kankutti jälkeen ja uhkaili, että

»menhän huoletta kotiin, meren sinä kierrät, vaan miestä et kierrä!»

Minä naureskelin ja ivalla tuumailin, että

»harvoin on hätä-ääntä kotiin tuotu. Pakottaako teillä pernaa, vai onko sydänala ronkasta kipeä, kun niin tuskittelette?»

Ja niin lähdin taipaleelle. Mitäs se nyt tie neuvoi? En minä tiellä nähnyt mitään, minä kulin kuin sokea taipaleella. Jalat kulki tietä, vaan ajatukset asustivat eroamattomasti Harjulassa. Ja jos ne sieltä irtausivatkin joskus, niin toivat ne Marin mukanaan luokseni. Ja kaikki mitä minä silloin näin yhdistyi häneen. Minä astelin kuin suloista unta nähden, kulin kuin toisessa maailmassa.

Nuo hyiset tunteet, joita oli kasvanut rintaani elämäni kuluessa ja lakkaamatta synnyttivät kylmää tuulta, joka vei usein harjan majastani ja viljan saraltani ja karkotti kaiken lämmön elämästäni, ne tunteet olivat nyt poissa. Ja sijassa oli tunteet niin mieluiset kuin kukkien tuoksu.

Mutta oli mielessäni jotain painavaakin, rauhatonta. Siinä oli se entinen kaipuu. Mutta nyt se oli selvänä, ketä kaipasini.

XXII.

Mäkelän loiseukko sanansaattajana.

Setälän emäntä ei ollut asiasta jäänyt huolettomaksi. Hän laittoi heti sanansaattajan kotiini, Mäkelän loiseukon, joka oli siihen työhön kuin luotu: kielevä, talon sukulainen, pintapuoli harmaassa keretissä. Sen oli asiana kertoa minun käyntini kosimassa ja oikein juurta jaksain maalailla Harjulan Marin kehnot puolet.

Kun eukko tuli, arvasin asiansa, vaan en ollut tietävinänikään. Iloisesti laulellen teeskelin töitäni. Semmoisia vähäisiä kahmerehtamisia oli siinä kartanossa, kun kevättouvat oli vasta pantu: veräjien laittamista, kartanon siivoamista, rekien ja muitten kesäteloilleen laittamista, joitten kanssa minä rahmelehin siellä ulkoilmassa. Muu rahvas oli vierasta puhuttelemassa. Ne eivät olisi joutaneet ei päättään sammuttamaan, niin tolkussa kuuntelivat sen akkaluhjan lörpötyksiä, joka yhtenä rutinana meni kuin sotkupata. Renki Pekka vaan jouti työhönsä. Hän meni jo noustuaan kantelemaan kiviä kesantopelloilta.

Jopa käskettiin meitäkin Pekan kanssa aamiaiselle.

Rahvas oli kaikki eri tuulella. Sitä renki Pekka, joka ei tiennyt vähääkään aavistaakaan, näytti vähän kummeksivan, seisahti lattialle ja oli kuin puusta pudonnut ja vähän säikähtynyt. Minä vaan hölmyilin kuin rosvokoira enkä ollut huomaavinani mitään, vaikka isä jo katseli kuin olisi miehen syönyt ja toista katsoisi syödäkseen. Äidilläni oli suu murrullaan ja silmät kiilui, käveli levottomana, näytti kuin paras lehmä olisi metsän peitossa. Veljeni Samppa seisoa tarvotti keskellä lattiaa, silmät nurin päässä kuin pistetyllä vasikalla, eikä väistynyt tieltäni jos satuin kautta kulkemaan, seisoa vaan sijassaan kuin variksen pelko kylvöpellolla. Liisa käveli rauhatonna tyhjää toimitellen, kasvot harmista kylmetyksissä. Näytti kuin olisi äitinsä perintö varastettu. Siskoni oli tavallista ilosempi, kävellä kapsutteli ja sinne tänne viilteli tyhjää hakien, suu vähän naurussa heitteli minun päälleni katseita, joilla näytti antavan tietää, että kohta tulee tuskan soudu, että taisi sattua nyt kala Hannuksen verkkoon. Mikko, kymmenvuotias poika hökäle seisoa avossa suin eikä näyttänyt tajuavan tälle ilmalle, välmötti vaan viatonna penkillä. Se vieras kulta ei ollut älyvävinään mitään, puhua möpätti yhden ja toisen kanssa

siellä karsinan puolella. Alta kulmainsa lähätti toisinaan pitkän katseen, niin pitkän ja sitkeän, että näytti sillä käärivän minut kapaloon.

Ruoka oli valmis pöydällä. Me Pekan kanssa työnnyimme syömään, ja siihenpä alkoivat kokoontua muutkin. Vieraalle oli tuotu vähän niepseämpiä ruokia sinne karsinapäähän pöytää, johon se käskettiin istumaan. Niin siihen asetuttiin istumaan ympärinsä kuin lähtevään veneeseen.

Äiti pani puheen alkuun, jota minä jo odotin, kuin hepo kesää, että millä äänellähän se nyt mahtaa panna. Äiti sanoi, että

»tämä vieraspa se tietää uutisia.»

Minä en ollut kuulevinani, kysyin Pekalta, että

»joko sinä sen Räikön kuokoksen sait kivitetyksi?»

Pekka ei joutanut minulle vastaamaan mitään, vaan tarttui äidin sanaan ja kysyi:

»Mitä nyt vieras tietää?»

»Tietääpä tämä sen, että Tapani pyhän aikana kylämatkoillaan on kihlannut morsiamen», sanoi äiti tekonauru suupielessä.

Pekka kilmahti kysymään, että

»kenenkä?»

»Sen Harjulan kaunokin. Tiedäthän sinä, että paraassa se on vievän mieli!» sanoi äitini ja yhä ivan hymy veti suunreikää korviin päin pitemmäksi, että hampaat alkoivat näkyä.

Pekka tunsu, että minulle on apu tarpeesen. Hän kiljahti ilosesti:

»Se on oikein, että luu koirille. Se ei ole satu eikä tapaus, jos mies kihlaa morsiamen. Ja kun ottaa, niin ottaa semmoisen, joka näkyy kaivolta kotiin. Hönkä on aina hönkä. Niin sanotaan hevosestakin, että kiitä pientä, moiti suurta, vaan istu ison rekeen.»

Samppa alkoi mupatella, että

»saattaa sika syödä ne naimaeväät. Taitaa pitää minun lähteä tästä akkaperiin, ei tässä panna semmoisia ryökkinöitä vielä emännäksi eikä taloutta sotkemaan, se on selvä tosi.»

»Tutki veikkonen ruumiissasi, että leipä lapselle parasta, mikä sinullekin vielä. Työnnä vaan leipää laipiosi rakoon, niin sillä asettuu vielä sinun naimahommasi», tuumaili Pekka pönäkästi. Hän oli näet ennestään huonoissa väleissä Sampan kanssa, niin viitsi sanoa vastenkin.

Minä arvelin, etten virka mitään.

Vieras, jolla leuka jauhoi kuin mylly, alkoi leivän seasta puplattaa, että

»omansahan se on itsekustakin hyvä. Ja kyllähän Harjulan Marissa on näköä ja kokoa. Sillä se voi vietelläkin semmoisen, joka ei tunne hänen tapojaan. Jos takki tavat sanoisi, turkki juonet tunnustaisi, niin ei moni kiittäisi. Vaikka kahdenhan tuo on kauppa ja kolmannelle korvapuusti. Enkä minä tahdo puhua suden enkä lampaan puoleen, vaan minä, joka olen pahasta penikasta hänen kanssaan ollut ja tiedän niinkuin oman itseni, niin tuttavavan vuoksi sanon, että yhdellä sanalla sanoen: sillä ihmisellä ei tee kukaan mitään. Ja olisiko se siinä enää semmoisten vanhempain lapsi, kun olisi kelpaava kalu? Jo olisi sen näkönen ihminen aikoja korjattu.»

Ja sitte rupesi eukko Marin vikoja luettelemaan yksin lukien kuin helmiä nauhaan, eikä ne tunnustaneet loppuvankaan. Minä sitte viimein katkasin ja sanoin, että

»kyllä minä kaikki uskon sen teidän puheenne, vaan minä uskon valeeksi. Minä otankin vaan vaimon itselleni, ja silloin olette viisas, kun ette virka koko asiaan mitään.»

Vaan silloin syttyi kuin katajapehko tuleen. Jokainen rupesi kutkuttamaan kuin Wenäjän käräjissä ja tahtoi, että hänen äänensä piti kuulua yli muitten. Isä pieksi nyrkillään pöytään, että lasit seinillä tärisi ja äystäsi, että

»jos vaan sen ihmisen tuot tähän taloon, niin sillä kertaa lyön sääret poikki ja talutan salolle itsesi, eikä ole asiata takaisin, sen saat pitää varanasi.»

Äiti ja Liisa solventivat yhteen ääneen:

»Kyllä Tapania ei kielletä naimasta, kun ottaa semmoisen, joka meille sopii. Ja olisi tuo Tervon Matleena eri ihminen, kun sen ottaisit, ja sillä olisi perintöäkin. Siinä on ihminen, jonka suuntiin ei suutu.»

Minun pisti vihakseni.

»Minäkö ottaisin tuon tolvakkeen, töppösen lestan, mätimahan, pää kuin variksen pesä, suu kuin telkän uuttu, metsäkana sopisi lentämäänsä suolineen sorkkineen siitä ikkunasta. En, en, en huoli, vaikka en muitten jälkiäkään näkisi. Kyllä saatte pitää variksenne omana nuottakumppaninanne. Antakaa Matleenan kiskoa virren päitä, että kortit lepattaa ja suu kahdessa korvassa», latelin vähän vihoissani. Sitte käännyn Pekan puoleen ja sanoin vähän ilvehtimisen viistaan, että

»eikös sitä passaisi rakastaa myötämässä, jos vastamässäkin, mokomata soppimörköä?»

Pekka vähän naurun kihnassa sanoi, että

»kyllä osaat kiitellä morsiamesi, tuon kauniin herran lahjan.»

Vieras taas alkoi, että

»tosi on kuin sanotaan, että ei se näe, joka nai, eikä usko vaikka kontitaan. Vaan koetahan mies, kyllä vielä jalo tapansa näyttää. Niin sanoi ennen vanhat, että ei näkö työtä tee, eikä kauni kaskia rovitse. Eikä ne sanat mene pateetta nytkään vielä. Se on vaan synnin ja lihan pahain himojen syöttämistä perustua kauneuden päälle sinä aikana. Siitä kevytmielisyydestä on ollut usein surkea seuraus, ja siitä olen varma, että vaivasen kuppikumppani on Harjulan Mari, saakoonpa hänet kuka hyvänsä. Vaikka on hänen vanhempansa niin hartaat uskovaiset, niin yhtäkaikki on hän aivan suruton raiska ja korea kuin riikinkukko. Semmoinen naiminen tulee aivan perkeleen mielen jälkeen eikä Jumalan, ja silloin siinä ei ole siunausta. Silloin se alkaa surkea katsoa silmästä sisään. Eikähän ole pakosta aivan tapposen tahallaan heittäytävä Jumalan vihan alle. Vapahtaja sanookin, että joka ei minun kanssani kokoa hän hajottaa. Ja nyt minä hyvässä ystävytydessä sanon, että nyt olisi paras, että rupeaisit ajattelemaan kohtaloasi ja antaisit vanhempien ihmisten neuvoa itseäsi ja antaisit vanhempiesi valita itsellesi kumppanin, joka olisi Jumalalle otollinen ja itsellesi hyödyllinen. Silloin et pahentaisi vanhempain mieltä, etkä tulisi rikkomaan neljättä käskyä, josta Jumala uhkaa rangaista kaikkia, jotka sen ylitse kulkevat. Sillä tavalla pysyisi hyvä sopu, rauha, rakkaus talossa, ja mikä on kauniimpaa!» saarnaeli vieras hartaasti ja lopetettuaan huokasi, syvään puhalti kuin palkeesta.

Minä sanoin, että

»paljo melua ja vähä villoja! sanoi akka, kun sikaa keritsi. — Se on vanhan testamentin aikuista tapaa, että toinen valitsee toiselle morsiamen. Minä jo katson itse, otan itse itselleni toverin. Meiltä kun lähdetään, niin itse on iikka ison oriinsa turvassa, ja minä kun olen meiltä, niin muita ei kaivata. Silloin humu kuuluu, eikä köyhyyttä.»

Siitä saivat uutta intoa, rupesivat räpättämään, yksi papatti yhtä, toinen lopatti toista, että meni koko pirtti kuin porokattila.

Sanoin vielä:

»Pankaahan kiinni murukoppanne, asia ei parane parran pärinällä. Minä teen minkä teen, ja silloin on suu puhdas jokaisella.» — — —

Isäni nousi toukosiin tomuihinsa, alkoi pauhata ja möykyttää pöytää nyrkillä kuin mielipuoli, tiuskuen kiroili ja ävelti:

»Jos vain et heitä sillä sanalla sitä hommaasi pois, niin minä talutan salolle, minä työnnän tielle, etkä saa tulla takaisin. Sinä tässä rupeat vaan tukkimaan jokaisen suuta, eläs pätö kalu.»

Renki Pekka sanoi sekaan ivalla:

»Järjestys olla pitää, sanoi Lemminkäinen kun kanoja pieksi.»

»Mitäs kuntonanne pidätte silloin kun viette minua salolle», sanoin minä ja jatkoin: »asettuu kai se siitä, ei suinkaan sitä nyt ole yhtä ilmaa ijäksi.»

Vaan silloin alkoivat kähennellä korvuksiini. Mutta minä pyörähdin ja lähdin taulametsään. Lähtivät kopistamaan kynttä kantta jälkeen, vaan eivät muut pitkältä ajaneet kuin Samppa veljeni. Hän tulla suhotti perässäni pellon pientareelle. Hänellä kai oli se ajatus, että kun hän alkaa taistella minun kanssani, niin kyllä muut tulevat auttamaan, sillä yleinen aikomus oli nähtävästi antaa minulle selkään oikein aikataavalla, kerrassaan sillä varalla, ettei aina tarvitse antaa. Minä kun huomasin, että on niin

vähä sitä jälkiväkeä, että Samppa yksinään vain, niin pyörähdin päin. Samppa hurjana käsiksi minuun, vaan siinä hän loukkasi vähän itseään. Sai siinä muistipalan, että jos kuin vanhaksi elää niin joka päivä muistaa sen tapauksen. Siinä lupasikin minulle, että hän antaa rauhan eikä virka mitään minun asioihini. Sitte lähdettiin pois kuin hyvätkin miehet, tulla julpotettiin kuin työpaikasta. Mutta heti alkoi Samppa niinkuin pikku poikanakin kertoa vanhuksilleni minun ilkityöstäni eikä muistanutkaan lupaustaan. Siitä rupesivat kaikki pakisemaan ja päättämään, kuka kummemman tuomion olisi osannut tehdä. Minä kyllästyin siihen, käskin Pekan niityn aittaa korjaamaan ja itse lähdin ulos kävelemään. Mennessäni sanoin pilkoillani:

»Polina pois ja yksi puhumaan.»

Menin kesantopellolle, rupesin kaivamaan koloa suuren kiven viereen, että hukutan sen kiven siihen koloon kyntäjän ristinä olemasta pois. Tuokion perästä tuli se vieras akka sinne työpaikalleni, niin lauhkeana kuin lammasnahkanen tuppi, ja alkoi tuumia lopotella.

»Heitä sinä nyt ajassa pois se Harjulan Mari mielestäsi, sillä minä tiedän ettei hänestä ole sinulle kumppaniksi. Ja minä tiedän miten sinä olet työllä ja totuudella riehnannut talosi tuohon kuntoon, ja kaikin puolin olet kunnan mies ja vanhuksesikin sinusta pitävät kaikkein enimmin. Mutta äsken vannoi isäsi tuolla kartanossa, että jos vaan sen ottaa, niin joutaa jalkoihinsa, tie eteen, keppi käteen suorjaa miehelle.»

»Mistä se tietää sen niin kehnoksi? Eihän ole nähnyt ilmoeläissään koko ihmistä?» kysyin minä totisesti, vaikka hyvin tiesin, että eukko oli juuri se, joka vanhuksilleni panetteli Maria.

»Hyvä kellohan se kauas kuuluu, vaan paha paljoa etemmä. Kyllä sen ilveet tietään kolmessa kuvernöörin läänissä. Etkö sinä tiedä, että paremmin se sana kyydin saa kuin huono herrasmies. Kaikkenahan se menisikin, kun se ei olisi ympäri maailman naurettavana ja jokaisen sormellaan osotettavana. Mokoma rutkale.»

Loppui kärsivällisyyteni, vihasta kihisi korvani.

»Jos et silmänräpäyksessä tuki suutasi ja korjaa luitasi pois, niin kummat tulee!» karjasin ja polkasin jalkaa, että kenttä jytisi.

Akka säikähti, törmäsi pois minkä jaksoi ja parkasi mikä kulkusta lähti, sylki ja siunasi, peppuroi kuin kukko tappuroissa ja rukoili Jumalaansa auttamaan sekä minua että itseään. Siitä kun selvisi, niin yritteli vielä puhelemaan, vaan minä yritin jälkeen ja sanoin, että

»jos et katoa meiltä ennenkuin minä tulen syömään, niin silloin näet yhden kumman kerralla, et selviä niin vähällä kuin nyt.»

Akka lähti tuhkien kävelemään, eikä ollut pitkä aika ennenkuin mennä lenttasi piennarta myöten kotiinsa päin suuri kannannainen mytty selässä. Sen oli äiti sille laittanut muka hyvän sanoman tuojalle.

Teeskelin työtäni. Alkoipa aivojani kierrellä kummallisia ajatuksia, rinnassani mateli outoja tunteita, jommoisia en ennen ollut tuntenut. Istahdin kuopan laidalle ja vaivuin ajattelemaan, että onko tuo nyt totta, että tämä kotini täytyy jättää sen tautta, jos otan Harjulan Marin vaimokseni. Ei se sovi maille eikä halmeille semmoinen homma... Ei se ollut kuin sitä hurausta vaan, kun tuon akkaruhnun puheesta raivostuivat. Vihan vimmassa sitä tulee sanotuksi liiemmaksi vaikka kellä, vaan viha kun menee, niin silloin on paikat paikallansa, asiat entisellään. Pyörähdin taas työhöni, aloin kuokkia kolon pohjaa ja aina kun sain multaa irti, luoda tomautin lapiolla penkereelle ja arvelin että aika on aikaa kutakin: on ollut ja mennyt ne isän uhkaukset. Nyt voipi jo isä katua sitä kovuuttaan, kun se kumminkin pitää minusta niin paljon työni teon tähden.

Vaan kun jo oli ilta tulossa eikä käskeneet minua puolipäiväselle, niin ajattelin että nyt on vika myllyssä. Ei ole nyt hyvä jalassa, ei ole ennot entojaan, ja uudestaan palasi ne äsköset ajatukset päätäni vannehtimaan, ja taas kangerti aivoissani sen akan puheet ja isän uhkaukset, alkoipa kahertaa niin mielessä, että mieli työ seisoskelemaan. Koetin kyllä takertua aina työhöni ja sillä tavalla saada hälvenemään ne painavat ajatukset. Ja vähän ne kaikosivatkin, vaan heti tulivat takaisin ja toivat joukon uusia ajatuksia mukanaan. Ja niitä alkoi ilmaantua kuin korppeja raadolle, niitä tuli joka suunnalta.

Istahdin kolon paltteelle.

Päivä oli loppumaisillaan. Yön rauhaan hyvästi jättelevä illan rusko punasi korkealle taivaan rannan jyrkkiä seiniä, syleili harmaita kallioisia vuorien rintoja, ystävällisesti suuteli järvien mutkikkaita heinikkorantoja. Minä olin kuin reestä pudonnut ja tielle jätetty. Katselin aikani niitä kultalaitasia pilvenmöhkäleitä, jotka hiljalleen omia aikojaan uiskentelivat ilman avaruudessa.

Minulla yhä vaan tunkeusi syvemmälle ja syvemmälle ajatus, että täytyykö minun jättää tämä kotini, jonka melkein oma käteni on tämmöiseksi tehnyt, jonka itse olen työlläni ja toimellani pelastanut perikatoon joutumasta. Usein olen ollut sairas työn tähden, kun en säästänyt ruumistani, selkäni on poikki ollut ja kädet ajetuksissa, käsivarret kankeina juurikoitten repimisestä, kivien vääntämisestä ja muusta puskemisesta. Ja nämäkö kaikki vaikean työni hedelmät pitää uhrata sen tähden, että otan vaimon oman mieleni mukaan? Saisin pitää nämä kaikki, jos ottaisin Tervon Matleenan, tahi jonkun muun kerettiläisen, jonka he mielensä mukaan valitsevat ja laittavat kuin kerjäläiselle voileivän. En, en vaikka kaaret syliin tulkoon, niin en saata ottaa muita kuin sen, joka itselleni kelpaa. — Punaltelin päätäni ja arvelin että ei se ole totta, että isäni on niin kova. Kunhan kuluu aikaa, että saavat tietää Harjulan Marista hyviäkin puolia, niin muuttuu ääni kellossa. Minä nyt heittäyn etten virka enempi kuin kanto, jos ne mitä puhuisivat tästä asiasta. Tottapahan kyllästyvät ja jättävät minut rauhaan. Ja lopulla käypi samoin kuin Komulan Ristolle. Sitäkin vastusteltiin ensi alussa Ilkan Lyyliä ottamasta, vaan kun näkivät, että siinä ei auta ei juonet eikä kauhut, niin lopussa tuli hyvä kaunis. Sen käypi samoin minun kohdassani ja minä otan Harjulan Marin, siinä ei auta ei laupiaat silmätkään. Minä en huoli mistään, vaikka päällään pyörisivät.

Menin kotiini ja kun tulin pirttiin, niin huomasin että Samppa makasi kipeänä loukossa. Renki Pekkakin oli tullut kotiin eikä näyttänyt olevan oikein puhelivussaan. Jokainen äkötti olojaan kuin pottu piimävellissä. Siskoni hiljaksen itkeä puhki muutamassa sopessa. Hänelle minä sanoin:

»Kenenkä turkkia sinä olet ruvennut paikkaamaan?»

Hän luikasi pihalle eikä virkannut mitään, hän eikä muut. Mutta minä paneusin iloseksi ja heittäysin rohkeaksi, volkuilin vaan kuin susi puhteella, viheltelin ja itse kullekin lähetin jonkun sanan niinkuin täyksi, että eikö siitäkään selviäisi kielen kantimet. Vaan siitä ei tullut apua, könöttivät vaan kuin puuhevonen.

Renki Pekka se alkoi puhella, kun näki että minä olen sitä vailla. Ruvettiinpa taas syömään, silloin otettiin minut ja minun morsiameni käsille. Ruvettiin oikein miehissä topuuttamaan siitä, kun olin Samppaa ruhtonut. Pekka tuumasi, että

»syystä on sepälle palkka. Mitäs hän menee syyhyttä saunaan. Siitä tietää mies panneensa vasta aluksi paitansa toisen porokattilaan. Sen nyt viisas olisi tiennyt lähtiessäänkin, että siellä ei kunniankukko laula.»

Isäni vihastui Pekalle ja alkoi niin koston kiihkosella mielellä puhella:

»Kurikka on orren päässä, pala patsaan nenässä, ei kuiva eikä märkene. Kunhan Samppa joutuu emosolalle, kunhan mies kasvaa, hammas karkiaa, niin kyllä kurikka orren päästä putoaa. Varokoon Tapani sitä vaan. Tulee vuoro vielä vieraiksi, ja kun sattuu, niin lisän kanssa se nousee voi porosta.»

»Vaikka Samppa eläisi sata vuotta ja pyhäpäivät päälle, niin ei saa Tapanista ei pukin päitä ei putken polttamata. Suussa on särellä sappi, minkä semmoisella miehellä kuin Sampalla, Tapanin rinnalla», puheli päättävällä tavalla Pekka.

Vaan siitäkös yltyivät koko joukko Pekan päätä panemaan, niin Pekka tiesi olevansa messussa. Ne rupesivat jokainen paahtamaan kuin käärmettä pyssyyn, että Pekka rievulla ei ollut tuumaa tulevata, täytyi kuunnella valmista. Siinä sai Pekka kuulla syntiluettelonsa, miten hän pikkupoikana oli isänsä vanhasta takista napin ottanut omaan takkiinsa, ja miten hän kerjätessään Pietolassa oli taikinan juurta syönyt ja antanut toisillekin kerjäläispojille, ja miten Rikkolan kanoja oli kerran ajellut, että olivat ilmassa sinkoilleet ja hätäyksissään lentäneet Tuhkalan muorin maitohuoneeseen ja siellä viilit sotkeneet kuin puuron ja vellin ja rypeneet itsensä viilissä että talveksi oli tullut vasikan juomista, kun oli pesty ne kanat, ja kukko oli parkunut pestessä, että piika Riitulta oli korvat särkyneet ihan rämäksi, ettei kuule muorin toruntaa kuin vähän himinätä vaan. Tuo viimeinen paha teko mieli minua vähän kutkuttamaan. Pekka luuli, että rupean vuoroni hänen puolestaan puhumaan ja hänen puoltaan pitelemään, vaan en virkannut mitään, olin ääneti kuin säkki loukossa. Pekka tunsu, että hän on nyt joutunut alle kanteen, niin ei hänkään virkannut mitään, antoi heidän kankatella ja marmatella mieliään myöten.

Semmoisenaan se meni. Me tuuman tokeesta ruvettiin Pekan kanssa, ettei milloinkaan virkata mitään, niin niiltä yksipuolelta loppuu lappaminen, kun eivät saa tulta ahjoonsa. Vaan sepä ei loppunutkaan, näytti vaan siltä, että kiltausivat siitä vaan kun emme vastustaneet. Rupesivat, missä vaan saivat, keskensä kärhäämään kuin koirat kylän sikoja, ettei ollut yön rauhaa.

XXIII.

Tuoni käynyt Tervolassa.

»Mitäs siellä nyt Pokke haukkuu, kun säköö, että luulee tuleen syttyvän?» sanoi äitini muutamana Elokuun iltana kalakaukeloa iltaspöytään tuodessaan.

Isäni oli liesihiilloksesta tulta päreesen virittämässä. Päre kun oli syttyä hulmahtanut palamaan, pisti hän sen uunin nurkassa olevaan rautapihtiin ja sanoi: »Se on vanha sana, että silloin tuli päreesen kun kuhilas pellolle.»

Sitte hän hiljalleen astua löntsi pöydän päähän, jossa hän tavallisesti asuskeli, ja istahti ikkunan pieleen. Muu väki, joka oli vasta ruispellolta leikkuusta tullut, istuivat iltasta odotellen alakulosina ja väsyneen näkösinä ympäri pirttiä mikä missäkin, sanaakaan haastelematta.

Yhä alkoi Poken haukunta kuulua kovemmasti. Isäni katsoi akkunasta ulos ja sanoi: »Mahtanee Kanalan halmeen leikkaajat tulla tänne yöksi. Taitavat olla leikkuussa: tässä illan kuhjassa sieltä kuului puheen pälinätä... Kylläpä tosiaankin Pokke räsöttää. Eihän vaan se Kanalan rengin pöyskä härnänne tuota koiraa? Ruvetkoonhan sen kanssa pahoin päin peliitemään, niin kyllä siitä saa vetimensä. Vaan elköön panko pahakseen, jos nilkastaankin löytää... Kyllähän sen kalu härnää, kun niin äkäsesti räseltää kuin tuli katajapehkossa. On silloin mieli vähässä aikuisella tolvanalla, kun koiran hännässä... Ei, yksi nainen sieltä tulla kiskoo. Kävellä silpoo semmoista hojakkaa, ettei häntä perää tavota.»

Renki Pekka istui toisessa poskessa pöydänpää-ikkunaa ja kurkisti ulos, sanoi totisesti, että

»kyllä tulee äkäsesti, tulla tohkasee kuin höyrypaketti markkinahaminaan täynnä herroja ja mustilaisia.»

Jokainen naurahti pikkusen kuivan naurupalan ja kapasi ikkunasta katsomaan ja tunnustelemaan tulijaa. Eipä tuntenut kukaan, ennenkuin aukasi pirtin oven ja työntyi sisään, astui tasaisesti keskelle lattiaa, sanoi kainon hyvänillan. Jokaisen kautta kierteli sitten ympäri pirttiä kättä tarjoten tervehdykseksi, pistipä kättä Renki Pekallekin, joka istui kuin tuomittu sivupenkillä. Pekka katsoa tuikasi terävästi vieraan silmiin, niin kysyvän näkösen katseen, että mistä tämä tuli?

Vieras istua röhähti peräpenkille kuin tavallinen heinäruko.

Äiti kysyi:

»Mitäs sitä nyt kaukavieraalle kuuluu?»

Vieras vähän arastellen sanoi, että

»eipähän tuota semmoista kuulu, jota ei olisi jo ennenkään tapahtunut.»

Tuo sana »jota ei ole ennenkään tapahtunut» punasti kaikkein kasvoja ja pyöristi jokaisen silmät. Kaikki kuuntelivat höröllä korvin varmempaa selitystä, mitä tuolla makasi niitten umpikuljusten sanojen ja salaperäsen mielen takana. Äiti tulehtunein kasvoin ja palavin silmin kysyi suusta sanaa katkasten, että

»mikä todellakin on tapahtunut? Onko kuolema käynyt vai mitä? Totta vissiin oli pätö asiaa, kun näin pitkän matkan kiireinnä työaikana olette lähteneet astua kutostamaan?»

»Olihan sitä vähän asiaa, siksi jotta tien telaksi... Tuoni on käynyt Tervolassa, vienyt paraan parvesta, julkeimman joukosta: isäntähän kuoli Tervolasta keskiviikkoa vasten.»

Noita viimeisiä sanoja sanoissaan hän antoi äänensä väristä. Olisi ehkä hieman itkenytkin, vaan ei saanut kyyneleitä.

Isäni kavahti pöydän päässä seisoaalleen, ja tuo julkea muoto lenti niin jylhän totiseksi ja nuo jo ennestään mustat kulmat tulivat kahta vertaa mustemmiksi ja tuuheammiksi, ja niin synkän loistava, rauhaton katse lennähti ympäri pirttiä hänen pihkan ruskeista suurista silmistään, että luuli salaman lentäneen. Punalti päätään, rykäsi matalan kuivahkon rykäyksen ja kauhistuneella painolla, matalasti mutta niin vahvasti, että luuli alimmaisten seinähirsien tärisevän, sanoi hän:

»Vai kuolla keiskahti veli ja kesken ikänsä... Ei olisi uskonut...»

Pitkän äänettömyyden perästä painoi hän päänsä vähän alemmas ja sanoi:

»Sinnehän se on velka viimeisenki, asia pojan ainoanki...»

Painui isä taas istumaan penkille, siinä tökötti kotvasen aikaa kuin kivettynyt. Nuo vasken hohtavat, leveään puoleiset posket näyttivät vähän vaalenevan, tuo mustan parran sängellä peitetty, vanha leuka ja yhteen näpistetyt lihaset huulet veivät niin rutistuneen näköseksi koko muodon, että ainoastaan tuo korkea otsa oli entisellä paikallansa, silmänsä kirottivat tuokion yhtä mittaa rävähtämättä lattialla olevaan kissan ruoka-astiaan, eikä ukko näyttänyt kuulevan vaikka olisi ampunut korvan juuressa.

Äiti löi käsiään yhteen ja harmista väristen:

»No Herra hyvästi siunaa... Herran edessä ei ole yhtään asiaa mahdotonta .. Ei olisi uskonut, kun toissa pyhänä kirkolla niin keppelänä kuin kymmenvuotias poikanappelo tuli niin ystävällisesti tervehtimään: ei tiennyt että on viime kerta. Niin on, kenen vuoro tulee, niin täytyy lähteä, ei auta voima ei viisaus. Kaikki olemme sen merkkilampaita, ottaa kenen tahtoo, ei ole rautaa rinnassa kellään.»

Vieras painoi päähuivinsa vähän enemmän silmilleen ja heilutteli itseään kädet autuaassa kähermässä polvien päällä ja lausuili murtuneella painolla:

»Niin on, ei ole paremmasti: hän on muuttanut pois tästä matosesta maailmasta, hän on tehnyt sen, joka on meillä vielä tekemättä. Ei tule muuten sanoa, kuin että autuas ain' öin päivin muistanee tykönsä rientävän kuoleman hetken.»

Hän peitti silmänsä huivin nurkalla ja hänen leveät hartiansa niin lystin näkösesti notkahtivat, kuin olisi koira liikahtanut heinäruvossa. Tuokion äänettömyyden perästä jatkoi nyökytellen katkeamatta:

»Kyllä se on kamalaa, kun semmoisen täysirahkeisen miehen melkein terveestään pitää lähteä kuin markkina. Viikko takaperin oli mies ihan terve kuin rautanen jänis. Viimme pyhänä se tuli kipeän nuusaksi ja sitte oli taudin vointeessa tiistai-iltaan. Silloin lypsyjen aikana se rammasi sen aivan yhteen sanaan tunnottomaksi.»

»Tahtoiko se pappia?» kysyi äitini.

»Ei se tahtonut eikä siihen kiireesen olisi kerinnyt, vaikka olisi lentämällä hakenut, eikä se sitä tarvinnutkaan: se toissa pyhänä kävi ripillään ja Jumalan sana se on viljellyt. Tiistaina vielä puolisten tienoillakin luki oikein hartaasti Armon järjestystä ja Hengellistä sydämen herättäjää, kunnes se kouristi. Tuokion perästä kun se tointui tajulleen, niin me Keikka-Riitan ja Murto-Maijan kanssa veisasimme Sijoonista pari virttä ja virsikirjasta: 'Minä vaivanen mato ja matkamies, monta vaarallista vaellan retkee' ja 'Sen Herra aina autuaaksi Sanassaan sanoo vakaaksi.' Sitte minä oikein helakasti alotin virren: 'Ah' surutoin koskas synnistä lakkaat', jota se kuunteli oikein kirkkailla silmillä. Vaan silloin se heti kouristi ja siinä rytäkässähän siltä purra rotasi sydämen. Voi surkeata, se ei ole lasten leikkiä», ja eukko näytti koettavan katkerasti itkeä ja painoi silmiään huivinsa nurkalla.

Kaikki olivat äänettöminä ja mietteissään. Isän kookas vartalo pöydän päässä, pää pöytään sujutettuna, oli kuin luokin paininpuu.

Hetkisen äänettömyyden perästä tuon vieraan kasvoissa väikkyi ilo siitä että oli onnistunut tehtävässään hyvin. Hänen leveä muotonsa tavattoman pitkässä kaulassa paistoi kuin hallayön kuu murheisen taivaan rinteeltä kylmäneelle kaalimaalle ja hän kertoili:

»Kyllä se tuoni teki veräjän Tervolan taloon, joka ei ole tukittu. Vaan ei auta surut ei huolet, ei saata mennä menneen jälessä. Kovalta tuntuu syrjäsestäkin, mitä sitte siitä, joka käsissä kipertelee. Kyllä lesken mieli ei makealle maista. Vaan toiselta puolenhan se lohduttaa, kun tietää autuaana lähteneen.»

»Oliko se viimeisellä oikein hätäseessä tilassa?» kysyi äitini niin hartaalla painolla, että hänen vähän entistään kumarat hartiansa lusahtivat vielä kumarampaan.

»No sehän oli kauhean hätäseessä tilassa, juuri niinkuin ryöväri ristin päällä. Vaan se meidän veisuu sen muutti kuin vedellä pesten ihan toisenlaiseksi. Sen kerrassaan näki, että nyt siitä on synti eronnut: se katseli niin kirkkaasti kuin taivaan enkeli. Vaan minä veisasinkin oikein kovasti ja likellä, että kuulisi sanat tarkkaan.»

»Kyllä se on sentään kaunista, että päästä oikein lähtemään semmoiselle matkalle. Vaikka se on jälkeen jääneistä raskas se surun turkki, vaan kyllä se aina jääpä aikaan tulee, jos lähtevä evästä saapi», sanoi äiti.

Isäni nousi, kävellä kaahni puolipitkillä askelilla uunin luo, jatkoi päreen pihtiin ja tuumaili:

»Sitä se koira illalla ulvoa jollotti. Minä jo sanoin, että ei se pateetta mene.»

»Niin entäs se tuononen unesi? Mitenkäs se olikaan, jota puhuit eräänä aamuna ylös kankoissasi? Se Tervolan uusi rustinki, miten se olikaan?» kysyi äitini hyvin kelkkiästi ja iloa leimusivat hänen suuret mustanharmaat silmänsä ja koko hänen pitkänhoilakka vartalonsa näytti kohonneen siitä äskösestä alennuksesta.

»Niin, olihan siinä velimiehen talossa tässä tuonoin unissani uusi rakennus tekeillä, jonka harjavuolta tunteemattomat miehet iskivät sijalleen, eikä siinä näkynyt itseään. Ne tekivät niinkuin omin lupinsa sitä rakennusta. Tuossa se nyt on se uni, vaikka minä ajattelin, että unet on öitä myöten, näkijä unen jälessä. Vaan kyllä se sieltä aikaa voittaen koituu. Kyllä se unikakkinen tietää.»

Äitini rupesi pankolta padasta velliä ammentamaan maljoihin ja kanteli pöydälle ja puheli:

»Kyllä siihen Tervolaan aukesi isännän tila, kuka häneesen nyt pääsee. Sen kyllä tietää, että ei se nuori leski tule kauvan ilman miehettä aikaan ja talon hoitokin se kaipaa. Ei se reki kauvan pysy tiellä, jota yhdestä aisasta vedetään.»

»Kyllä se miehiä saa välilläkin panna. Semmoiseen taloon on tulijoita ja semmoiselle ihmiselle: se ei olekkaan jonni joutava töppösen lesta. Olipa heitä Sivolankin emännällä kosijoita. Kun jäi leskeksi, niin paikalla alkoi kulkea kuin myllymiehiä toinen toistaan parempia. Vaan eipä hänkään osannut ottaa kelpo miestä. Paha on paljosta valita, sanotaan, ja tosi onkin. Olisi sillä ollut tarjona pätösemiäkin miehiä: semmoisia kuin Kempaalan Mattikin, joka on harras herännyt ja tarkka kuin saivaren nylkijä. Se muka ei huolinut siitä sen tähden, kun se on silmäpuoli, rokonrikko, mustaverinen, isonenänen ja se käsnämölli siinä alahuulessa. Mikä vika se siltä oli? Itsehän se kantaa ne, ja siksi toiseksi näköhän on kuten Jumala luopi», lopotteli vieras.

»Sen silmänsähän kuuluu markkinassa tapellessaan tapanneen», sanoi renki Pekka tynnosti.

Sitä ei vieras ollut kuulevinaan, kertoili vaan:

»Sittehan se otti sen suruttoman roikaleen, kun se oli potra ja komea. Tosin hyvästi se kuuluu talonsa hoitavan ja emäntänsä pitävän suuressa arvossa, vaan mitäs tästä katoavasta, joka kestää niin vähän aikaa. Täällä pitäisi etsiä sitä tavaraa, jota ei koi syö eikä ruoste raikaa», huokasi pitkään kuin venyttelevä rahtihevonen, että nuo römäkät hartiat rytkähtivät pitkältä alaspäin.

»Niin, onhan siellä se Joensuun entinen Samppa, vanhapoika. Sen se Tervolan leski ottaa», sanoi äitini, ja työväelle, jotka tynnessä istua nököttivät iltasta odottaen, sanoi hän, että

»nyt on iltanen valmis.»

Hetipä kapsahtivat pöytään ja vieras käskettiin yhteen joukkoon. Kaikki yksituumasesti rupesivat syödä rapelehtamaan surutonna kuin kananpoikue. Vieras jatkoi äidin puheesen:

»Kylläpä ei ole paljon muutenkaan, ettei Joensuun Sampan päälle arpa lankia isännäksi päästä Tervolaan. Se onkin niinkuin tehty siihen sijaan, ja sen lisäksi se tietää Jumalankin sanasta enemmän kuin joku tolikka. Ja onhan se tarkka, sen tietää siitakin, kun yksiä sarkahousuja on pitänyt kesänsä talvensa pyhähousuina ilmosen ikänsä ja vasta on polvet paikoissa. Sen tietää siitä jo, että se osaa tavaransa katsoa.»

Äskönen sortavan näkönen suru oli vieraasta ottanut kyytinsä. Matlakoissa silmissä ja talimaisissa pöhlö kasvoissa ei jälkiäkään näkynyt; ainoa mitä voi huomata hänen muodossaan oli tuo paksun leuvan raskas, totinen liike, kun se ahkerasti tehdä hietritti hienoa vatsan täytteeksi.

Syötyä äiti vei vieraan porstuan pohjassa olevaan kamaripökinään ikäänkuin haastatellakseen salasia. Muut kaikki sukittivat kiireimmän kautta yöpahnoilleen, mikä minnekin.

Minulla veli Sampan kanssa oli unisija porttiluhin soppeen tehdyllä ravatilla. Me pötkähdimme siihen kuten ainakin väsyneet työmiehet. Samppa ihan sillä kertaa nukkui, ettei tiennyt enempi kuin hako minun liikkeistäni, kun minä viehkuroin tilani reunalla.

Minä keturoin selkäni tiessä, ei unta kuulunut ei näkynyt. Tuntui niin kamalalta. Oli kuin olisi jotakin tullut hukkaan. Mitä enemmän siinä kiemuroin, sitä oudommaksi painui mieleni. Koko maailma tuntui kopisevan tyhjältä. Suuren kolon oli tehnyt tuoni, kun vei ainoan sukulaisen, joka minua oli ymmärtänyt. Epätoivon pilvien raosta vilahteleva tähti Harjulan Mari oli enää jällellä näyttämässä tulta myrskyn salon rinteisellä tiellä. Vaan poissa oli se, josta olin toivonut apua juuri tässä asiassa. Silmät renkaalla katsoa äjötin pitkään naulassa riippuvaan renki Pekan kaulahuiviin, joka vaan hiukan kuumotti niukassa illan valossa. Joka haaralta oli pilkkosen pimeä eloni, ei yhtään valon pilkausta. Niin olin kuin kaivossa ja kansi päällä, mieleni musta kuin tervasankko. Nousin ylös, kaahuroin pihalle. Siellä oli niin lienteätä, leuhakkata. Etelän mieto henki huokaili kuni rauhan unta nukkuva lapsi

hiljasessa kehossansa. Verkalleen vaan nuokkui rukiin raskaat tähkät. Ainoaa ääntä pitivät aitan perässä olevan haavan lehdet, jotka toisinaan aina läpätivät juuri kuin olisivat tahtoneet nauraa minun tyhjän etsimiselläni. Pakeneva aurinko oli imenyt perässään luoteiselta taivaan reunalta kultasen iltaruskon leimuavat varjot, ettei ollut jälellä kuin muutamia hohtavia viilekkeitä kaitasien pilven suikaleitten alapalitteessa, jotka kohta hupenivat aivan olemattomiksi, jättäen jällelleen vaan mustan öisen seinän. Niinpä oli öinen mielenikin. Kaiken valon oli pois vienyt tuo odottamaton setäni kuolemansanoma. Tuo itsepintasen totinen kuu, joka kiipesi korkeutta kohti vesietelän taivaan jyrkkää seinää, ei voinut lähettää yhtään valon pilkausta minun pimeään sieluuni. Kävellä latostelin yön rauhallista uneksivaa piennarta ympäri ruispeltoa hiljalleen kuin kissa, jänistä vainoten. Tulla väläilin takaisin toista piennarta, joka kulki kamarin peräti. Kamarin peri-ikkunasta tunkeusi hämärä kynttelin valo, joka ulkona sekausi täyden kuun miettoon valoon. Juuri ikkunan sivu kulkiessani hajanaisesta ikkunan ruudusta vuoti korviini hiljasen imelä kikatusnauru ja Harjulan Marin nimi. Se lenti teräsnuolena korviini läpi, että kohona hypähdin, vaan siitä sain hengityksen lämmintä kesä-ilmaa lumiseen mieleni tarhaan.

Kohonnein rinnoin kävelin äidin ja vieraan luo pieneen kamariin. Asian nimenä kysyä juomista, vaikka tarkoituksena oli katkasta heidän keskustelunsa minusta ja Harjulan Marista. Kun aukasin kamarin oven, silloin vieras kadotti aivan tukkunaan tuon mälpäjän puhekykynsä. Äiti kammahti, että hänen voimakkaat pulleat hartiansa rutistuivat paljon läjemmäksi ja tumman ruskea hiusmarto kohosi melkein päälaelle ja kaitasen puoleisista poskistaan vaivain ja vuosikymmenien vihurin tähteeksi jättämä puna karkasi aivan näkymättömiin, että hänen mustan harmaitten silmäinsä hätäsen terävästä katseesta ja harmaan tuhrakoista kasvojen juonteista tummassa kynttelin valossa voi lukea aivan selvään, että keskustelu oli minua ja Maria koskevista asioista. Vieraan kieli sokkelehti ja koetti etsiä sanoja, kuin säikähtynyt jänis reikää laihopellon aidasta, ja sotkeusi ihan siihen paikkaan kuin kukko tappuroihin, kun minä mulautin oikein polkevan tuikean silmäyksen vasten hänen leilimäistä muotoansa. Puplekehti sitä ja tätä, että inhottavalta tuntui koko löpinä.

Kuultuani äidiltä juomispaikan menin tieheni ja jätin heidät jatkamaan alotettua työtään. Menin vuoteelleni, eikö jo uni ottaisi rekeensä, vaan ei vielä kukaan kuulunut. Tuntui vaan yhtä tyhjältä ja kamalalta.

Aamulla heräsin pahasta unesta. Väsynyt olin ja tunsin pääni raskaaksi. Kävelin pientarelle vähän tuulluttelemaan pouta-aamun raikkaassa ilmassa. Sieltä tulini pirttiin, jossa oli vilkasta keskustelua kuin ylimmäisten pappein kokouksessa. Pääpiispana oli isäni, jonka suuhun katsoi jokainen avossa suin kuin parempatakin saalista. Renki Pekka ei näkynyt välittävän, työnti vaan repaleista nuttua päälleen, haukotella vengautteli niin imelästi, että vesi tihisi unen töhmeröisistä, pikimustista, tiirisko silmistään ja alakulosen näkösenä, hartiat vähän kumarassa, lähti astua nyrkkäsemään leikkuuksen rinteeseen.

Minä otin kenkäni uunin korvalta ja riipasin jalkaani. Istahdin penkille kuulemaan sen kokouksen päätöstä, jota ei kauvan tarvinnut odottaa. Isäni heti luki sen semmoisella äänen painolla, että siinä ei tuntunut olevan valitusaikaa ollenkaan.

»Tästä lähdemme kaikki muut velivainaan hautajaisiin paitse ruotiämmä ja Tapani jäävät tulen pitimiksi ja renki Pekka töitä toimittelemaan. Mieron hevosjoukkojen tähden tarvitsee olla Tapanin ruotimummolla kumppanina, etteivät saa toukoja sotkea.»

Minä tuon kuultua kiepasin ulos ja kävellä rihmoin Pekan luo. Aloin leikata kahmia vähän harmin viehkassa, että Pekkakin huomasi minulla kiireen olevan. Kovasti kahisi raskasteränen lynkäruis Pekankin eteyksillä. Tiheään nousi pitkät, kellahtavan vaaleat pijoukset, jotka hän aina roiskautti järeälle sängelle sidottavaksi lyhteisiin. Muuta ääntä ei kuulunut kuin sirpin jurske ja rukiin kahina koko pitkänä aamurupeamana. Tuosta äänettömyydestä jäätyn rintani, että kun huudettiin syömään, niin poveni tuntui pakottavan täydeltä. Ei tuntunut ruokaa sinne mahtuvan. Pekalle sanoin:

»Menepäs syömään, minulla ei tunnu haluttavan.»

Tuosta Pekka näytti vähän oudostuvan ja höröstyen hän kysyi:

»Eikö peijaisiin kutsuttukaan, eikös sinne muut jo ole laittaumassa?»

»Ei ole minua kutsuttu, ja nurkkia nuuskimaan en lähde.»

Pekka naurahti ja sanoi, että

»korea on kutsuttu vieras, kutsumaton koreampi.»

»On se niin korea, että sille tarjotaan luut lihoista, päät kaloista, kuoret leivistä kovista ja saa seistä oven suussa orren alla, kahden kattilan välissä, kun sinne menee kärkkymään», sanoin minä hyvin kolkolla äänellä.

Pekka kävellä vihmoi kotiin, minä jäin työhöni. Leikkasin muutaman lyhteen, lähdin huvikseni kävellä völäilemään pitkin piennarta. Menin metsään, istuin kivelle. Pullistui poveni, kun ajattelin miten halulla olisin tahtonut nähdä vielä kerran setääni edes elottomanakaan. Köllähdin kiven viereen, pääni mättäälle, takkini liepeillä peitin pääni, ettei nuo harvat alakuloseet sääsket tulisi viemään viimmeistä rauhaa, ja antausin muistelemaan ystävääni. Vaan siihen nukuin lehtikoivujen ja kuusten hiljasessa hymyssä.

Olihan muutaman sormihaaran päivä kiertänyt puolta päivää kohti, kun sekavaa unensotkua nähdessäni unimieliin kuului outo korahdus. Silmäni pyöristyivät ja edessäni aivan likellä näin pilkkaotsasen hevosen, pää viidentenä jalkana, sieramet höröllään, katse tutkivan terävänä, minua lähenevän niin vakaisin askelin, ettei kaulassa oleva kello vahingossakaan kalahtanut. Taas korahti sieramet kummastukseksi minun siinä olostani. Minä en liikahtanut, katsoin vaan sen hevosen kujeita. Se yhä vaan vähä väliin korahdellen läheni. Jalkansa näytti jokaisella siirroksella panevan sillä varan maahan, että tarpeen tullessa ovat valmiit viemään. Kuta lähemmäs vetäysi, niin sitä ystävällisemmästi alkoi katsella ja ympäriinsä haistella ikäänkuin tahtosi minua auttaa. Siitä nousin ja puhuttelin vähän sitä hevosta, joka näytti iloissaan olevan siitä, että pääsin ylös.

Nyt olin kuin uusi mies, oli kuin olisi tuuleen hävinnyt rinnastani se pakottava kasa. Luonnon rauhallisuudessa olin saanut kuitata sitä yöllistä rauhattomuutta ja univelkaa. Irtonaisin mielin kävellä rihmoin kotiin. Pekka oli tullut leikkuuksen rinteeseen. Minä menin kotiin aamiaista etsimään. Siellä oli Tuonelan tyhjiys ja kuolon hiljasuus. Vanha vapiseva harmaapää ruotimummo pirtin ovisopessa sukkaa kutoa jampi ja kissa keskellä lattiaa miessä huoletonna maata motkotti. Minä rohuilin ruokaa, söin mitä löysin. Makupaloja ei ollut saatavissakaan, ne olivat lukon takana. Suolamuikkuja, piimää, leipää työntelin nälän silmään. Lähdin siltä silmääni Pekan luo pellolle. Leikata rotistimme kuin kilpaa koko pitkän pitusen lauvantai päivän, että yksi jurmitus kuului ryömylleen painuneen rukiin rinteestä.

Maanantaina puolisten edellä Pekka pijoestaan nostaisaan leikkuuksen rinteestä ilosesti sanoi, kun huomasi peijaismiesten kekkasevat päät vilkkuvan rukiin yli:

»Nyt se tuo joutilaan valtakunta kotiutuu. Nyt se on mennyt suusta, vaan ei mielestä. Ne on peijaat likellä, vaan pahalla puolen.»

Minunkin toinen suupieleni jo vetäysi nauruun, vaikka ne koko pyhän ajan olivat niin kontetuksissa, etteivät puhumaankaan sujuneet. Mekin lähdimme puolipäiväselle ja pirttiin tultua havaitsimme kaiken rahvaan kotona rekottelevan, niin ilosena kuin saaliin jaossa. Liisa veisaili hiljalleen tyytyväisenä, vaan kasvoilla ivallinen ylenkatse silloin kun hän katsahdelti meitä Pekan kanssa sinne sivupenkille, jossa me alakulosina istuimme, kuin valmiin katsojat. Isä, äiti ja sisko ja toiset veljet puhuivat vilkkaasti pöydän latvalla siitä, miten pitää ruveta purkamaan sitä testamenttia, jonka veli vainaja on tehnyt vaimonsa kanssa, että pääsee perilliseksi veljensä talouteen. Isä sanoi kuulleensa muutaman niistä peijaisvieraista sanovan, että se ei ole tullut se testamentti vahvistetuksi. Silloin muitten silmistä paloi voiton liekki. Isäni aikoi lähteä kaupunkiin puhumaan asiasta erään virkaheitto tuomarin kanssa. Siihen hän tuntui luottavan, että kyllä se parastaan koettaa, kun lupaa osan saaliista. Liisa veisaili vaan, ei näyttänyt välittävän koko perintöjutusta.

Ruotimuori tuli sanomaan:

»Potut on pehmeät, kiehuvat ihan liemeksi, jos ette käy pois.»

Äitini sen kuultuaan lähti ruokapuuhaan ja heti toikin pottumaljan pöydälle ja muuta siihen lisäksi, että tuokion perästä oli pöytä täynnä ruokatavaroita. Siinä oli peijaistulijaisia: muutamia ryynipiirakkaita, joista kappale meille Pekan kanssa eteen pistettiin äänettömästi päästä ja melkein samalla silmänluonteella kuin koiralle.

Syötyään isä lähti kaupunkiin tuomarin pakinaan. Muut suti puti töihinsä ilosina. Minä ainoa tyhjän kaipaaja olin alla päin pahoilla mielin kaiken kallella kypärin.

XXIV.

Luullaan hulluksi.

Ei ollut mitään puhekumppania minulla muuta kuin tuo renki Pekka, kasvava hulivili poikaketale. Ja

ne tarinat eivät olleet mitään mieltä keventäviä, joita hänen kanssaan voi puhella. Syvimmät tunteet täytyi salvata sydämeensä. Vaan eipä se pato kauvan kestänyt, ennenkuin alkoi yli äyräitten kuohua. Täytyi etsiä semmoinen toveri, joka voi sulun aukasta, ettei pato murtuisi.

Eräänä päivänä päätin lähteä Harjulan Marin luona käymään. Kävelin rantaan, ajatukset kevensivät jalkani, pitkiä tulivat askeleet. Rantaan päästyäni hyppäsin veneeseen ja nykäsin purjeen päälle. Ähmä vihuri otti mukaansa, lennätti venettä kuin lehteä, että muutaman tunnin kuluttua olin matkani perillä.

Mari otti ystävällisesti minut vastaan ja hänelle kerroin asiani ujostelematta, kerroin mieleni tilan pohjaa myöten. Hän kuunteli. Lausui viimein:

»Enkä nykyään mene vielä naimisiin, vaikka kuin hyvä tulisi tahtomaan: siihen lystiin kyllä kerkiää oiki kiirein. Sen kyllä sanon kerrassaan, että poissa olisin älyltäni, kun rupeaisin semmoiseen joukkoon päätäni kaupalle, kuin on teidän talossa. Säärenihän oli ajottu ensi näkemässä katkasta, kertoi tuo Mäkelän huonemiesmuori, joka oli kuullut uhkauksen. Ja sinuthan kuului ajotun ajaa suineen puineen pois kotoasi, kun minut vaan ottanet eukoksesi.»

Minä sanoin, että

»paraiten se pappikin panee, minkä semmoiset akat. Vaan kyllä siinä on vähän perääkin, ei se aivan emätöntä ole. Mutta se on juuri sen akan hyvää työtä: sehän tuli aivan asioikseen sinua panettelemaan.»

»Viehän vaan isällesi ja äidillesi terveisiä, että rauhan saavat minusta nähden», sanoi Mari päättävästi.

Minua rupesi värisyttämään.

Puhelimme kuitenkin yhtä ja toista vielä hyvän aikaa, ennenkuin lähdin pois. Hyvästellessäni kysyin, että

»tokko saan edes puheilla käydä?»

»Vähän kai se minua liikuttaa, kun ei itseäsi haitanne. Vaan itsehän saat selkänahallasi maksaa ne kyläkulut. Sen puolesta katsoisin paremmaksi, että pysyisit kotonasi.»

Lähdin kotiin soutelemaan. Ajattelin, että ei se päätös pidä paikkaansa... En usko että Mari ei minusta huolisi ... en usko ... en usko. Annetaan vaan ajan kulua, ei huolita hätäillä. Hiljaa se härkä kyntää, vaan hyvän se jälen tekee. Ja niin menin miessä huoletonna kotiin.

Siellä älä pääsi rahvaasta. Nyt siellä vasta ilma nousi. Olivat purra pistää syödä ihan siltään. Saivat uutta juurta huomeneksi, pääsivät niinkuin uutta jälkeä laklattelemaan. Minä vaan äänetönnä kuuntelin ja katselin, että mikä verkko tuossa nyt peräksi pannaan, tuleeko nyt sanoista siltää, kestäkö noitten kerällä nyt loppumattomasti lappamista. Vaan kestihän sitä, ei tullut toista päätä. Minä vaan äjötin äänettä kuin urkkomiehen purakka, teeskelin työtäni, hyräelin laulujani. Koettelivat oikein uuten uhkain kaivella vanhaa Aatamiani, vaan eipä se vanha mies leikistä suuttunutkaan. Pysyin rauhallisena ja ystävällisenä kaikille. Pari viikkoa myllyä käytettyään tulivat siihen päätökseen, että minä en ole täydellä taidollani, vaan minut on Harjulan Mari syöttänyt itseensä ja siten saanut taidottomaksi. Ennestään muistivat, että minä en sietänyt kolmea pahaa sanaa, ennenkuin sai tietää mistä tuulee ja tuli kysymys kuka kentän korjaa. Vaan nyt kun ei näytä korvia olevankaan. Mikä sen nyt olisi niin lampaan maidolla juottanut, jos vaan älyllään olisi.

Ja jopa rupesivat viimein houkuttelemaan, että antaisin jonkun tietäjän koettaa päästää, että eihän ota, jos ei annakaan, ja pyysivät lupaa saada tuoda velhon konstiaan koettamaan. Vaan minä sanoin sillä kertaa loppuvan päivien siltä mestarilta, kun vaan joutuu minun eteeni. Vaan eräänä pyhäpäivänä sittenkin hakivat muutaman poppaämmän, joka oli heidän mielestään oikein maklakka viekottelemaan. Arvasinpa heti, kun tuo vieras tuli, että se ei ole kunnian tiellä. Katselin sitä vierasta kuin mato mättäästä, että eikö huomaisi jo katselusta paraaksi pysyä erillään. Vaan eipäs. Akka kun oli syötetty ja juotettu, niin rupesi peliin. Minä olin pitkälläni pirtin penkillä, niin tuli kutkuttelemaan korvani juureen. Minulla viha kiehui kuin pikipata. Koetin kumminkin puristaa, sillä tiesin että ei siitä hyvä seuraa, jos liikkeelle sen päästän. Siivolla käskin pois, vaan se ei kuin enemmän ja enemmän alkoi liverrellä ja silitteli hiusmartoani, kiitellen sitä kauniiksi. Mutta silloin en kerinnyt saada itseäni kiinni, kun hyppäsin kuin ammuttu ja siipasin sen akan ovea kohti, että rötjähti kuin märkä roivajas oven pieleen, josta väleen selvitteli itseään pönkilleen.

Kaikki luulivat todella minua hulluksi ja yrittivät hallitsemaan, vaan en silloin pysynyt niin vähällä väellä. Liepsautin sitä akkaa vielä kartanolle ja sanoin, että

»jos nyt et älyne huveta pois silmistäni, niin päiväsi lopun näet sillä kertaa.»

Silloin löysi akka liinasukkansa, ei katsonut takaisin kun otti liehkoa. Tapailin kepakkota, että antaisin loikkiin vielä terveisiksi. Samassa keräysivät minua uudestaan tavoittelemaan, luulivat minun päättömiä tekevän. Vaan sanoin, että

»nyt jos ette jätä rauhaan, niin saatte kohta minun oikeasta kädestäni maistaa osanne jokainen. Saatte huokua hihaanne ja tietää, että minä en ole teidän vanki. Jos muu ei auta, niin te lautoihin, minä rautoihin. Sen kirotut, te vaan laittautte minua paistamaan kuin käärmettä pyssyyn. Minä koetan hammasta purren painaa pahkaani ja olla vaiti, että heittäisitte pois tuon alinomasen loilotuksen, mutta siitä hulluksi nousette vaan, vaikka minua luulette hulluksi.»

Purin hammasta ja polin jalkaa ja karjasin, että

»pakenettako pois silmistäni vai tahdotteko tietää, mikä mies Mooses oli!»

Silloin luikasivat hönttyynsä ja jättivät minut kartanolle. Minä lähdin kävelemään. Kävelin metsään ja siellä olin koko päivän. Heti hävisi viha, vaan paljon jätti työtä jälkeensä: paljon oli ajatuksia. Kaduin että suutuin niin armottomasti ja lupasin itsekseni, että en suutu enää niin sokeaksi toista kertaa.

Iltasella tulin kotiin. Väki oli kuin kynsille lyöty, ei kukaan puhunut paljon mitään. Äiti itki huivi silmillä. Minä menin tallin yliselle heinille nukkumaan. Yksinäisyys tuntui olevan lystintä.

Huomenaamuna menin työhöni karhitsemaan peltoa. Siellä laulelin ilman lintusille mieleni vaiheista.

Heittäysin taas iloseksi. En ollut tietävinäni mistään mitään, tein työtäni, söin ruokaani, en puhellut sanaakaan muitten kuin Pekan kanssa. Väliin kävin aina Harjulassa kylässä. Äiti rupesi manaamaan, että hän saisi tehdä mulle pikku taian. Ja sanoi olevansa siitä vakuutettu, että minulle on syötetty se mieliteko, joka mulla on Mariin, ja sanoi kaksi kertaa nähneensä unissaan, että minkälaisessa paikassa on vielä syötettykin. Vaan sen kielsin kuoleman uhalla pois. Hän itkien koetti rukoilla ja houkutteli, että

»tiedäthän sinä itsekin, että konsti ei ole kangella käännettävä. Ethän siihen nyt kuole, jos syöt muutaman palan, jonka laitan, ja annat pestä itseäsi.»

Silloin taas rupesi vihan tuli hehkumaan rinnassani. Luulin jo liekkien suun sieramen kautta leimuavan, vaan niinkuin olin aikonut itseäni hillitä, en päästänyt valloilleen, purin hammasta ja lähdin kävelemään. En voinut sanoa sanaa, niin olin täperällä. Jos olisin yhdenkään sanan sanonut, niin silloin olisi viha hulmahtanut pilvien tasalle.

Nyt tiesin vasta oikein, miten vahvasti ne uskoivat sen, että minä en ole oikealla älylläni, ja arvasin, että ne koettavat salaa minulle syöttää niitä parantavia aineita. Ja kun minä tiesin miten inhottavia aineita semmoiselle mielivikaselle syötetään, joksika minua luulivat, niin alkoi pelottaa kuin kuolema. Jos milloin tarjosin ruokapalaa suuhuni, niin aina juoitui mieleen, että jos tuossa lienee käärmeen raatoa tai kutevan sammakon raatoa, naaraskissan suolta ja raatoa, ja sitä ja sitä vielä ilkeämpää ainetta, jota tässä en voi mainita. Eikä ollut pitkä aika ennenkuin kolmeen eri kertaan tapasin tekeillä semmoisen syötin. Sitte en uskaltanut muitten tuomaa vettä juoda, en muitten pesujäleltä ruokaa panna astiaan, enkä ketään voinut uskoa näkemättäni keittoa padasta panemaan kuppiini, enkä muitten pesemää lusikkaa suuhuni, enkä leipää alottaa, vaikka olisin syömättä jäänyt. Saunassa en uskaltanut kylpeä muitten viemällä vastalla, enkä peseytyä muitten viemällä vedellä, vaatteet pelottivat joka kerran kun päälleni panin, että jos tuohon on hierottu sitä ja sitä. Lakkaamaton pelko oli joka paikassa. Unesta kun heräsin, niin jo tuli mieleen, että jos nukkuessa ovat hieroneet sitä ja sitä ruumiiseeni.

Nyt alkoi kotona olla ikävä, ei koti kodolle tuntunut, ei ollut yhtään niin pelottavaa paikkaa kuin koti.

Synkkämielisenä kuljeskelin päivät pitkät toimitellen hiljasuudessa askareitani. Tästä saivat lisää uskoa hulluudestani, ja kohta alettiin kylässäkin puhua, että minä olen heikkopäinen. Ihmisiä alkoi kulkea katsomassa kuin parempaakin. Niinpä eräänäkin pyhänä kun lähdin metsään kävelemään huvikseni, niin sillä aikaa oli tullut minun syntymäkylästäni isäni sukulaisia, iso joukko vieraita katsomaan sitä kummaa, kun tytön syötännästä on mies päävikasena.

Minä omia aikojani kävelen kotiin kuin kelloton hevonen hölkötellen vaan, niin huomaa pellon piennarta astuissani, että miehiä seisoa volhottaa kartanolla kuin helluntai-epistolassa. Siinä oli ruhaakin, rampaakin ja jokaisella silmät minuun päin. Minä arvasin, että minkä tähden on vieraat tulleet. Heittäysin hyvin iloseksi, menin miesjoukkoon, tervehdin kaikkia, kyselin kuulumiset ja aloin puhua rupertella yhden ja toisen kanssa minkä kerkesin. Kerroin kaskuja, jotka hyvin naurattivat vieraita. Nauroin ja remusin, että saivat oikein kyllykseen vähämielistä.

Vanhukseni olivat hommanneet niille vieraille, että niitten piti houkutella minua taipumaan tietäjien

parannettavaksi. Ja jopa muutama, joka luuli olevansa paras siihen toimeen, kutsui minut yksinäiseen paikkaan ja siellä alkoi tuumata hyvänä miehenä, että miten minun asiani on pahalla kantilla ja miten käypi hullusti, jos en ajassa korjuuta itseäni, että minun käypi aivan samoin kuin Kärpäs-Juuson, jos vaan vielä muutaman kuukauden tuonaan menee. Selvitti miten se ja se oli samanlaisissa pauloissa ja miten sen Vornikka ukko pelasti.

»Ja nyt on paras aika: yläkuu vielä. Niin mene sinä kanssa sinne tahi laita hakija tänne.»

Kävi karvalleni, sanoin äkäsesti:

»Heitä nyt pois se homma, tahi minä suutun ja rupean nauramaan.»

Se yhä jatkoi, että

»lupa on leikkiä puhua, vaan ei ole pakko ilvennellä. Kyllä tässä on asia siksi suuri, että ei siitä pääse suuttumalla.»

Vaan silloin kun minä vetäsin poskeen sitä hyvän tuuman keksijätä, niin se kuului seinänkin taakse, että jo se nyt putosi, ja sanoin, että

»joko se asia nyt tuli maksetuksi, jonka viime markkinoilla Haatajan kartanolla reestäni varastit, vai tahdotko toiselle puolelle saman verran?»

Vaan siihen tyytyi ja lähti pois muitten joukkoon ja uskoi hyvin, että minä olen nöyräpäinen, ja selitti, miten sen kanssa pitää varoin puhua ja miten häntä veti korvalle kun hän vähän vasten sanoi:

»En eläissäni ole parempata maukkua saanut. Vielä nytkin senki seitsemällä äänellä korvani huutaa tiliä.»

Minä kutsuin Kestilän isännän kahden kesken ja sille kerroin juurta jaksain kaikki alusta loppuun koko tämän jutun, millä tavalla se on alkanut ja mistä syystä niillä on syytä luulla mielivikaseksi, miten minulla on ikävä olla kotona, kun täytyy semmoisen pelon orjana olla, ja miten olen varmasti päättänyt, että otan, jos saan, Harjulan Marin eukokseni. Ja pyysin, että hän puhuisi vanhuksille minun puolestani, että viimeinkin heittäisivät edes tuon taikahomman pois.

»Jos eivät heitä niitä joutavia kujeitaan pois, joilla ne minua niin paljon kiusaavat, niin se on niin likellä kuin kaukanakin, että saavat minusta todella mielivikasen, sillä minä en enään kauvan kestä.»

Kestilän isäntä uskoi puheen tarkkaan ja puhui vanhuksilleni. Vaan ne eivät päättäänkään kääntäneet, eivätkä olisi uskoneet, vaikka joka puu metsässä olisi huutanut: Tapani ei ole mielipuoli. Ja niin asiata ei parantanut ei neulan edestä sekään yritys. Täytyi tyytyä entiselleen.

Tuossa parressani koetin aikaani hilata eteenpäin toivossa, että tuleehan pää vetävälle, että väsyhän ne viimein.

XXV.

Hukutin tupakkineuvoni.

Kuukausi toista oli kulunut siitä kun olin käynyt Harjulassa. Lähdin taas myötätuulen selkään. Päästyäni selälle pyörähti tuuli vastaseksi, joka viivytti vähän matkaani, vaan hupasta se sentään oli. Syksysen yön tuuli röyhyytteli leppien latvoja, kovasti tohisi kuusikkokummut, kun kävellä rapsin vaaran lievettä Harjulaan. Virstan päähän näkyi tuli Marin kamarista. Näytti kuin olisi hän tahtonut valaista yksinäistä matkaani.

Katkesi Marilta hiljanen laulun sävel, kun kuuli ääneni ovensa takaa, vaalistui vähän kun sanoi:

»Missä sinua nyt on pidetty, kun olet niin laihtunut? Eihän ole kuin nukkumaton henki jällellä.»

»Eihän se tule vanhuus yksinään», sanoin ja otin tupakkineuvoni esille.

Istahdin ja rupesin vetelemään savuja, kuin aikamiehet. Tein paksuja savurenkaita, jotka suurena makkarana, mahtavan näkösesti hiljalleen pyörien ja suureten kohota loilottivat lakeen päin ja puhelin jonkun sanan. Tein uusia savurenkaita ja syleskelin lattialle.

Mari ompeli tulensa luona ristirantusia pumpulivaatteita. Yöllä piti hänenkin tehdä itselleen, päivät piti puida riisiä, hoitaa karjaa ynnä muuta hommata.

Juttelimme niitä näitä. Minä panin aina uutta tupakkaa, vetelin savuja, sujuttelin sormieni välissä uutta punasta varrenletkua, tein uusia savurenkaita, syleskelin puhtaalle lattialle yhä uusia laattoja, juuri kuin olisi ollut minun tehtäväni saada vasta pesty lattia aivan sylen valtaan. Savua oli jo matalanlainen pieni kamari täynnä kuin huono kota. Mari alkoi tuumia, että

»miten sinä noin nuorena olet jo oppinut niin ahneeksi tupakkimieheksi?»

»Etkö sinä sitte pidä tupakkimiehestä? Melkein kaikki miehethän polttavat tupakkaa.»

»En huoli minä tupakinpolttajasta, ja senpä vuoksi saan jäädäkin vanhaksipiiaaksi, kun kaikki miehet polttavat tupakkaa», sanoi hän puoleksi leikillä ja pani kamarinsa oven raolleen varsin antaakseen tietää, että hän ei tahdo läikähtyä tupakan savuun.

Ajattelin, että jos olisin kymmenen vuotias, niin pyytäisin anteeksi, vaan kun olin täysi mies, niin en viitsinyt. Mutta päätin, että ei hakartele minun tupakkini savu kenenkään henkireikiä. Sen päiväsen perään en ole piippua leuoilleni tarjonnut.

Puheltuamme tovin aikaa seikoista, jotka keskustelua kaipasivat, läksin purjetuulen nojaan.

Matkalla ajattelin, että mahtoikohan Mari hyvin pahaksi panna käytöstäni. Olisihan minun pitänyt älytä itsessäni se sopimattomuus. Hukutin tupakkineuvot järven pohjaan keskelle selkää.

Aamu oli jo, kun pääsin kotiin. Siellä tuli taas kinapeli. Rupesivat entisellä tavallaan haukkumaan, kun näkivät, ettei ollut houkutuksista apua, jota kolmisen kuukautta koettivat. Minä en ollut tietävinäni mistään mitään, heittäysin iloseksi. Enkä enää perustanut, ajakootpa minä päivänä hyvään pois kotoa. Arvelin, että elänhän missä hyvään työni teolla, eikä tarvitse joka palaa pelätä että mitä nyt lie tuohon hierottu.

Tupakin mieliteko heitti semmoisen vastuksen, että siitä olin pääsemättömissä, pienestä lähtien kun olin siihen harjaantunut, niin sepä ei niin sanomin tuulen matkaan pyörähtänytkään. Kolmen viikon perästä vielä tuon tuostaan kirkas vesi lorahti suuhuni, ja kun näin tupakkineuvot, niin tietämättäni menin siihen käsiksi, sitte vasta muistin päätökseni kun pistin piipun suuhuni. Se öljyn haju, joka siitä piipun varresta jäi suuhuni, tuntui niin makealta, etten tiennyt mihin verrata. Mutta aikojen kuluttua irtausin himostani, ja silloin haisi muitten polttama savu niin pahalta, että piti paeta siitä huoneesta, jossa alkoi olla näkymään asti. Silloin osasin arvostella, miten pahalle se maistaa siihen tottumattomalle ja miten pahaa olin tehnyt Marille hänen omassa huoneessaan.

Lopuksi pari kuukautta oli vetäytynyt aikaa jällelle. Sillä aikaa olivat kotiväkeni viimeisetkin hommansa koettaneet ja panneet parastaan mikä heistä lähti. Koettelivat kovaa ja pehmeää. Usein itkien rukoilivat, että antaisin sen tai sen tietäjän koettaa korjata, ja lupasivat naida kenen hyvään, kun vaan heidän Marin pois. Tuhannet kerrat luettiin se tuomio, että ajetaan pois kotoa ihan alastonna, jos vain sen otan. Esittelivät sitä ja sitä, että sen ja sen saat ottaa.

Minä vastasin lyhyesti, että

»en perusta enempi kuin Jumala lehtikerpusta niistä teidän ehdokkaistanne omani ehdolla.»

Eräänä päivänä oli kamarin pöydälle laitettu kahvikuppi, johon oli pantu niitä rohtoja, jotka muka miehen päästävät järjelleen. Kamariin oli kokonut kaikki väki ja pari vierasta lisäksi. Minut käskettiin juomaan se kuppi, vaan minä kirveen silmään vannoin, etten ota. Silloin rupesivat hommaan, että pannaan väkisellä minun suuhuni. Mutta silloin tuli keveäksi kaikki esineet käsissäni, reuhkana lentelivät itsekokoseni miehet seinästä seinään.

Vihasta olin halkeamassa kuin puhuttu rakko: puhalsin ulos, menin luhtiin, kopoin nursuja päälleni, sukset jalkaani ja niinkuin noidan nuoli lähdin suhottamaan Harjulaan.

Siellä kerroin kaikki perin pohjin miten nyt on asiat, että minä en tule toimeen kotonani, vaan täytyy lähteä onnea koettamaan. Marilta kysyin uudelleen, että voipiko hän minun kanssani tarttua mailman kelkan jukkoon, ruveta yhtä köyttä vetämään.

»Kotoasi pois ajettuna, tyhjänä, alastonna, sinut otan, vaan siihen joukkoon en mene en kahden kaulani edestä. Olen sinusta kuullut, että olet kova työmies, ja minä olen toinen, niin muuta ei tarvitse», sanoi Mari, tarttui kaulaani ja sanoi lisäksi:

»Sinuun luotan kaikesta sydämestäni. Isäsi kodin kun jätät minun tähteni, niin uskon että olet mies ja elämäni turva. Rakastan sinua kuolemaani saakka.»

Itkimme hetkisen kuin pienet lapset. Siinä oli kihlat, siinä vierivät kirkkaina helminä ne hohtavat sormukset, ne helisevät kolikat, rotisevat satamarkkaset, joita rikkaat ja ylpeät käyttävät.

Silloin lähdin kotonani viime kerran käymään. Nyt olin irti mailmasta, nyt luistivat sukset kuin noitavoima olisi kärestä vetänyt. Kotona näytti olevan tuumat tukussa, että vielä kerta kuritetaan minua oikein isällisellä tavalla, kun hyvästä ei ollut apua. Kussa pääsin pirttiin, niin Samppa alkoi haamuilla ihan käsiksi, kun tiesi että kyllä muut auttavat. Vaan minä nyt pyörähdin kuin tulenkieli kartanolle, sain asetta käteeni, sanoin, että

»pysy erilläsi, muuten nukut henkesi viereen. Nyt on leikki kaukana.»

Sitte kutsuin isää ja äitiä sinne kartanolle, että tahtoisin tuumia asioita. He luulivat, että nyt on ehkä kääntynyt kello lampaan kaulassa. »Eipä se ole ennen tarvinnut tuumimaan kumppalia.»

Sanoivat:

»Jos on asiata tuumia, niin tule huoneeseen.»

»En tule pieksettäväksenne. Minä tahtoisin tietää todella, että pitääkö minun lähteä pois kotoa, jos Harjulan Marin otan. Minä olen luullut tähän asti leikiksi, vaan nyt tahtoisin tietää toden.»

Isä alkoi kiroilla niin synkästi, säksysi ja räiskyi:

»Vielä sinä, sen tulinen retka, tulet kyselemään», huusi ja alkoi tapailla niskasta kiinni.

»Kyllä nyt jo selvitään riitelemättä. Hallitkaa vihanne, minä nyt lähden enkä tule takaisin en itse isän haudalle», sanoin.

Isä röyhysi yhä vaan:

»Kyllä routa porsaan kotiin ajaa, vaan pane päähäsi, että elä tule.»

Menessäni sanoin:

»Sen vannon, että en pole kynnyksiänne.»

Sen kanssa lähdin astua nyrköttelemaan. Huonot työvaatekulut oli päälläni, ei yhtään äyriä rahaa, nälkä oli mahassa. Mutta ei kumminkaan se surettanut, että mitä suuhun pannaan. Sääressä on sudella murkina, arvelin. Tiesin, että nyt ei kutevan sammakon täkkää jauheta vellikuppiin. Jos ruokamurun saan, niin en tarvitse pelätä noidan nuolia enkä velhon veitsirautoja. Ryysynen olen, nälkänen olen, vaan mies olen missä tarvitaan. Olenhan nuori ja terve, siinä on minun pohjaton aarteeni.

Kuumana hartiani kuahteli, voimasta rintani hytkähteli, toivosta tuntoni liekehti, rauhasta ja sulasta mieleni leimuili, kun kävelin ensimmäistä onneni sarkaa.

Ei ajan karhi heti tasota sitä vakoa, jonka muistoni aura kynti sinä päivänä. Kauvas vaivanen lapsi muistaa, sanotaan.

XXVI.

Appiukkoni.

Menin Harjulaan ilmoittamaan tekoani. Mari kysyi:

»Tokko isälle olet virkannut vielä mitään näistä hommistasi?»

»En ole virkannut, vaan pitää kait sitä sanoa jotakin. Ei suinkaan meidän hommista ilman tule porikkata.»

Minä ajattelin, että itsekköhän minä sitä lupaa ukolta kysyisin, vai ottaisinko jonkun vanhemman miehen niinkuin niitten tapa on. Vaan kumminkin päätin, että itseni edelle ei ole käynnyttä. Käyköönpä nyt syvin tai matalin.

Iltapuhde oli, kun menin pereen pirttiin. Ukko vuoleksi kapustapuuta pöydän päässä pärevalkealla.

Minä kävelin rohkeasti ukon luo. Paikan laidat housuni polvissa repottivat kuin kukon heltat, parin tuuman pitusia puikkonappia votkotti ikänsä eläneen sarkatakkini rinnassa, vuosikymmenisen palveluttu sarkapääallinen, lammasnahka lakki hallitsi melkein hartioille yltyviä tukkiani. Vääräkantaset, kurttuun rytistyneet pieksurontsat suojelivat jalkojani. Semmoisessa asussa tulla sulotin ukolta tyttöä tahtomaan. Puhelin vaan rohkeasti, en ollut tietävinäni, että olisin mitään vailla.

Ukko väliin aina syyteli päälleni pitkiä katseita, näytti siltä kuin olisi arvellut: napit ovat liian pitkät, housun paikat liian huonolla langalla ommellut, kun paikan laidat lepottavat irti kuin kerjäläisen laukun kieli, kengät röhöttävät kuin venäläisen piirakainen ja lakki kuin vanha rastaan pesä. Kaikista näytti hän kuin mitan ottavan katseillaan. Minä vaan ajattelin: katsele vaan mitä katselet. Ei suinkaan minusta silmä osaa ota, eikähän tässä nyt ole tyhjää edessäsikään.

Jopa kiersi puheemme siihen sopukkaan, että tunsin paraan tilaisuuden olevan tarttua pääasiaan. Sanoin suulla julkealla asiani ja kysyin:

»Mitä arvelette puolestanne?»

Pilveen meni ukon naamalauta. Näin, että kohta ei kiitetä, ja aloin katsella matkaa oveen päin, että jos tässä tulee sulhasella taulametsään lähtö. Pysyin kuitenkin asemallani ja tutkin, että minkä värin tuo nyt ottaa.

Ukko alkoi hyvin karmakasti tuumailla:

»Hupsuja niitä ei tarvitse kyntää eikä kylvää, niitä tulee itsestään. Onko se nyt miehen hommia jättää talonsa ja lähteä elolta elettävältä tielle tietymättömälle, höyhöttämään kuin jänis haavalta? Mikä sinun hyvä hyvittää, millä sinä luulet päätäsi elättäväsi? Siihen ei päivä pitkältä kierrä ennenkuin joutuu hampaasi naulaan. Annahan tämä sitten joukolliseksi hankkiutuisi. Vähäksi se menee järkikin ennenkuin kaikki loppuu. Tämä värtäjä tulee tyttöä kysymään kuin kintaan mallia talosta lainaan luullen, että se on niin kaapattava kuin leipä kaapist. Häpeä veikkonen ja mene sillä kunnialla samaa tietä takaisin kotiisi ja pyydä anteeksi vanhuksiltasi. Niinkuin sattuu hyvilleen, niin ottavat vielä kotiisi.»

Minä kävellä votkin ulos. Tunsin kun housuissani paikan laidat reppasivat kuin hurtan korvat. Ukko jälkeeni yhä evästi:

»Usko nyt sillä puheella ilman suolatta, että mene kotiisi tahi minä panen halon häntääsi kuin rosvolle kissalle, niin muistat käyneesi akkaperissä.»

Vielä kerran siis kuulin kelpaamattomuuteni ja olin epätoivosta niin täysi, etten tahtonut sopia omiin riepuihini. Harmi puri mieltäni, nälkä kouristeli suoliani, käsi tyhjä, toisessa ei mitään, ei suoja ei sijaa ei tyyntä valkamata, mihin päästä pistää. Tie nousi pystyyn, jos mihin päin ajattelin. Kylmä pohjatuuli tunkeusi takkini halenteista. Tie jälkeeni oli tukossa, eteenpäin aivan outo ja umpi. En tiennyt mistä nauhasta nyt vedetään. Seisahduin nurkkaviereen, vaan tuo pakkasvihakka pohjatuuli yön pimeydessäkin etsi kuin paha metsäkoira ja hätyytti, etten saanut siinäkään rauhaa. Siitä lähdin kuin nälkänen kulkukoira tunkion liepeitä nuuskien hitain askelin kävelemään. Menin kylmään saunaan ja sinne kyyristyin kuin vahinko loukkoon. Käteni pujotin takkini hioihin ja sitte puristin vatsaani. Siinä istuin kuin vaivanen syntinen, mieltien, että saaneeko edes kerran vielä nähdä Maria. Tarkasti korvani seurasi liikettä talossa ja odotti viimeistä oven lusausta, että milloin asettuvat.

Kaikki oli hiljasta, ja viimein kuului hienoa laulun hyräilyä, joka likeni saunan ovea. Mari oli arvannut, että olin sinne mennyt. Hän kutsui kamariinsa, johon oli kähveltänyt ruokaa, ja käski minut syömään. Silloin talon vävyllä ei annettu mielikaupassa iltasta!

Nälkähän minulla oli, vaan kun muistin, että tuo manattu armopala oli syötävänäni, josta talon isäntä oli minulle muistuttanut pari kolme tuntia sitten, niin ei maistunut ruoka. Pyörimään kävi pala suussa.

Kova oli tuska sielussani. Tuskan hiki uhkui kirkkaina muruina silmiäni kautta ulos, näkymään asti alkoi niitä karista, niin oli ahtaalla asiat. Sitä en uskonut tullessani. Hilpeällä ilomiehellä riensin tänne kuin lapsi rakkaan äitinsä helmaan, luullen kaikki sorrot ja polkeet voittaneeni. Vaan nyt näytti siltä, että karhu oli tullut vastaan kun sutta olin lähtenyt pakoon. Katkera kunniaa polkeva armopala pyöri suussani, ja korvissani soi appiukkoni äskeiset hävittömät parjaukset. Olin melkein varma, että ukolla on semmoinen valta tyttänsä yli, että sen täytyy erota minusta pois.

Mari kiepsahti syliini ja ilosesti lausui:

»Ei me itkemällä eletä.»

Tuo »me» lensi kuin nuoli läpi sydämeni. Minä pyörähdin kysymään:

»Mekö? Vieläkö sinä voit minuun luottaa?»

»Luottaako? Olenhan aikonut ja pysyn kyllä päätöksessäni. Minä en jänistä, tulloon tuolta tai malkaa. Onsi on taivaan alus, on siellä sijaa meillekin. Kunhan ollaan yksituumaset ja otetaan yhtä tyytyväisesti paha päivä vastaan kuin hyvä päiväkin, niin se menee yksi päivä kerrallaan ihan rikasten rinnalla. Sovinto, rauha ja tyytyväisyys on enempi kuin puoli ruokaa, sillä niinhän sanotaankin, että rasvanen on rauhan kattila, vaikka vettä keitetään.»

Rupesimme yhdessä miettimään että mikä naula se vetäisi. Aukesikin teitä mihin lähteä. Työalaapa oli, kykyä oli, kuntoa oli, tahtoa oli.

XXVII.

Sulhasmiehenä.

Ensimmäiseksi arvelin lähteä sepän oppiin, kun ennestään osasin takoa kaikkia kaluja, vaan terän teko oli satunnaista. Lähitienoissa asui hyväksi tunnettu teräseppä, ja minä sain eräältä isännältä 20 markkaa velkaa oppirahoiksi. Lähdin tuumaan sen sepän kanssa. Hetihän köyhänlainen mies taipui kaksikymmen-markkaseen, ja mitäs muuta kuin tuumasta toimeen. Huomenna ruvettiin peliin.

Heti seppä huomasi, että minusta on apua työssä, niin katsoi parhaaksi opettaa ensiksi viinan juontiin, sen sijaan kuin olisi pitänyt näyttää miten teräkalut valmistetaan. Siten olisin tullut viipymään enempi aikaa hänen seurassaan takomassa hänelle terättömiä kaluja. Vaan viinan juonti-opetus ei tahtonut mennä päähäni hänen suureksi harmikseen. Siinä oli pahinna vikana se, kun luulin, että se kotimieheni toivoo sitä oppia kaikkein vähimmin.

Teräkaluja valmistaessa seppä ei minua neuvonut ollenkaan, että mikä tässä on konstina. Mutta kun minä jo ennen olin tehnyt kaikkia kaluja ja kun siinä ei ollut mitään ylenluonnollista, kaikki oli vain siinä ihmisen vallassa, niin ne muutamat minulta puuttuvat temput huomasin kun syrjäsilmillä katsoin hänen tekoaan. Olin kumminkin lopuksi pari kuukautta hänen mukanaan.

Perjantai-ilta oli Maaliskuun alkupäivinä, kun sanoin mestarille, että

»nyt jätän tällä kertaa palveluksenne, lähden aluksi koettamaan, ja jos ei rupea vetelemään, niin tulen takaisin.»

Seppä kielsi kiven kovaan sen homman ja sanoi:

»Nythän tulee vasta opin aika. Enhän ole sinua vielä opettanutkaan, en ole luullut että sinulla niin kiiru on.»

»Ei kulu aikani alituisessa viinan juomisessa. Nyt lähden, jääkää terveeksi», sanoin ja silloin lähdin.

Seppä sanoi jälkeeni, että

»parempi olisi kerta viipyä kuin kahdesti joutua. Vaan kun olet niin omapäinen, niin tee vaan niinkuin päästä käsketään. Vallassaan on vasikalla kuolema.»

Minä yhä mennessä sanoin vastapainoksi:

»Menköön nyt vaikka Matin pellon ojaan, taikka haapaseen kuuseen. Yrittäneen päätä ei leikata.» Menin Marin kotiin, tuumasin sille, että

»eikös lähdetä käymään kirkolla, tehdä kuulutuskirja, sillä minä en ole heti nyt kotona, minä lähden ulkopitäjäsen koettamaan tienata?»

»Lähdetään vain. Mutta ethän ole sulhasmiehen näkönenkään», sanoi Mari hymyillen.

»Tuota ... että minä lainaan nursuja siksi aikaa selkääni», esittelin.

»Elähän kiirehdi», sanoi Mari ja lähti ulos pesuvettä ja toisella kertaa toi vaatteet.

»Tässä on vaatteet omasi, sillä ne ovat minun kutomani ja teettämäni. Pukeuhan niihin, niin lähdetään», ja ilosesti katsoen minuun riensi hän ulos.

Minusta tuntui omituiselta pujottautua noihin vaatteisiin. Olin kuin lumouksessa, niinkuin viehättävässä unessa. Tämmöistä huolenpitoa, hellyyttä en ollut koskaan nauttinut, ja sitä sain nyt juuri osakseni kun olin kotoani ajettu, turvatonna kuin linnun poika avarassa ilmassa. Minä aikamies olisin voinut ruveta onnesta itkemään.

»No nythän kelpaa lähteä», sanoi Mari tultuaan ja katseltuaan minua.
»Kengät ovat huononlaiset, vaan eipähän yksi kolo komeassa haittaa.»

Kengät, nuo vanhat loppaset, joita appiukkokin kerran oli silmillään mittaellut, tekivätkin huiman poikkeuksen muuten hyvässä vaatteuksessani. Vaan ei tässä ollut aikaa niitä murehtia, ja kun ne Marille vältti, niin ne vältti minullekin ja piti muillekin välttää.

Kyytimiehemme hommasimme naapurin isännän, jolla oli iso ja kaunis ori.

Mutta morsiamen isä kun näki, että kirkolle hankkiudumme, niin nousi toukosiin tomuihinsa ja olisi noussut aika messu, jos ei Marin kaksi veljeä olisi puolestani ruvenneet. Ja silloin ukolla oli suu puhdas, ei voinut mitään.

Oli kylmä itävinkka, pakkastuisku ilma, niin olisi ollut turkki tarpeesen rekikulussa, vaan se täytyi saada lainaksi, ei ollut omaa. Naapurin isännältä saatiin vanhuuttaan ruskettunut ja rajettunut, sarkapäälyksinen työturkkikauhtana ja saman ikänen lammaspuuhkanen lakkikopsa päähän. Ja nyt suti puti rekeen, sen komeaksi ja ylpeäksi mainitun Harjulan Marin kanssa rinnakkain rekiperään istumaan. Ja silloin lähti iso musta vetämään kirkolle päin semmoista havakkata, että korvissa vinkui.

Enpä kerinnyt monta kertaa pääni ympäri ajatella ennenkuin kurahettiin pappilan kartanolle. Rippikirjotusta varten oli pappilaan kokoutunut paljon väkeä, jotka jokainen katsoivat meitä kuin lehmä uutta konttia. Se onkin tavallista, että kuulutuskirjan teettäjiä katsotaan edestä ja takaa, kupeelta kummaltakin, ihan kiireestä kantapäihin asti. Vaan meissä turkin päältä katsoen oli tavallista harvinaisempata. Me kun väännyttiin reestä ylös kuin suuretkin herrat ja menimme pitäjän pirttiin, niin sielläkös oli suhisijoita. Sattuipa muutamalle niin karkeasti, että minäkin kuulin kun sanoi toiselle alta kulmainsa katsovalle ja piippuaan sytyttävälle toverilleen:

»Tuossa se nyt höllöttää Harjulan Marin sulhanen. Jopa sattui luu lihan valitsijalle, kuori leivän alkajalle, minkä sille komealle. Se on näyttänyt katselevankin komeammasta naamasta kuin muut ihmiset, ja on näyttänyt että hän sitä onkin ja muut ei mitään.»

Toinen ivallisesti lisäsi:

»Antaa sattua lakkarit housuihin. Sitte tietää koira uineensa kun häntä kastuu.»

Minä en ollut tietääkseni heidän arvosteluistaan, heitin vaan sen turkkini naulaan, ja silloin jäi päällysvaatteekseni ne hyvästi tehdyt harmaat vaatteet, jotka eivät säätyne suhteen olleet ristiriidassa muut kuin kengät.

Kyytimiehemme tuli käskemään rovastin puheille, johon me lähdimme ihan kynttä kautta jälekkäin astua silpomaan kartanon yli, edellämme kyytimies, puhemies, astua reuhtoi, että kädet heilui kuin riusan kieli. Sitte työnnyttiin sinne rovastin huoneeseen. Minä jäin vähän oven suun puolelle seisomaan toivossa, että eiköhän nuo kenkäni jäisi papilta huomaamatta. Ja kun oli silmäni pesty ja pääni kammattu niinkuin muillakin miehillä ja kun muutamia nuoruuden kukkia vielä väikkyi rohkeuden ja ilosuuden sulaamalla poskipäilläni, niin rovasti katseli vaan pään puoleen ja jätti minun ilokseni takajalkaani katselematta. Rupesi tehdä jutistamaan kuulutuskirjaa, joka menikin kuin luomisen työ, ja mikäs oli mennessä vanhalla oppineella. Kyseli vaan puhemieheltä, että

»voipiko puhemies valansa uhalla todistaa, että nämä ovat terveet ja etteivät ole sukulaisia toisilleen?»

Kiltisti vastasi puhemies:

»Ne ovat terveet kuin potelli ja riskit kuin kesäpeurat, eivätkä ole sukulaisia enempi kuin susi koiralle.»

Sitte kysyttiin viimeksi meidän mieltä, jonka me lyhimmittain selitimme. Sitte rovasti kirjoittaa romisti sen pitkää tämän lyhyttä. Me vaan seisottiin kuin viimeisellä tuomiolla, sydän kourassa, että mikähän tuohon pomettiin vielä tarvitaan.

Minä ajattelin että eihän täällä vaan liene mitään sissiiä käynyt minusta puhumassa juoruja rovastille. Samassa rovasti niinkuin säpsähti ja näytti muistavan jotakin. Kysyi puhemieheltä:

»Miten on sen asian laita, kun puhui eräs, että tää sulhanen on mielinnyt vähä hutiloimaan niinkuin

päävikanen?»

Siihen päättä puistain vastasi puhemies:

»Sen takaan että se on vale ja vihapuhe. Tällä Tapanilla on mieltä enempi kuin pienessä kylässä, on muistikin että sen pääkoppaan tarttuu mitä kerran kuulee. Hänet olen jo merkkinnyt mustilaispojan korkusesta.»

Minulla oli sydän kintaan peukalossa, että miten tässä hiljankin hitain käynee karpän nylky, nahkan otto oravalta, kun se yhä vaan kyselee uusia selityksiä.

Me seisottiin Marin kanssa, seisottiin yhä kuin tuomitut, ei haiskahdettu, katseltiin vaan toistensa silmiin kuin samasta rikoksesta syytettävät ja oli ikävä kuin mustilaisella kirkossa. Mutta puhemies seiso i terhakkana kuin pureva koira, valmis vastaamaan mitä kysytään. Rovasti kirjoitti, että paperi rotisi ja huulet höpisi kuin hammassuolain tekijällä.

Jo viimein lopetti ja luki sen kirjoituksen ja käski tulla puumerkkiä panemaan. Morsiameni pani omin sulin käsinsä, vaan minä kun en niin paljon vielä osannut kirjoittaa, niin määrättiin pitämään kynän varresta. Minä puristin, että sylki kieltäni kiersi, kun rovastin kanssa kahden miehen tehdä ponnistettiin niitä viimeisiä kirjaimia. Sitte tuli puhemiehen vuoro: ne taas rupesivat tolkussa kahden miehen tehdä jammistamaan niitä lujoituskirjaimia. Pari muuta henkilöä kirjoitti vielä muutaman sanan, luultavasti nimensä siihen kirjaan, ja silloin oli teko tehty, vaiva nähty. Sitte rovasti määräsi ne rahat maksettavaksi, jotka kirkkolain sen ja sen pykälän mukaan on pariskunnan maksettava, ja puhemies rupesi niitä ihan ensi työkseen kaivamaan taskustaan. Sillä aikaa rovasti tuumaili tyytyväisesti, että harvoimpa on niin yhden ikäistä paria. Ei ole kuin kolme viikkoa nuorempi morsian.

Puhemies kilautti lantit papin kouraan. Silloin lapsautimme kättä papille, lähdimme pois kävellä vihnaamaan ja tulimme taas pirttiin. Siellä muutama koiranhammas alkoi, että

»tervaurkot taisitte tehdä?»

Puhemies sanoi, että

»niin tehtiin.»

»Tehtiinkö monelle tynnyrille?»

»Koko ruukille tehtiin kerrassaan, ei ole pienessä ruukissa jakamista.»

Sitte muutama näsäkuokka alkoi minulle, että

»osa se on yksillä, minkä sinullakin, kun kääverrytit semmoisen talon tytön kuin hyväkin mies. En suinkaan minä sinuna olisi hirvinnyt ajatellakkaan.»

Siihen puhemies tarttui, että

»se on vanha sananlasku, etkö sinä sitä tiedä, että kalahan se etsii kansaistaan, verkko silmäistään. Talon poikahan se on tämäkin sulhanen.»

»Poissahan tää kuuluu olevan kotoaan.»

»Se on vaan jäähdyttelemässä. Käy huomenna kirkossa, niin saat kuulla, että vielä on talon poika.»

»No mitä sinä nyt alat työnäsi pitää, ja millä sinä eukkoasi rupeat elättämään, kun olet kotoasi pois lähtenyt?» sanoi taas muutama ikäänkuin olisi antanut tietää, että nyt on taikinapytystä vanne katkennut ja joutaa siis hampaat naulaan.

»Onhan se kerjuulupa auki», aloin minä, vaan puhemies taas katkasi, että

»ruoka ei syömällä lopu, vaan saamattomuudella.»

Siihen yhtyi vielä eräs, joka alkoi jaaritella:

»Ei sitä ole koiraa karvoin katsomista. Ylenkatsottu kanto se reen kaataa. Tapani se vielä ajaa naurut päältään, sillä se mies on terästä ja se elää luotuja päiviään.»

Minä sinne väliin, sen miehen koetin solvettaa, että

»rahalla sitä saa ja hevosella pääsee: minulla on tienaamattomia rahoja vielä paljon maailmassa.»

Vielä joukosta muutama kerettiläisukko sanoi:

»Olen kuullut sen tautta ajetun pois kotoaan, kun ei ole kehdannut työtä tehdä ja kun tuolle puulle on mennyt, ettei ole jo tullut opituksi työtä tekemään, niin kyllä meni mato rasvoineen. Se on tosi kuin sanotaan, että jonka nuorra oppii, sen vanhana taitaa. Saattaa nälkä ruveta hosumaan kun tulee oma nokka eteen, vaikka sitä ei lähtiessään tiedä, mitä matkalla tarvitaan. Moni matkassa tulevi, tapahtuvi taipaleella.»

Puhemies jatkoi äskeitä puhettaan, että

»uusi on kiittää, kypsi laittaa. Kyllä kissa kyntensä löytää, kun näkee putoavansa. Ja toisinnan sen tiedät sinäkin, vaikka suusi mauksi puhua välötät kuin lampaan päästä. — Lähdetäänpä virstalle, ei tässä pidot parane, jos ei vieraat vähene», sanoi meille.

Silloin aloimme kokoilla kettuja päällemme. Muutama vielä sanoi puhemiehelle hiljaa:

»Juoppohan tuo sanotaan olevan.»

»Mies syöpi, mies saapi, miehelle antaa Jumala», sanoi puhemies kovaan ja pönäkästi, ja silloin lähdimme pirtistä. Jälkeen vielä eräs sanoi:

»Ne nuo puhemiehet on kaikki samanlaisia; ne puhuu pussiinsa kuin venäläinen vierasmies.»

Ja muutama joukosta huusi:

»On tielläkin tilaa, jos on vartta virsussakin, minkä tuon sulhasen kengissä.»

Tulimme rappusille, siellä oli äitini. Hän itki poikansa surkeutta, kun aivan elävältä viepi perkele sielun ja ruumiin.

Minä istua kuhjahan rekiperään morsiameni rinnalle. Kyytimies hyppäsi kuskin istuimelle, ojenti oriinsa tielle. Se lähti, kun oli pakkasviuhassa vilustunut, semmoista vohkaa että jälki savusi. Minä käärin itseäni ja sitä rekilintuani huopasien sisään. Nostelin turkkini kaulustan ylemmäs korvuksieni suojaksi. Itäpohjanen puhalteli vastaan oikein äitipuolen henkeä, joka tehosi vielä paremmin semmoisessa hurakassa.

»Nyt se on tehty sekin työ, minkä meilläkin käyty tämäkin retki», sanoin siinä vaan itsekseni ja heittäysin äänettömäksi. Siinä tuli mieleen ne ukon äsköset sanat, että ylenkatsottu kanto reen kaataa, vielä naurut päältään ajaa, ei ole koiraa karvoihin katsomista. Lainaturkki on päälläni, lainalakki päässäni, kehnot kengät jalassani, lahjavaatteet päälläni. Ei ollut omaani kuin paljas ruumis, 20 markkaa velkaa, jonka otin oppirahaksi, ja toista olisi pitänyt saada, jos mieli päästä liikkeelle. Kamalalta tuntui. Vaan hartioissani kuhahteli voima, se tuntui, että täällä on mistä lähteä, se vastasi lupaavasti ukon sanaan että ylenkatsottu kanto reen kaataa.

Morsiameni alkoi ilosesti, että

»jokos alkaa tulla pitkät ajatukset, eikös olisi ollut parempi katsoa kuin katua. Se on hiljasta hiiren haukotella kun on kissa puolen syönyt.»

»En ole katuakseni tehnyt. Hätä ei ole tämän näkönen», sanoin ja rupesin laulamaan, että

»Mitäs minä huolin, kun olen poika nuori ja maata olen kulkevainen. Isästä ja äitistä erotettu enkä ole surevainen.»

Päästiin erään järven yli, tie nousi maalle ja tuulta vasten pitävää metsätaivalta. Kyytimies antoi hevosensa kävellä ja alkoi puhella:

»Kyllä se on tuo rovasti tarkka mies noissa toimissaan, kun niin joka paikan tarkkaan kyseli. Jos vaan olisi sattunut arempi mies puhemieheksi, niin likeltä olisi kaapinut, ettei olisi hätyyttänyt. Vaan kuulitko miten minä tanakasti vastasin puolestasi, että siinä ei ollut vesiä kun minä aina sanoin. Ja olisi ne sinulle sielläkin pirtissä räkyttäneet enemmän, vaan eivät ilenneet, kun minä olin puolestasi. Etkös nähnyt miten ne hammasta hajoivat, vaan kun näkivät, että minä olen sinun puolestasi, niin löivät näppiä lakkarissaan. Minä sitä olen semmoinen mies, että ketä minä kerran rupean puoltamaan, niin minä en sitte heitä kuin susi poikiaan, vaan minä puollan loppuun asti, vaikka nahka päästä lähteköön.»

»Kyllä minä näin, että eipä voinut rovastikaan, ei pukin päitä, vaikka koetti urkkia kaikkia tietoja. Te vaan nauramattomasta päästä vastailitte. Ja hetipä katkesi Räätäkylän viisaus sielläkin pirtissä, kun vaan te suunne aukasitte. Kyllä minä laitan ryyppyt teille siitä vielä, kun siksikään rikastunen.»

Puhemies huultaan näpistellen sanoi:

»Kyllähän niillä sovitaan, en minä ole sitä tehnyt ryyppyjä saadakseni.»

Tultiin morsiamen kotipellon veräjälle. Kyytimiehemme nykäsi ohjaksia, silloin reki oikein kohoksi leimahti, ja tuokion perästä kuhahettiin oikein herrashuilua kartanolle, jossa appi-ukkonni peppuroi tulisissa tauloissa siitä, kun häneltä tyttö viedään väkisellä. Meillä ei ollut tuumaa tulevata. Menimme sitä soitua toiseen taloon. Siellä iltamassa pistettiin tanssiksi. Sattuipa paikalle vielä sen paikkakunnan paras viulunsoittaja, joka alkoi puistaa sitä iloleiliään semmoisella tenhovoimalla että rupesi nuorta väkeä kohoksi kiskomaan. Hankittiin kahvia, teetä, vehnästä ja vieläpä vanhojen miesten kaulan kasteeksi muutamia kannuja viinaakin. Silloin kohta oli koko seura iloissaan, miehet oli mielellä hyvällä, naurusuulla sulo neidot. Nuoret lauloivat piirilaulujaan ja mitä mieli halusi, vanhat lauloivat Väinämöisen virsiä, mitä mikin olisi luullut olevan sopivata sen illan iloksi, päivän kuulun kunniaksi. Kaikki ottivat osaa kemuihin, ei ollut nurkkavierasta, kaikki elivät kuin kutsutut. Ei kellään näyttänyt olevan huolta huomisesta. Niinpä minäkin arvelin, että antaa hurista, antaa päivän mennä, toisen tulla. Paremmalla sijalla oli silloin miehen mieli.

Aamusella alkoivat vieraat lähteä, lähtiessään pistelivät lantteja morsiamen kouraan — morsianavun nimellä, vaikka mielessä lie ollut nimenä köyhänapu. Mutta summa oli se, että keräysi lopuksi niitä rahoja 40 markkaa. Suuri apu oli meille. Nyt sain maksaa velkani, jonka otin oppirahaksi. Sitte ostettiin lakki ja kengät. Kolme markkaa otin matkarahaksi, viimeiset jäi morsiamelle kotitarpeiksi, varalta, jos ei isä ottaisi kotiin.

Mari oli kasvatettu melkein samaan suuntaan kuin minäkin. Hänen vanhempansa olivat innokkaimpia kerettiläisiä ja pitivät lujassa kurissa lapsiaan, koettivat kuolettaa heissä nuoren mielen haluja, jotka olivat jumalattomuutta ja perkeleen kuiskutuksia kaikki. Tähän ei mielellään alistunut nuori, raitis, hehkuva mieli. Jo aikoja ennen oli Marin toinen sisko eronnut kodistaan, mennyt oman onnensa nojaan, ja Mari oli samoin kyllästynyt alituisen orjuuteen. Ja sen tähden hänestä olisi ollut miehinen vahinko, jos eivät olisi ottaneetkaan kotiinsa. Ottivat ne kuitenkin, kiittivät kun saivat. Ottivat entiseen sijaansa tekemään talon töitä, syömään talon ruokaa.

Minä läksin maailmalle kolme markkaa taskussa. Ilonen olin, arvelin vaan, että hätäkös tässä, rahaa on entistä ja toista tuntuu tulevan. Mitä huolii mies nuori, terve ja ripeä eikä mistään kipeä. Nyt ei suru janota, vaan rikkaan hyvät eväät!

XXVIII.

Kolme markkaa taskussa.

Tuiskun sekanen, pakkasen kirtsakka ilma oli, kun kopoin sukset jalkaani ja lähdin toiseen pitäjääsen hiihtää suhottamaan. Sauvani naukasi kipeällä äänellä joka kerralla kun pukkausin eteenpäin, ikäänkuin uhaten retkelleni vaivaloisuutta.

Päätäni vannehti ajatukset, rinnassani kierteli tunteet, jommoisia en piimäsuuna tiennyt aavistaa. Maailma kaikkine avaruuksineen oli hallussani, vaikka tyhjä oli näpissä. Ajatukseni lenteli kuin kotka halki ilmoja tuoden aina nokassaan jonkun hyvän toivon kipinän, mutta tunteeni olivat kiinni kotona kuin laiva ankkurissa meren myrskysellä lahdella.

Matkaani mietiskelin. Ajattelin, että sinne kun pääsen toiseen pitäjääsen, niin siellä pitää hyvästi ansaita, kun siellä ei kuulu olevan seppää. Tein laskun, kuinka paljon päivässä voin saada rahaa ja kuinka paljon on minulla tulevana syksynä säästöä. Ja sitte pidetään sievät häät. Laitan eukolleni mukavan asunnon, jossa rupean onnellista elämää viettämään.

Minä mielessäni piirustin itselleni kartanon, määräsin sopivat hevoset ja sovittelin lehmät parsiinsa, laitoin vesijohdon karjan keittiöön, asetin lammasnavetan lehminavetan viereen, jotta vaimollani olisi mukavampi lampaita hoitaa. Vieläpä laitoin kontusäiliön navetan päälle, ettei tarvitse mitään hakea sen etempää. Ojat kaivoin ympäri kartanon, että kartanomaa olisi aina kuiva. Sannotin kartanon, laitoin kasvitarhan ja siihen hiekkakäytävät. Sieväksi minä kotini laittelin. Rahasta ja rakennusaineista ei tuntunut olevan puutetta.

Näitä ajatellessani meni ensimmäinen päivä läpi käsieni, etten tiennyt mihin se hupeni. Harvassa oli taloja tielläni, tuskin puoli kymmentä kerkesin jällelleni jättää.

Yhdessä talossa kävin pikipäin syömässä, ja siitä vielä oli puheitten mukaan 6 virstaa siihen taloon, jossa ajattelin yötä olla. Pimeä alkoi tulla, pakastumaan rupesi vielä kovemmasti ilma. Läpi tähtien

Iisakin siidettä sataa tihuutti. Kenkäni alkoivat kylmettyä, jalkojani puristi ja paleli kipeästi, sauvani entistä kipakammin huusivat. Paransin kulkua, että loppuisi taival.

Jopa viimein alkoi tulet vilkkua lähenevien rantapuitten siimeksestä ja alkoi koira haukkua. Tuntematon oli talo, johon pyrin, ja tuntemattomia oli ihmiset, joitten turviin täytyi työntyä. Vaan minä ajattelin, että tokihan nuo ottanevat mielellään taloon yöksi, kun kuulevat minun sepäntöitä tekevän. Koira kävi ärhäkämäksi mitä enemmän talo likeni, haukkui, että kartano helisi. Hiihdin portille ja laskea suhautin kartanolle. Ihmiset ryntäsivät pieniin ikkunoihin eräässä vanhan näköisessä huoneessa, josta kuulin veistännän kolkutusta. Pistin sukseni tallin nurkkaa vasten ja astua karskuttelin kylmettyneillä kengilläni pirttiin. Siellä jokainen lakkasi työstään ja tuijotti minuun silmät rävähtämättä. Outoahan se on, että vieraita tulee niin myöhällä enää. Istuin penkille. Kaikki alkoivat hiljaksen uskoa tarpeeksi katsoneensa ja rupesivat taas työhönsä, aina kumminkin silmäpuolellaan minuun vilkasten.

Viimein pirttiin tuli vanhanpuolinen mies hyvin totisessa asemassa, tulollaan jo antaen tietää, että hän on isäntä. Tuli pöydän päähän ja katsoa tuijotti niin kysyvän näköisesti minuun ja minä velkani. Kysyi sitte kuulumiset. En sanonut tietäväni entistä kummempaa.

»En suinkaan tunne miestä näin tulen näöllä, jos lienee hyvinkin tuttu, tietty, ennen nähty. Minulla on tuo tuntomerkki niin huono, että kun varsinkin muutaman vuoden olen näkemättä, niin en kuolemakseni tunne enää. Ennen miessä nuorempana tunsin paremmin, vaan vanhuus ei näy tulevan yksinään, sillä on monta kasakkaa.»

»Minkäpä minä sille taidan, jos ette tunnekaan, ja tuskinpa täällä tuntee kukaan. Minä kyllä olen toisen pitäjään kasvatteja ja olen ensi kerran täällä retkeilemässä.»

»No, mihin se sitte pää viepi, häntä viiletää? Ja mikä asian nimenä? Tottakai sitä on asiata tien telaksi, ei suinkaan täältä lystiä hakemaan ole lähdetty.»

»Lähdinhän tänne sepäntöitä varten, kun kuulin että täällä on vähä seppiä, että ehkä täällä saan tienestä, kun meidän puolessa on seppiä kuin harmaita kissoja joka paikka täynnä. Lähdin pois muiden tieltä, en tiedä mihin täällä sitte lopuksi pohjastunen.»

»Kyllä se ei ole maa miehittään, kylä koirittaan», tuumasi isäntä. »On täällä seppiä, vaan onhan sitä sentään työtä tekijälle. Mutta siitä se on tuntemattomassa puolessa vastus, että ne eivät tahdo uskaltaa antaa töitään kulkusepille, ne pitävät niitä tuhkasasaroina ja nälän opettamina. Monasti on käynytkin, että kun ovat antaneet kalunsa tuntemattomille, niin sen erän perään on menneet kalut. Siitä ovat oppineet, että siinä se tulee kuusi markkaa oravalle, kun kahdesti ammutaan.»

Minä vaan pönäkästi vastasin:

»Kyllä minä näytän, että olen mies miehen reikään siinä mihin rupean. Itse sanon, vaan itsepä sen tiedänkin.»

»No pianpahan jalo tapansa näyttää. Lähdetään huomisaamuna pajaan, että pääsette alkuun. Meillä on työtä tovimmaisiksi, jos sinusta on miestä melaan. Meille viime keväällä nokastui seppi, kun ei annettu viinaa niin mahamäärää kuin muutamissa. Siitä piekausi, että ei ole saatu työhön, vaikka kova tarve olisi ollut. Se näkyy olevan niin, että parempi papin vihoissa kuin sepän vihoissa. Vaan kylläpähan se työ tekijänsä näkyy löytävän, ei ole kangas yhden langan varassa.»

»Parempi koettaa kuin kiittää. Ruvetaan vaan aamulla hytinään.»

»Koetetaan aamulla lähteä kirveitä korjaamaan, että pääsette alkuun. Ja lähdetään tänne kamarihöntyyn, ehkä akat laittavat ruuan laatua, niin otetaan murua rintaansa.»

Isäntä lähti kävellä työstelemään ja minä jälkeen. Kynttä kantta tultiin matalaan pieneen kamariin, jossa pikkusessa lampussa tuli palaa uilotti. Isäntä aukasi lahvin, laski ryyppyn ja tarjosi ruuan aluksi. Minä en huolinut, sanoin:

»Nälkä on ruuan alku.»

Isäntä kummiinsa:

»Eipä täällä ole nähty, ettei sepälle viina kelpaisi. Mutta onhan se semmoisessa työssä terveellinen ja siis tarpeellinenkin.»

»Ei terveelle sairaan ruokia. Minä olen terve ja tahdon terveenä pysyä. Viina on vienyt monasti mielen miehen päästä.»

»No ei siitä mieltä väärää eikä vitsaa laidalla. Silloin on annettu, kun on tarjottu», ja emännälle

puhumaan:

»Mitä enemmän elää, sitä useamman kärpäsen näkee: tässä on seppä, joka ei huoli viinasta, vaikka ikeniin hieroisi.»

»Jotain sitä näkee», sanoi emäntä laitellessaan ruokia.

»Toista on kuin Romppaisen kanssa. Viime kevännäkin aivan silmisikona viikkokauden oli, ja kun ei enää annettu, niin siitä nokka norpahti. Jos tämä seppä on töilleen oikea kalu, niin halla paneekin Romppaisen leivän tänä kevännä tässä kylässä.»

»Oikeinko ne on sitte ylpeitä sen virkansa puolesta?» kysyin.

»No nehän ovat niin ylpeitä että haisevat oikein. Vaan olisi niille kutti paraiksi, kun olisi joku, joka hännälle astuisi. Kunhan nyt pääsisivät pitämään tästä sepästä. Ja mikä siinä on, kun alkaa hiljalleen tehdä. Työhän se tekijänsä neuvoo, kunhan ei kiirettä pidä. Ei sitä kysytä, että kauvanko se viipyy, vaan sitä kysytään kuka sen teki. Ja sentähden ei pidä ylenkatseesen tehdä eikä ajatella, että ajakseen orja aittaa panee», tuumia lerkutteli emäntä.

»Elä neuvo neuvottua, elä seppää opeta», sanoi isäntä.

»Ei neuvo syrjään sysää», sanoin minä ja lisäsin:

»Tottahan minä, köyhä poikariepu parastani koetan, eikä ole laiskuudesta ristiä.»

Isäntä käski minun istua syömään ja sanoi, että

»Ei tässä ole hyvin erilaiset nämät syömisetkään, vaan sitähän se lintu linnulle, jota linnulla itsellään.»

Minä istuin pöytään ja sanoin:

»Kyllä se välttää vieraalle ajakseen, joka talon väelle aina. Ja kyllä se nälkä ruuan suolaa. — No eikös isäntä ole vieraan arvonen? Ettekö tule syömään yhtä aikaa?»

Emäntä sanoi, että

»syö vaan, Pekka, sinäkin siitä, omaan mahaasihan sinä syöt, jos syöt vieraankin kanssa.»

Minä en saattanut syödä muuta kuin kipeimmän nälän silmään. Koetin niellä niitä muikkuja ja vähän karkeata leipääkin. Piimä oli niin hapanta vinkerätä, että veden kiskoi silmästä. Isäntä vaan särpi, että orret tärisi ja puheli välissä. Kyseli minun vanhempiani miten ovat rikkaat ja miten minä olen tullut sepäksi oppimaan, Minä selvitin asiat niin paljo kuin oli tarpeellista. Sen kotoa lähtemisen kun kuuli, niin sanoi pilkallaan:

»Te näytte olevan nälän opettama seppä.»

Sanoin totisesti, että

»Nälän opettamia ne on kaikki sepät, niinkuin muutkin työmiehet. Nälkä se opettaa Lappalaisenkin ampumaan.»

Isäntä naurahti ja sanoi:

»Lupahan se on leikkiä puhua, vaan ei ole pakko irvistellä. Sanotaan että joka leikistä suuttuu, se mieltä puuttuu. Pitäähän sitä leikillekin olla sijaa maailmassa.»

»Kosta Jumala ruuasta, suuri kiitos!» kiittelin syötyäni.

»Jumalalle kiitos», vastasi emäntä. »Eipä lystännyt meidän talviset eväät. Ei ne ole niin rasvasia kaikki palat, vaan hätä niillä häkeltyy.»

»Kyllä minä söin, minkä suu kutsui. Vaan minä puren aikanani kuin vihovenäläinen, rouhin kuin hevonen, niin joudun ennen.»

Isäntä kelaili vaan leipää suuhunsa ja piimää rämäytteli kyytimieheksi. Siitä viimein nousi niin tyytyväisenä kuin appanut kyyhkyläinen ja tuumaili, että

»syödä sitä pitää syntyneen, maata käydä kasvaneen. Ei sitä ole syömättömästä hyvästä. Syönyt sitä on hyvä käskä. Vähällä syönnillä ei sitä pysy miessä kauvan, rupeaa takoessa mahanahka selkärankaan lorkkasemaan.»

»Joka on rutto ruuvilleen, se on töilleen terävä», puheli emäntä ja laitteli vuodetta. Osotti sitte sänkyä ja sanoi:

»Tuohon saa seppä ruveta unisille. Ehkä se nyt kelpaakin kätkyettä, kun on senlaisen matkan hiihtää suollatellut aivan yhteen kaikuun.»

Mutta uni ei heti tullutkaan. Mielessä liikkui tunteita ja ajatuksia monenlaisia. Minä olin siirtynyt sen luota, jonka tykönä oli mielusinta olla. Olin täällä tuntemattomilla perillä. Mikä verkko peräksi tulee, en osannut aavistaakaan. Toivo pilkotti kuitenkin mielessä, kun oli jo työtä luvassa, ja Romppaisen ylpeys ja kelvottomuus se näytti minulle onneksi heittäyvän. Koetan parastani. En pidä kiirettä: verkka ruton voittaa. Teen hyvästi, niin voitaa rahvaan suosion. Hyvällä alulla jo olen.

Uni varasti vihdoon hupaseen helmaan minut tietämättäni.

XXIX.

Paja hatara.

Aamulla herätettiin kahvea juomaan kuin mestaria ainakin, ja kahvin juotua lähdimme pajaan. Isäntä otti viisi pahan päivästä kirvesnyrhiä mukaan, nähtävästi pahimpia mitä talossa oli, että noissa ei tule suurta vahinkoa, jos tuo noita vähän korventeleekin, jos tulittelee vähän liiemmaksikin, että antaapa hänen niitä korvennella opetellessaan.

Paja oli hatara kuin niitty lato. Kinos oli ahjolla. Pihtiä ei yksiäkään. Vasara kuin kissan pää, jolla ei tee muuta kuin kuikkaa lampiin nakata. Alasimen selkä pehmyt kuin tina ja pieksetty kololle kuin kuusen koskut. Vanha nahkanen palkeenraja pakkasessa kohmettunut, se ei puhunut kuin pikkusen tuhahteli. Minä mielin vähän moittimaan sitä pajan hoitoa, vaan isäntä ennätti sanoa, että

»kyllä tässä pajassa on tehty paljo kaluja. Kun olisi tuossa lattialla kaikki ne kalut, niin kummiinne menisitte.»

No mitäpä muuta kuin ruvettiin toimeen. Alettiin jyrsiä jäätikköä ahjosta, tehtiin tuli, pantiin suuri rökkiö hiiliä, alettiin lietsoa tuhkuttaa. Hiilet vähitellen rupesivat paukkamaan kuin paremmassakin ahjossa. Korjasin muutamia pihdin remoja siksi, että ensi hätään. Arvelin, että ajakseen orja aittaa panee. En kuitenkaan minä ole kaukanen kalu tässä pajassa.

Ruvettiin terästämään kirvestä. Ahjo oli vielä märkä ja kylmä, pale puhui huonosti, ja minulla peukalo pakkausi keskelle kämmentä. Ei siitä yrittänyt tulla ei kahta valmista. Kolmasti putosi teräs ensimmäisestä kirveestä ahjoon, johon se viimein hävisi, ja piti panna uusi teräs. Silloin tuli isäntä jo puhumattomaksi, silmät molkuili vaan päässä. Näytti siltä, että kohta se antaa matkapassin mestarille. Minä en kumminkaan ollut huomaavinani mitään, olin vaan toimessa. Teräs tarttuikin melkein hyvin kirveesen, kun ahjo alkoi lämmitä. Vaan kun alasin oli korkeaselkänen ja vasara kehno, niin tuli törkeä tekonen. Siitä huolimatta kuitenkin terästettiin kaikki ne viisi kirvestä, joita isäntä jälestä sitä myöten kuin saatiin valmiiksi vei pirttiin tahkottavaksi, tietysti sen vuoksi, että nähdään terät ennenkuin seppä kerkiää mennä matkoihinsa.

Terät kyllä tulivatkin hyvät, vaan muita silmän sijoja niihin jäi: ensimmäisessä paloi lapa vähän liiemmaksiksi, toisessa terä kierossa, kolmannessa lapasyrjä väärä, neljäs liian kumara, viidennessä kasa liika pyöreä. Siis jokaisessa vikansa. Isäntä katseli niitä jokaista puolelta ja toiselta. Näytti ajattelevan, että nälän opettama seppäpähän oli, oikeinpa arvasin. Sitte kysyi, että

»paljonko sinä tahtoisit palkkaa näistä töistäsi?»

»Paljonkopa noista tämän vertasista tullee, kun ei liene enempätä. Tässä kun on syöty ja juotu yön seutu, niin eikö nuo käyne vastakkain.»

Isäntä sanoi:

»paha se on orja palkatonna, paha paljon palkan kanssa. Paljoa en näistä viitsi maksaa: nämä eivät tulleet oikein minun mieleisiäni. Ja kumma kun teillä ei ole mitään työkaluja, täällä on sepillä kaikki itsellään, ettei talossa tarvitse olla kuin pale vaan.»

»Meidän puolessa ei ole sepillä ei kynttä karkeampaa. Ne pitää olla talossa kaikki neuvot ihan

lusikasta lähtien. Vaan saatanhan minä laittaa ja elää maassa maan tavalla», tuumailin vaan toimissani enkä ollut tietävinäni siitä seikasta, että minulla ei ollut varoja, millä laittaa edes vasaraakaan.

Isäntä pisti markan kouraani. Silloin tiesin takoneeni itseni irti siitä talosta ja lähdin hiihtelemään uutta työpaikkaa etsimään.

Eräässä talossa sain taas tienata muutaman markan. Näin ettei tule tästä hommasta kalua, jos ei vaan saa itselleen työneuvoja. Lähdin hiihtämään muutamaan taloon, jossa sanottiin olevan hyvä paja. Arvelin, että menen sinne ja teen siinä vasaran. Asiani selvitettyä pyysin isännältä pajan ja rautaa. Tein kaksi vasaraa. Eräältä räntien kerääjältä sain ostaa muutamia viiloja. Isännältä ostin laukun kapineilleni. Rahaa jäi ainoastaan 40 penniä. Siitä lähdin tielle tietymättömälle. Hiihtelin ja kävin taloloissa kysymässä olisiko työtä. Aina vastattiin kieltämällä. Menin yöksi eräasen taloon. Ei kuulunut työtä siinäkään. Ruokaa täytyi ostaa, ja siinä meni kerrassaan puolet rahoistani. Silloin alkoi korvukset kuumana kihistä ja alkoi pelottaa, että kerjuuhan täällä tulee työksi. Eikähän se kaukana ollutkaan: nälkä oli, ja rahaa oli näpin tarkalta vaan yhdeksi veroksi. En kumminkaan ostanut einettä siitä talosta. Lähdin puolentoista peninkulman taipaleelle aina eteenpäin. Siellä tulin isonlaiseen taloon, jossa sydämmeni iloksi kuulin olevan sepän työtä ja hommattiin lähteä paikalla pajaan, vaikka oli keskellä rupeamata. Kuitenkin isäntä sanoi:

»Ruoka on orjan ensimmäinen, syödä ensin pitää.»

Kamariin oli laitettu ruoka. Isäntä vei sinne, tarjosi ryyppyn ensiksi, vaan siitä kun en huolinut, niin ihmettelemään ja paikalla kertoi emännälleen, että

»nyt ne ilmoset kummat nähtiin, kun ei sepälle viina kelpaa.»

Ja se lisäsi kummaa kumman päälle, kun kuuli, etten polta tupakkiakaan.

Minä söin lujasti, sillä nälkä oli höystänyt ruuan makeaksi. En hirvinnyt oikein niin paljo syödä kuin suu kutsui. Puolessatoista päivässä kun olin 8 peninkulmaa hiihtänyt ja yhden kerran välillä syönyt, niin johan sitä siinä olin onttunut.

Sitte lähdettiin pajaan. Paja olikin tavallinen, pale oli hyvä. Siinä pääasia, kun itselläni oli vasarat. Taas kirveitä korjaamaan. Muistin vanhain sananlaskun: parempi kerta viipyä kuin kahdesti joutua. Keitin teräksen hyvästi kiinni, taoin sukeaksi, katsoin lavan ja terän kaikinpuolin suoraan ja viilasin puhtaaksi ja tervasin kuumana. Niin niistä alkoi tulla kuin uusia kirveitä. Tahkottiin ensimmäiset kirveet ihan paikalla. Niissä oli hyvät terät, ja silloin sain kiitokset.

Monta niitä ei päivässä tullut, vaan kun jälki tuli hyvä, niin hitasuuteni antoivat anteeksi. Teinpä pari kirvestä uudestakin, tein paraan mahtini mukaan, että ne lähti paraan tapin takaa. Ja niistä sattuikein oikein isännän mieluset tulemaan. Näytteli joka vieraalle ja näytellessään kertoi, että

»siinä on seppä, joka ei polta tupakkia eikä ryyppää viinaa.»

Siitä levisi tieto heti kohta ympäri kylää ja tarttui kuin tauti jokaiseen, että kaikkien olisi pitänyt saada työhönsä.

Siihen alkoivat kantaa töitään, että sain siinä samassa pajassa tehdä työtä lopuksi pari kuukautta. Eduksi oli yhdessä kohti lakkaamatta työtä tehdä. Kehityin työssäni niin paljon, etten itsekään uskonut edeltä. Samassa asemassa, samoilla työaseilla tehdessä taipui ruumiini, ja koko työn luonto painui luontooni, että alkoi mennä kuin luomisen työ, ja enemmän ja enemmän aloin voittaa ihmisten suosiota.

Vaan siitä alkoi kiivetä luontoni ylpeyden kukkuloille: aloin vaan tehdä työtä varakkaille ja semmoisille arvokkaammille isännille. Köyhemmät, vaikka heiltä olisin saanut palkkani yhtä hyvästi, katsoin ylönsä, pilkkasin vielä joskus, kun sattui hyvä tila.

Sattui kerran tulemaan laukkuryssä. Se mielistyi minun tekemiini kaluihin ja alkoi houkutellessa mukaansa lähtemään sinne hänen kotikyläänsä. Siellä sanoi hän olevan sepän työtä jos kuin paljon ja selvitteli, että paja on kylässä eikä ole seppää yhtään, vaikka työtä olisi kolmellekin.

»Kun ei ole seppää», sanoi, »niin kuletetaan 8 peninkulman päässä seppälässä ja maksetaan aina marka kirveen terästyksestä. Niin että jos sinä sinne lähdet, niin heti pääset rikkaaksi.»

Pian oli huima houkuteltu. Silloin ei kysytty kylästä kyytiä. Lähdin hiihtää leuhottamaan kuin tietä juoksevan koiran jälkeen, kokoilemaan kukkarooni niitä suuria päiväpalkkoja. Sen venäläisen kanssa hiihtää suollettiin lähes parikymmentä peninkulmaa. Sivutettiin Venäjän kyliä toista toisensa perästä. Kiire oli kuin tulen sammutukseen. Jopa eräänä iltana päästiin perille. Venäläinen vei minut kotiinsa, melkein kurjan näköseen asuntoon. Kamalat tunteet alkoivat mustuttaa toivoni taivasta.

Emäntä rupesi laittamaan iltasta, vaan ei tahtonut löytää mieron tolsoja, sillä eihän »Ruotsin mies» saanut samoista astioista kuin he ei vettäkään juoda, sitä vähemmän syödä. Jopa viimein oli jonkunmoisia ropposia löytänyt, jotka paremmin olivat koiran kuin ihmisten ruoka-astiaain näkösiä. Outo haju löyhähteli, että nokan veti kippuraan ja sydäntä mieli katkomaan. Vaan ei auttanut, syödä täytyi, nälkä oli, joka teki niin ankaran päätöksen.

Sinä päivänä oli hiihdetty kahdeksatta peninkulmaa, mutta kumminkaan ei nukuttanut. Lattialla keturoin, ja ajatukset kiertelivät aika vauhtia ympäri aivokopasta. Taisin joutua joutavan jälille, aina käyvän askelille.

Aamulla lähdin kylää katselemaan ja kuulustelemaan, saattaako tässä ruveta viipymään vai pitääkö ottaa samanlainen laukka takaisinpäin. Kylä olikin kaupunki, rakennettu melkein nurkka nurkkaan kiinni kymmeniä taloja, joista useimmat olivat pyöreistä kuorineen olevista hirsistä koiran kaulalle salvetut kuin paha kalasauna. Ja siitä syntyi koko kylälle niin kurjan näkönen ulkomuoto, että luulin olevani vilun, nälän ja kaiken kurjuuden valtakunnassa. Kävelin kuitenkin talosta taloon kyselemässä sepän työtä. Sitä sanottiinkin olevan joka talossa, ja jokainen kehotti ryhtymään työhön ja olivat ystävällisiä. Ja eipä aikaakaan, kun rupesi pauke kuulumaan kylän pajasta.

Mutta kun kaluja vein omistajilleen, tarjosivat hinnasta Venäjän rahaa otettavaksi ja niin suuresta rahasta, etten saanut siitä osaani, täytyi jättää velaksi. Niin tein työtä muutaman kuukauden, ja silloin arvelin, että lienee paras kuin keräilen palkan käsiini, jatkan sitte työtäni, jos maksavat rehellisesti. Vaan eipä sitä moni muistanut koko asiaa, ja kun rupesin muistia kaivelemaan, niin koppoivat keppinsä kuin kylän koiralle. Huomasin, että se oli kylän yhteinen tuuma, että pidettiin suuret rahat aina ristinä ja myöhemmin ei oltu tietävinäänkään. Lähdin pois takani katsomatta kiirehtimään Suomen puolelle, kesää vasten. Ensimmäiseen taloon päästyäni Suomen puolelle, kuulin kerrottavan, että siellä on ollut keväillä hyvä seppä, vaan on mennyt Venäjälle. Tiesin minusta puhuttavan, ja se tuntui herttaselta kuin kesäiltana soitto etäältä. Ja heti kun kuulivat että olen sama mies, niin pyysivät työhönsä, johon ei tarvinnut kättää, sillä olin rahasta melkein puhdas. Nyt pääsin taas kuin uutiseen käsiksi. Unhotin kaikki ne mustat huolet. Minä työtä sain ja tehdä ryskin, ja palkka hyvin maksettiin. Ajattelin aina vaan, että mitä olisin jo kerännyt rahoja, jos täällä olisin pysynyt enkä lähtenyt merta etemmä kalaan.

XXX.

Aloin hommautua kotipuoleen.

Kesä oli tulossa, kosket kohisi, purot porisi, norot turisi, metsät möhisi lumesta sulavan veden kuohusta. Kirjavana oli maalla riittyviä lumen kietaleita. Lahonneet oli niskat Simon sillasta, jonka se valmisti pahan Martin maalle päästä. Mustan harmaana räijötti se vaan kuikan pellolla, jota tuloa vaan ylemmäksi nosti.

Minä lopetin työni ja aloin hommautua kotipuoleen. Kyselin tarkasti taipaleen ensimmäiseen taloon ja tiedustelin talonkin kaikin puolin. Kolme peninkulmaa sanottiin olevan matkaa, tietöntä saloa, sillä järveä ei enään päässyt suksin eikä soutimin. Vaan minä en tuosta huoleksi pannut, olin mielestäni tottunut metsän kävijä, ja miessä huoletonna painuin vuoteelle, työntyäkseni aamulla varhain taipaleelle. Kaikenmoiset näyt kuitenkin häiritsivät untani, hyvin kamalat. Herättyäni tuln levottomaksi enkä saanut enempi unta silmiini. Koetin uskotella, ettei ne voi mitään ennustaa. Unet on öitä myöten, näkijät unen jälessä, arvelin, ja joka uniaan uskoo, se varjoaan pelkää. Vaan sillä en päässyt erilleni, tuntoni oli levoton, viehkuroin vaan vuoteellani ja odottelin eikö alkaisi väki nousta ylös. Kun nousisivat ja keittäisivät ne lähtökahvit, niin työntyisin menon mukaan suulla suuruksettomalla, sillä kerityssä ei ole kerkiämistä. Eivätpä hiljankaan nousseet. Aurinko jo ruskotti noustakseen, ja kaunis näytti olevan aamu. Lähdin pihalle kävelemään. Aurinko juuri nousi taivaan rannalta ja kultasi talvivaipan jäännöksistä kirjavia vuoren rinteitä, ihaniksi siveli kankaan hongiston tuhuralatvat, ja kukkivan näytti nuo tummaliepeiset, ikivanhat kuuset. Lintuset laulullaan tervehtivät aamuurinkoa. Mieleni paloi salolle.

Lähdin huoneesen, herätin emännän ylös. Tämä nousi, suki vaatteita päälleen, kopperehti pannunsa käsille, laittoi tulen takkaan.

Kun sain kahvin poskeeni, silloin pillit pussiin. Emäntä ja isäntä tahtoivat väkivetoaan, että syödä pitää toki lähtiessään. Vaan minä kopoin laukkuni, sanoin, että

»miestä päiväksi, koiraa viikoksi.» Isäntä pani kengät jalkaansa, lähti saattamaan aidan taka. Siellä hän tarkkaan neuvoi sen matkan, neuvoi neuvomastakin päästyään.

»Viimeisellä peninkulmalla matka menee kahden suuren järven väliin, josta ei pääse mihinkään väärään, täytyy mennä kuin ahvenen katiskaan.»

Pistin kättä isännälle, ja tämä toivotti onnea matkalle. Lähdin tuulen vauhdilla astua suoltamaan ja arvelin, että kohta katkiaan yksi peninkulma.

Kaunis oli päivä. Lämpimästi hiotti hartioitani, kun hyppelin kiveltä kivelle, telalta telalle. Mutta eineen seutuvista alkoi taivas kihnautua ja heti meni pilven limaskaan yltä yleensä, että aurinko paistaa öllötti vaan kuin turvakon suusta. Muutaman tiiman kuluttua oli taivas harmaassa peitossa, niin sakeassa, että päivä pimeni. Tiesin puolelta päivin tulevan sateen. Siispä pelossani lisäsin vauhtia. Tasakäpälässä silkoilin yli juurikkain, liekojen, kantojen ja kivien. Syksyisen peuran lailla tolvasin kummut ja kukkulat, korvet ja rämeet, mitä vaan eteen sattui.

Luulin olevani voittopuolella matkasta, kun alkoi maa laskeutua alaisemmaksi ja lumisemmaksi. Tulipa oikein äärettömän näkönen korpi vastaan, jossa oli lunta ja vettä päälle polven. Minä vaan huolimatta siitä astua porskuttelin, vaikka kengät oli täynnä hyyhmää. Tuli joki eteen, josta kumminkin pääsin yli erästä tuulen kaatamaa puuta myöten. Korpi synkkeni, ilma pimeni yhä vaan. Alkoipa hiljalleen vettä tihkutella, tynnestään satoi. En huomannut tuulen värettä yhdessäkään oksassa. Korpi ei loppunut, vesi ja hyyhmä ei vähennyt, mutta minä vaan painoin menemään yhtä kiivaasti ajatellen, että tuleehan pää vetävälle.

Aloin jo mielessäni ikävöidä niitä järviä, joitten väliin pitäisi matkani mennä. Ei näkynyt järveä, ei näkynyt maata, yhtä ijankaikkista korpea oli vaan. Lunta alkoi sataa lohnia harvasteesen kuin akan paloja. Ja sakeni sade ja korpi kävi yhä synkemmäksi. Hyyhmää tuli paksummalta, että alkoi käydä eteenpäinpääsy mahdottomaksi. Pysin vaan, minkä henki antoi. Jalkani olivat turtana, vaan hyppelin sentään yli kaatuneitten puitten, yli hakojen ja mättäitten.

Lunta räntää alkoi sataa minkä taivaasta mahtui. Jokaisella vesalla ja kuusen lehvällä oli räntää hyyhmää niin paljon kuin pysyi. Niitä en joutanut varomaan, en kiertelemään, mennä rosotin vaan. Valui pitkin ruumista rantavesi, että olin aivan märkänä kuin uitettu. Lumiset oksat yhä ropsivat uutta lunta ja hyyhmää vasten silmiä ja korvia, että alituistaan vaan valui hyinen vesi pitkin selkää.

Kengät olivat vettä täynnä, jalat turtana, väsymys alkoi nälän kumppalina tahtoa palvelukseensa. Kumpasellekin täytyi ruveta tenimään, kun ei ollut ruokaa eikä ollut tilaisuutta levähtää.

Eteeni tuli korven sisästä semmoisia louhikkotöyräitä, aivan veitsiviilorinteitä, että neljän kontan, kynsin hampain piti kavuta päälle ja ihan pitkällään laskeutua alas. Niitä semmoisia tuli useampia, että ei kuin nousi ja laskeusi. Sitä tekostaan teki kymmeniä kertoja, vaan ei auttanut. Korvesta korpeen piti vain työntyä. Kamala aavistus alkoi käydä tunnossani, kun ei alkanut tulla edes niitä järviä, joita sanottiin loppumatkalla olevan.

Taas tuli eteeni muutama louhikkoselänne. Nousin sen päälle, että eikö jotakin näkyisi. Vaan mitäpä näkyi, kun lunta satoi ja oli pimeä kuin olisi kumolleen mailma kaadettu. Ei auttanut mikään neuvo. Piti vieläkin lähteä rämpimään eteenpäin.

Tuli eteeni aavakonlainen louhikkoselänne, jossa huomasin ihmisenjäljet poikkiteloin edessäni. Ensi katseella heti näin, että on omat jälkeni. Pahasti jysähti sydämeni, kuumaksi karahti koko ruumiini. Siihen ällistyin seisomaan, katselin niitä jälkiäni, en tahtonut uskoa, että olivat omat jälkeni. Lähdin niitä noudattelemaan, ne painuivat korpeen ja menivät sen joen rantaan, josta lumisateen alussa menin kaatunutta puuta myöten yli. Silloin tiesin että olen hukassa.

Läksin takaisin jälkiäni. Sieltä tiesin löytyvän semmoisen maan, jossa voi määrätä ilmansuunnan. Muutaman puolen virstan päässä tuli kangas, jossa oli muurahaispesiä ja semmoisia puita, joissa on ilmansuunnan merkkiä. Vaan kaikki pohjosen merkit näyttivät olevan eteläänpäin ja etelän merkit pohjoseenpäin. En kumminkaan uskonut tuntoni väitteitä. Läksin harpastamaan sinnepäin, missä niitten talojen piti olla, jonne matkani tarkoitus oli. Tiesin ett'en paremmin osaisi jälkiäniäkään siihen taloon, josta lähdin, ja jos olisin osannutkin, niin tunsin voimani olevan niin lopussa, etten sinne voisi päästäkään.

Sanomaton tuska oli sielussani, sillä toivoni taloon pääsemisestä petti kerta kerralta enemmän ja enemmän. Voimani tunsin vähenevän. Hyinen vesi vain valui pitkin selkääni, saappaat turski hyyhmää täynnä. Koko ruumis oli turtana, etten tiennyt omaksi ihokseni. Omantuntoni soimaavat aallot hyöryivät ja pauhasivat täydessä vauhdissa ylitseni. Metsään kuolema oli minusta nyt varma. Kumminkaan en voinut ruveta kuolemaan, ennenkuin voimat kaikki loppuisivat. Vetäysin vain eteenpäin minkä jaksoin, siksi kunnes täytyi uinistua kuin sutkalta ammuttu metsänotus. Yö alkoi tulla jo synkimmälleen. Lunta

ja vettä satoi minkä taivaasta mahtui. Tunnossani soi sana: tämä on viimeinen yö. Jokainen kuusi kun alkoi näkyä, niin mietin, että jokoahan tuon juureen täytyy jäädä. Sitä tekosta hilausin paikasta toiseen.

Jo alkoi kuulua metsästä kosken pauhina, hiljainen kuin tuulen vieno humina. Läksin sinne kosken rannalle. Tuntui minussa jotakin semmoista, että parempi tuo on kosken rannalla kuolla, ja se tunto kasvoi oikein tyyneksi ajatukseksi, ja näin mietin sitä kohden ajattellessani: koski on ollut lempipaikkani ilmosen ikäni. Koski on laulanut mulle ensimmäiset kehtolauluni. Koski veisatkoon virren haudallani.

Alkoi jo vilkkua metsän läpi valkeita aaltoja, ja kohta oli edessäni noin parin kymmenen sylen levyinen väylä.

»No tähän se on nyt minun nykistyminen, ei auta mikään.»

Katselin ympärilleni, en pelastuksen toivossa, vaan aivan kylmäkiskosesti.

Alempaa metsän takaa huomasin järven kuumottavan. Minä painuin sen rantaan, toivossa että siellä lie taloja. Se olikin lampi, noin virstan pitunen ja puolen levynen. Lumisade oli hälventynyt vähän, ja kajasti hiukan pohjonen taivas. Lammin toiselta puolen otti silmäni talon näköstä. Tarkastelin sitä yhä. Talohan siellä näkyi kuin näkyikin. Vaan mitäpä siitä. Tiesin, että jää ei kannu, kun semmoinen koski tunkee vetensä, niin sen virta on kuluttanut ja ehkä aivan sulaksi tuolta keskeä. Kaksi oli kovaa kysymystä nyt, heittäytykö tähän rannalle, vai tullako haudatuksi tuohon lampiin, jos koettaisi mennä yli; kiertää en olisi jaksanut kuitenkaan.

Kiskoin erästä kaatuneesta hongasta vahvan oksan kepiksi, sillä aloin koetella jäätä. Se vielä kantoi. Silloin ilosta lensin kuumaksi. Vieläkö on mahdollista pelastua tästä vaarasta. Minä jokaista askelta koetin kangellani. Jäällä oli päälle polven jään sohjuja, jota koski oli työntänyt. Käsieni avulla koetin jalkojani siirrellä hyyhässä eteenpäin. Sydämmeni sykki vielä pelastuksesta, rinnassani loiski vielä toivon lämpimät laineet, ja siispä en kokonaan uupunut. Pääsinpä likemmäksi rantaa ja näin, että talo, johon riennän, on autio. Siinä ei ollut kuin maahan rytistymäisillään olevia lahonneita huoneröksiä, joissa ei ollut kattoa lastuakaan. Ovet ja ikkunat auki. Nyt tiesin, että lammissa on hautani. Menin kumminkin niin pitkältä kuin pääsin. Ja kun loppui jää, oli vielä matkaa rantaan joku 15 syltä, joka oli melkein kantanaan sulavia jään laidasta murtuneita lohkaraita. Pohjoisrannalla näet aukean maan kohdassa päivärinnassa oli rantaporetta kerinnyt tulla enempi kuin siellä päivän suojassa korkean metsän alla, josta läksin jäälle. Siinä jään laidalla rupesin mahalleni, koettelin kepilläni, eikö jalka ottaisi pohjaa, vaan ei kuulunut. Vaikka olin jo ennen ollut varma kuolemastani, en kuitenkaan sen makua ollut tuntenut. Olihan ollut pakenemisen sijaa kuin jäniksellä metsäkoiran edessä, vaan nyt minulla ei ollut askeltakaan, mihin lähteä. Siinä vilusta ja kuoleman tuskasta värisin yksissä jalkaini sijassa. Hampaani lotisi, polveni lokatti. Siinä en voinut olla enkä odottaa viimeistä hengenvetoani. Luulin, että pikemmin loppuu tuskani, kun paiskaun tuonne jättäen sekaan. Heitin laukun ja takin päältäni, että koetan uida maalle, jos jaksan, jos ei, niin ei.

»Elä hyvä mies hyppää siihen, muuten sinne jäät, kun on jään sohjuja niin paljon. Odota vähän, niin tuon veneen, jolla pääset maalle.»

Minä tyrmistyin tuosta äänestä. En kaualle aikaa osannut päättää, oliko se aave vai ihminen, joka puhui. Ja kun vihdoinkin näin ihmisen, niin en tahtonut uskoa sittenkään. Vaan kun vihdoinkin uskoin, niin rupesi sydämmeni läkättämään, että olisi luullut sen rinnasta ulos hyppäävän. Sitä ei tiedä, joka ei hädässä ole ollut eikä kuolemaa silmiin katsonut, että miten rakas on henki ihmiselle.

Minä katselin miestä rannalla kuin pelastuksen enkeliä. Hänellä oli niemen toisella puolen vene. Vaan hän meni saunaan ensin, pani kengät jalkaansa, takin päälleen, piipun palamaan. Sitten lähti kävellä jampimaan veneensä luokse. Savuja pullautteli vain sinne räntäsateesta sumuseen ilmaan. Otti veneensä, sauvoskeli verkalleen rantaa myöten ja veteli piippuaan. Kohdalleni kun pääsi, niin pyöräytti veneenperän minun luokseni, käski tulla veneeseen. Vaan minä siksi kuuluvasti, että hän kuuli, jaksain sanoa, että en voi liikuttaa jalkojani. Hän kun näki minun olevan niin surkeassa tilassa, tulla kahmerehti veneensä perään, otti minut kuin pienen lapsen veneeseen ja saattoi maalle, talutti sitten kuumaan saunaan. Siellä hän sanoi, että

»olisin minä vähän kiireemmästäkin joutunut, jos olisin luullut, että teillä niin kylmä on, kun uimaan olitte aikeissa.» Tuntui siltä kuin olisi tahtonut anteeksi pyytää viivyksiään.

Mies kiskoi kengät jalastani ja riisui kaikki vaatteet, rupesi lykkäämään ruumistani ja sitä tehdessään surkutteli kohtaloani.

Saunassa oli toinenkin mies. Se heräsi ja kauhistuen hyppäsi seisalleen. Heti lähti räameet hänen silmistään, kun näki, että alastonta miestä muokataan. Alkoi hätäyksissään kysellä, että

»mikä on tullut? Onko mies hukunut vai pudonnut jäähän?»

»Ei aniksi hukkunut, vaan ei kaukaakaan palannut», sanoi hieroja. »Kyllä oli liki länget olkapäitä», ja hän kertoi toiselle miehelle, miten olin tönkkö ja miten yritin lähettäytyä hotuun, jossa on kolme syltää vettä, ja miten hän polonen ei uskonut niin vähissä hengin olevani eikä ollut kiireissäänkään veneen kanssa. Tuntui siltä kuin tuo mies vieläkin olisi pyytänyt anteeksi hitasuuttaan. Koettelivat sitten kilpaan kysellä, mistä kulen ja mihin matka vetää ja mikä on vienyt tuonne lammin taakse, johon ei ole asiaa muilla kuin metsämiehillä. Hiljalleen vertyivät kieleni kantimet, että saatoin kertoa, minkälaisia matkoja olen kulkenut. Retkeni kuultuaan miehet pitivät aivan mahdotonna ihmiselle kulkea sitä yhdellä syömää ja vieläpä eiliseltä syönniltä.

»Jumalan ihmetyö se on, ei muu, pelastumisesi», sanoi kumpanenkin.

Jumalan ihmetyö... Minä en ollut muistanut Jumalaa koko matkallani enkä moneen aikaan, sillä en uskonut sitä olevankaan. Mutta tuo miesten lause tuntui nyt somasti iskeytyvän tuntooni, se painui kuin naula puuhun.

Ruumiini oli kuuma kuin kekäle. Veret olivat palanneet takaisin. Joka paikkaa tikkuili ja kihelmöi kuin olisi puukolla vedeltyt. En voinut paljon puhua. Miehet olivat peloissaan, että jos hiljankin hitain kuolen. Vaan minä nousin seisalleni ja aloin kuonnutella itseäni. Sitten antoivat ruokaa, mitä heillä mukana oli. Siitä selvisin haastelemaan.

Miehet olivat täällä metsäsaunalla tervatynnyrin teossa. Ne kertoivat oikein iloissaan tänne tulostaan. Toinen sanoi:

»Oli kuin vetäjäs meitä veti tänne, että oltiin kahdella päällä, lähteäkö vasta aamulla. Se oli aivan saada sammua, kun Antti vielä hommasi tänä iltana käydä Kolkän puron suuhun rysiä panemassa ja aamulla lähteä tänne päivää myöten, vaan se oli minulla kuin hiimosti vain selässä, että en saanut rauhaa, piti vain lähteä.»

»Minä tulin juuri ulos, kun tämä näytti hommailevan uimasilleen ruveta», sanoi toinen. »Nukuttiin täällä saunassa, vaan oli tullut kuuma minulle, niin läksin ulos jäähdyttelemään, ja sattui näet sekin juuri paraiksi.»

»Tuon edellä se oli kaikki. Ilman meitä olisi hukka perinyt tämän miehen; siinä oli sittenkin paraiksi vettä ja köyttä, että päästäkö ihmisten ilmoihin. Vaan kyllä tämä nyt elää päälle päivänsä, elää ihan luotuja päiviään, kunhan pääsee selviämään tuosta vasikkataudista. Vaan kyllä minä luulen, että se tuommainen urkko tuntuu kotvemmaisena, kun vilu ja nälkä katkasee aivan hengen rajoja myöten. Hyvähän olisi, jos ei vain taudiksi kääreytyisi. Ei ole taudille jaloa paremmisakaan oloissa, mitä sitten tuossa, kun on jo ihan kuoleman kielissä», puhelivat miehet ja koettivat keksiä konstia, miten olisivat saaneet minua virkistymään ja tointumaan entiseen kameneen.

Vaatteeni alkoivat kuivaa. Niitä aloin panna päälleni ja arvelin lähteä taipaleelle, sillä saunassa ei ollut tilaa levähtää, kun rupesivat tynnyriä tehdä möykkämään. Läksin ulos kävelemään, että tuntuisiko siltä, että jaksaisin kävellä sen puolen peninkulman taipaleen, mikä oli matkaa likimaiseen taloon. Pääni oli tohjana, ruumiini tönkelä. Lähdin kumminkin, kun kuulin olevan hyvän matkan. Räntäsade oli jo lakannut, päivän valkeuksen puoli oli jo aivan poudassa, aamuruskon hohto leimusi taivaan rannalla. Näyttipä siltä kuin olisi tahtonut palkita eilisen päivän ikävyyttä, pyyhkiä pois elämäni historiasta eilisen päivän synkät muistot ja sulostuttaa vaivaloista taivaltani. Ajatukseni olivat hyvin yksinkertaiset, ruumis ja sielu oli väsynyt. Lyhviä ja horjuvia olivat askeleeni, joilla mittasin ystävällisen aamu-auringon valasemaa polkuani. Lintujen raikkaat, sulokset nuotit virittivät sielussani eloa. Hiljalleen astua lotostelin ja pääsin taloon ilman mitään erikoista tapahtumaa.

Talossa olivat ihmiset ystävällisiä, ne ottivat vastaan kuin veljensä. Talon vanha isäntä, erittäin kielevä, kuultuaan eksymiseni, kyseli kaikki matkani, missä olin kulkenut. Ukolle olikin joka paikka tuttua, hänellä oli nimet joka louhirystylle, joka korven tökrölle. Hän kun oli ikänsä sieltä lintuja pyytänyt, niin hän luki kuin isämeitä, missä paikassa olen päässyt pyörähtämään. Olin sortunut eteläpuolelle siitä järvestä, jonka pohjospuolelle olisi pitänyt mennä, jos mieli päästä niitten puheena olevain kahden järven väliin.

»Juuri järven näkyvistä olet päässyt luiskahtamaan väärälle puolelle», ukko jahkaili.

Minä muistelin matkani yksityiskohtia, ja minusta tuntui ihmeeltä, että vielä olen näillä mailla. Vaan sen selvemmälle en tullut Jumalasta enkä ajatellutkaan sitä.

Sillä kylällä olin kesäkuun loppuun. Tein työtä ja tienasin rahoja, sillä nyt oli sepällä paras aika. Nythän tarvittiin kuokkaa, kirvestä, auroja, karhia, viikatetta j.m.s. Paikkakunnalla kyllä oli seppiä, vaan olivat viinamiehiä. Minua viinatonta pidettiin sen tähden kilvalla. Mutta kiireen työni ohessa tunsin jotakin kaipausta tunnessani.

Uusi kotini.

En osannut kirjoittaa, ja niin en saanut koko pitkällä ajalla puhella morsiameni kanssa yhtään sanaa. Päätinpä lähteä käymään hänen luonaan ja lupasin tulla takaisin, jos ei alkaisi olla työtä mieliksi kotipuolella.

Eipä ollutkaan monta päivää, ennenkuin eräänä lauantai-iltana astua rapsin sykkivin sydämmin morsiameni kotipellon piennarta. Sattuipa hänkin olemaan viikon vaivoista vapautettuna kesäillan ihanuutta nauttimassa. Tulennasta hän jo miehen tunsi, astunnasta arvaeli. Juoksi vastaani niinkuin noutamaan.

Tuntui silloin olevan meillä mielet paremmalla sijalla. Rintani riemusta läikki. Ilta oli kaunis. Sammuvan iltaruskon kultaset helmet riippui pilvien reunoissa. Lempeä hymyili rannan kuuset, sulosta itki niityn kukat. Rannassa soitti purot. Ilosta kohosi kastepisararat kumppalini silmiin, kohosi minunkin.

Morsiameni vei minut huoneesensa, laittoi ruokaa. Ja sitte kun olin syönyt, kantoi hän suuria vaatepakkoja, joita oli valmistanut sillä aikaa, ja alkoi näytellä.

»Tätä olen tehnyt sitä varten, että sinulle harviaisvaatteiksi ja tätä työvaatteiksi, ja tätä itselleni jokapäiväiseksi, ja tässä on nyt tekeillä kangas omiksi pyhävaatteikseni.»

Enpä malttanut olla minäkään näyttämättä, mitä olin saanut aikaan. Otin kukkaroni, jossa oli kolmesataa markkaa rahaa. Pieninä kappaleina kun olivat, niin näytti olevan suuri joukko.

Mitä olimme saaneet saaduksi, ei ne rikkauksia suuren suuria olleet, vaan oli niissä meiksi. Kumpikin meistä saattoi ansaita. Ja se oli nähty, että kumpikin meistä saattoi kärsiä ja kärsiessäänkin tyytyä ja ilonen olla. Silloin ei ollut reki yhdestä aisasta perässä. Me saatoimme tulevaisuudelta toivoa. Ja molemmat me näimme elomme aamun nyt ruskottavan, pahojen tuulenkynsien katoavan taivaaltamme ja kaikki olevan hinteätä.

»Emmekö voisi jo alottaa elämäämme?» kysyin Marilta aivan sydämmen pukkauksesta.

»Jumalan avulla», lausui Mari ja kiepsahti kaulaani.

Ja niin me hommasimme häät ja vuokrasimme eräästä talosta sievän kamarin. Siellä Mari alkoi heti kankaita kutoa ja minä kuleksimaan kylässä seppänä. Työtä sainkin kotikylässä runsaasti. Saavutin suosiota kaikkialla, sen tähden että tein hyvää ja helpompaa kuin muut.

Kun sattui olemaan minulla työtä omassa kotipajassa, silloin vaimoni tuli lietsomaan ja lyömään rautaa minun avukseni. Siten ei tarvinnut vierasta pajamiestä pitää, ja niin saatiin syödä kaikki kuin kissa saamansa.

Rahaa alkoi vähitellen karttua, talon kapineita alkoi tulla yksi kerralla. Kotimme hiljalleen kasvoi kuin muurahaiskeko.

Saalis miestä yllytti tarttumaan työn tukkaan kahta kauheammasti. Mutta elämä tuntui vaan hauskalta, mieli oli vaan ilonen, jos kuinkakin olisin työssäni väsynyt. Päivän pajassa oltuani kun tulin kotiin, peseysin, panin puhtaat vaatteet päälleni. Vaimoni vaali minua kuin pientä lasta tuossa lämpymässä, puhtaassa ja muuten kaikin puolin kodikkaassa huoneessamme, jossa hänellä aina oli mielihyviksi suuhun tarjottavaa, milloin kahvia, milloin teetä, vehnästä, milloin mitäkin suuhun sujuvaa. Elämä tuntui niin lumoavan viehättävältä, niin rakkaalta, niin vapaalta, niin rauhalliselta, että mielestäni turhaan sanottiin maailmaa murheen ja surun laaksoksi.

Mutta kun vertasin nykystä elämäni entiseen, niin huomasin, että tämä maailma voi sentään olla surunlaaksokin, palava helvetti. Semmoisenahan vielä tuntui mielessäni vanhempieni koti, jonne en olisi suurin surmini mennyt. Ja kun muistelin siellä oloani pienestä suureen, eroamistani, elämäni sen jälkeen tähän saakka, näytti se pitkältä polulta, jota en toistamiseen lähtisi en henkeni edestä kulkemaan. Näytti ihmeeltä kerrassaan, että olin päässyt siihen, jossa olin. Tuo tynnyrein tekijäin lause 'Jumalan ihmetyö', se aina tuli mieleeni, kun muistelin elämäni.

Minä vakaannuinkin uskomaan, että on ollut tässä Jumalan ihmetyötä. Ei se ole minua sormesta vetänyt, vaan tietämättäni autellut. Ja mistä hyvästä?...

Minua kadutti pahuuteni ja varsinkin, että köyhiä olin ylenkatsonut enkä rakastanut.

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE
THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase “Project Gutenberg”), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase “Project Gutenberg” associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than “Plain Vanilla ASCII” or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original “Plain Vanilla ASCII” or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, “Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation.”
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain “Defects,” such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus,

or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the "Right of Replacement or Refund" described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you 'AS-IS', WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™'s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation's EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and

donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.